

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ Τ.Ε.

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΜΕΛΕΤΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΠΑΤΡΩΝ ΝΟΤΙΩΣ ΤΟΥ ΦΡΟΥΡΙΟΥ

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΦΩΤΕΙΝΗ – ΕΙΡΗΝΗ

ΜΙΑΟΥΛΗΣ ΜΙΧΑΗΛ

ΕΠΟΠΤΕΥΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΡΟΥΜΠΙΕΝ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

ΠΑΤΡΑ 21/10/2014

ΤΕΧΝΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΜΕΛΕΤΗΣ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΠΑΤΡΩΝ ΝΟΤΙΩΣ ΤΟΥ ΦΡΟΥΡΙΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κατά την τετράχρονη φοίτησή μας στο τμήμα Πολιτικών Μηχανικών Τ.Ε με κατεύθυνση τη Μορφολογία και την Αναστήλωση Κτιρίων ασχοληθήκαμε με πολλά και διαφορετικά αντικείμενα μελέτης που αφορούν το κτίριο τόσο στο θεωρητικό τομέα όσο και στον πρακτικό. Αναλυτικά ασχοληθήκαμε με μελέτη αποτύπωσης ,ανάλυσης φέροντος οργανισμού ,οικοδομικής των κατασκευών ,στατικής μελέτης και τεχνολογίας των υλικών δόμησης. Επιπλέον μελετήσαμε εκτενώς την ιστορική πορεία του ευρύτερου αντικειμένου της Αρχιτεκτονικής σε θεωρητικό καθαρά υπόβαθρο. Αντικείμενα όπως η μελέτη εσωτερικών χώρων των κτιρίων ,σύνθεση ειδικών κτιρίων και τέλος αποκατάστασης υφιστάμενου διατηρητέου που συγκεντρώνει όλες μας τις γνώσεις και μας εισάγει στον κατεξοχήν τομέα της κατεύθυνσής μας ολοκλήρωσαν έναν ιδιαίτερα ενδιαφέροντα κύκλο σπουδών. Από το σύνολο των διαφορετικών εκφάνσεων της μελέτης ενός κτιρίου περάσαμε και στην κατανόηση και μελέτη συνόλων κτιρίων μέσα από τα μαθήματα της Πολεοδομίας και της Ανάπλασης ιστορικών κέντρων και συνόλων.

Με τον τομέα αυτόν αποφασίσαμε να ασχοληθούμε και στην Πτυχιακή μας Εργασία μελετώντας τον πυρήνα του ιστορικού κέντρου Πατρών με την μακράιωνη ιστορία και πορεία εν μέσω πλήθους ιστορικών γεγονότων και προσωπικοτήτων που καθόρισαν την Πάτρα απ' τα νεότερα χρόνια και έπειτα ως αδιαμφισβήτητη πρωτεύουσα της Πελοποννήσου. Η μελέτη ενός τέτοιου πολυσύνθετου ιστορικού κέντρου που έχει υποστεί διαφορετικές φάσεις οικοδόμησης ανά τους αιώνες με δυναμική μέθοδο και χωρίς συγκεκριμένο πλάνο μέχρι την εποχή του Σχεδίου Βούλγαρη το οποίο δεν διείσδυσε όμως εντός του πυρήνα του κέντρου αλλά παρέμεινε στις παρυφές του. Το σημερινό τελικό αποτέλεσμα με τα διάφορα μνημεία να στέκουν χωρίς να αναδεικνύονται αλλά να «θάβονται» μέρα με τη μέρα στο τιμιεντένιο δάσος των νεόδμητων πολυκατοικιών οδηγεί στην σταδιακή «εξαφάνιση» των ορίων του ιστορικού κέντρου της πόλης (ήδη συμβαίνει αυτό).

Με πρωταρχικό στόχο λοιπόν να αναβαθμίσουμε τον πυρήνα της πόλης αναδεικνύοντας ταυτόχρονα τα μνημεία που το απαρτίζουν εντασσόμενα ενεργά μέσα στον αστικό ιστό και όχι παραμένοντας άλλο πλέον ως γυάλινες βιτρίνες μιας απλά εποχής του χθες αποφασίσαμε να επέμβουμε στην περιοχή ενεργά αναπλάθοντας βασικά στοιχεία με θεωρητικές βασικές αρχές του πολεοδομικού σχεδιασμού σε ιστορικά κέντρα αφού πρώτα μελετήσαμε εκτενώς και αναλύσαμε την υφιστάμενη κατάσταση του αστικού ιστού του πυρήνα του κέντρου.

Στην παραπάνω διαδικασία των έξι μηνών είχαμε την αμείωτη βοήθεια του επιβλέποντος διδάσκοντος καθηγητή Ρουμπιέν Διονυσίου, στον οποίο εκφράζουμε τις θερμές μας ευχαριστίες για την παροχή υποστήριξης σε όλους τους τομείς κατά την διάρκεια προόδου των εργασιών μας αλλά και του όγκου των επιστημονικών γνώσεων που μας παρέιχε με σκοπό να προσπαθήσουμε και να επιτύχουμε να φτάσουμε στο μέγιστο δυνατό αποτέλεσμα της τελικής εμφάνισης της μελέτης μας τόσο στον θεωρητικό όσο και στον σχεδιαστικό τομέα.

Το ιδιαίτερο ενδιαφέρον που μας προξένησε η περιοχή στο ξεκίνημα κρατήθηκε αμείωτο μέχρι το τέλος εφόσον ευελπιστούμε ότι αποκτήσαμε μια πιο ολοκληρωμένη γνώμη για τη μελέτη συνόλων κτιρίων και μνημείων σε υφιστάμενο περιβάλλον μιας μεγαλόπολης όπως η Πάτρα. Αποκτήσαμε μια σφαιρική γνώση η οποία προέκυψε απ' την συνεχή άσκηση

και τον προβληματισμό μας πάνω στα κυρίαρχα ερωτήματα που μας απασχόλησαν κατά τη διάρκεια της μελέτης μας. Ήταν μια πολύ ευχάριστη , ενδιαφέρουσα και δημιουργική κατά το ήμισυ εμπειρία πάνω στον τομέα των αναπλάσεων η οποία θα μας μείνει αξέχαστη και θα αποτελεί από εδώ και στο εξής ισχυρό στοιχείο στην μετέπειτα επαγγελματική μας πορεία.

Πάτρα, Οκτώβριος
2014

Εκ της Ομάδας
Εργασίας

Παπαδοπούλου Φωτεινή -
Ειρήνη

Μιαούλης Μιχαήλ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο τομέας των αναπλάσεων γενικότερα είναι ένα ζήτημα που απασχολεί τον ευρύτερο τομέα των αρχιτεκτόνων και των πολεοδόμων στις μέρες μας. Ο δυναμικός τρόπος με τον οποίο έχουν οικοδομηθεί οι σύγχρονες μεγάλες πρωτεύουσες στην Ελλάδα έχει δημιουργήσει πολύ σοβαρά προβλήματα στη καθημερινότητα των κατοικιών που ζουν σε αυτές τις πόλεις και κυριότερα στα ιστορικά κέντρα. αυτός είναι και ο βασικότερος λόγος για τον οποίο αποφασίσαμε να ασχοληθούμε με την διαδικασία πρώτον ανάλυσης της υφιστάμενης κατάστασης ενός ιστορικού κέντρου και μετέπειτα με τη πρόταση εξυγίανσης και ανάδειξης των μνημείων που υπάρχουν μέσα στον αστικό ιστό της περιοχής.

Ξεκινώντας με την ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης, αρχικά μπήκαμε στη διαδικασία της αποτύπωσης τόσο σε επίπεδο κάτοψης όσο και σε επίπεδο όψεων των κτηρίων που συγκροτούσαν τα οικοδομικά τετράγωνα της περιοχής που μελετάμε. Το πρώτο βήμα ήταν η διεξοδική φωτογραφική τεκμηρίωση και η προσμετρήσεις και επιμετρήσεις των οικοδομικών τετραγώνων και επιγραμμάτων των επί μέρους κτηρίων. Παράλληλα έγινε εκτενής μελέτη όλων των λημμάτων, βιβλίων, άρθρων εφημερίδων και πονημάτων που έχουν συντάξει επιφανείς επιστήμονες, ιστορικοί φιλόλογοι, αρχιτέκτονες κ.λπ. μέσα από τη μελέτη αυτών των βιβλίων οδηγηθήκαμε σε πολύ χρήσιμα συμπεράσματα τα οποία μας βοήθησαν να αντιληφθούμε την οικοδομική εξέλιξη του πολεοδομικού ιστού της Πάτρας ανά τους αιώνες έχοντας περάσει διάφορες φάσεις ολοκληρωτικών καταστροφών που πολλές φορές εξαφάνισαν πολύ μεγάλο κομμάτι του αστικού ιστού και των μνημείων που υπήρχαν. Από αυτή τη διαδικασία συμπεράναμε ότι προέκυψε ο δυναμικός τρόπος οικοδόμησης ο οποίος δημιούργησε στη πορεία των αιώνων που περνούσαν πολύ σοβαρά προβλήματα κατοίκησης όπου στην ουσία προέκυψε ένα κυριολεκτικό στοίβαγμα κτηρίων και πολυκατοικιών μέσα στα οποία “εξαφανίστηκαν” τα μνημεία και χάθηκαν πολύ ενδιαφέρουσες ιστορικοί περίοδοι της Πάτρας. Οδηγούμενοι από την συνολική αυτή μελέτη περάσαμε στο σχεδιασμό των αναπτυγμάτων των όψεων των οικοδομικών τετραγώνων με όλα τα σταθερά και φορητά στοιχεία που έφεραν. Στη συνέχεια σε επίπεδο κάτοψης προβήκαμε στο σχεδιασμό χαρτών που περιλάμβαναν κατηγορίες όπως μορφολογικής ανάλυσης. Κυκλοφοριακής κατάστασης της περιοχής. Ιστορικής εξέλιξης των οικοδομικών τετραγώνων, κατηγοριοποίηση των κτηρίων και των μνημείων με βάση τον ιστορικό τομέα στον οποίο εντάσσονται και κατά συνέπεια τις φάσεις οικοδόμησής τους. Άλλα είδη χαρτών αφορούσαν το συντελεστή δόμησης της περιοχής και τον αριθμό των ορόφων σε κάθε κτήριο καθώς και τις χρήσεις γης σε κάθε περιοχή. Τέλος ένας ακόμα διαχωρισμός ο οποίος έγινε ήταν με βάση την πυκνότητα κατοίκησης.

Έχοντας αυτά τα στοιχεία στα χέρια μας προβήκαμε στο σχεδιασμό τρισδιάστατης απεικόνισης όλης της υφιστάμενης περιοχής που μας έδινε με αυτό το τρόπο μία πολύ καλύτερη ογκοπλαστική, σφαιρική εικόνα της διάταξης των κτηρίων και τις σχέσεις που έχουν τόσο τα μελετώμενα κτήρια μεταξύ τους όσο και της σχέσεις αυτών με τα μνημεία και τέλος τις σχέσεις που έχουν τα τέσσερα μνημεία μεταξύ τους.

Σε κάποια βασικά συμπεράσματα όσον αφορά την υφιστάμενη κατάσταση της περιοχής μας βοήθησαν να καταλήξουμε και οι διάφορες συζητήσεις μας με τους κατοίκους της περιοχής από τους οποίους μάθαμε από πρώτο χέρι τα προβλήματα που υπάρχουν στον υφιστάμενο αστικό ιστό και ανακαλύψαμε ακόμη σημαντικότερα προβλήματα τα οποία δεν είχαμε αντιληφθεί στις συνεχείς επισκέψεις μας σε όλη τη περιοχή στο πρώτο τρίμηνο των εργασιών.

Έχοντας αναλύσει εκτενώς κάθε πτυχή του υπάρχοντος αστικού ιστού και των μνημείων που περιέχονται σε αυτόν περάσαμε στην διαδικασία της πρότασης με σκοπό την επίλυση όλων αυτών των προβλημάτων τα οποία είχαμε από πριν συμπεράνει ότι δημιουργούσαν πρόβλημα στη περιοχή τόσο κοινωνικό, βιοτικό, οικονομικό και προπάντων πολιτιστικό.

Η πρότασή μας εστιάζει στην ανάδειξη των τεσσάρων βασικών μνημείων και στην ένταξή τους ενεργά στον αστικό ιστό. Πραγματοποιήσαμε ειδικά στο πάνω κομμάτι της περιοχής μελέτης ριζικές πολεοδομικές επεμβάσεις που οδήγησαν ακόμα και στην αφαίρεση ολόκληρων οικοδομικών τετραγώνων έχοντας πάντα στο μυαλό μας τον προαναφερθέντα σκοπό. Ακόμη προσπαθήσαμε να εντάξουμε περιμετρικά και εντός των ορίων των μνημείων διάφορες λειτουργίες με τις οποίες δίνουμε μεγαλύτερο κίνητρο στους κατοίκους της περιοχής να τα επισκέπτονται συχνά.

Η διαμόρφωση των επιπέδων μέσω της ανάπλασης στα διάφορα τμήματα της περιοχής μελέτης άλλαξε με σκοπό τη καλύτερη μετάβαση από και προς τα μνημεία χωρίς να επηρεάζονται ιδιαίτερα ενδιάμεσες πάροδοι που διακλαδώνονται γύρω από τις βασικές αρτηρίες και σχηματίζουν τα οικοδομικά τετράγωνα της περιοχής. Προσπαθήσαμε να επιλύσουμε το κυκλοφοριακό ζήτημα καθώς και τα διάφορα επιμέρους ζητήματα όπως η παράνομη στάθμευση σε οποιοδήποτε μέρος των οδών καθώς και η κίνηση των διαφόρων τροχοφόρων εκτός των αυτοκινήτων, των Αμ.Ε.Α., και άλλων ειδικών ομάδων. Άλλο σοβαρό ζήτημα ήταν η καθαριότητα της περιοχής όσον αφορά τη τοποθέτηση των απορριμμάτων και τη σωστή διαχείρισή τους και υγειονομική τους ταφή μακριά από το ιστορικό κέντρο.

Κορυφαίο ζήτημα αποτελεί στη περίπτωση μας η αυθαίρετη δόμηση σε συγκεκριμένα σημεία του ιστορικού κέντρου που τονίζει ακόμα περισσότερο το πρόβλημα υποβάθμισης όλης της περιοχής και για το οποίο λάβαμε πολύ δραστικά μέτρα. Τη διαμόρφωση των όψεων των κτηρίων των οικοδομικών τετραγώνων που μελετάμε προσπαθήσαμε να τη προσαρμόσουμε σε κάποιους βασικούς κανόνες πολεοδομικούς και αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος με σκοπό την επίτευξη του σκοπού που προαναφέρθηκε. Επίσης δόθηκε μεγάλη σημασία στην δημιουργία νέου φυσικού πρασίνου το οποίο να ταιριάζει απόλυτα στους υπαίθριους χώρους που δημιουργούμε και στα υφιστάμενα κτήρια και μνημεία.

Οδηγηθήκαμε στο συμπέρασμα ότι από τις παρεμβάσεις που πραγματοποιούμε ευελπιστούμε στη μελλοντική εξυγίανση της περιοχής στο σύνολό της και της ανάδειξης των μνημείων τα οποία θα είναι πλέον ενεργά μέσα στον αστικό ιστό και δεν θα παραμένουν βιτρίνες μίας παλαιότερης εποχής. Με άλλα λόγια γίνονται ενεργοί φορείς της μνήμης μέσα στο πολεοδομικό ιστό της Πάτρας και με αυτό τον τρόπο αναδεικνύεται ακόμη καλύτερα όλη η ιστορία και η πολιτιστική κληρονομιά της Πάτρας έχοντας παράλληλα εξασφαλίσει ένα υψηλό βιοτικό επίπεδο για τους κατοίκους που ζουν στον πυρήνα του ιστορικού κέντρου. Αν μη τι άλλο δεν είναι επιθυμητό σε καμία περίπτωση ο χώρος ο οποίος έχει χωριστεί σε δύο τμήματα περιλαμβάνοντας το ωδείο και το ναό του παντοκράτορα στο νότιο τμήμα και το φρούριο με το παλαιό νοσοκομείο του Χάνσεν στο βόρειο τμήμα, να μεταβληθεί σε ένα ενιαίο μουσειακό χώρο, όπου οι άνθρωποι θα περιφέρονται κοιτάζοντας τα μνημεία σαν βιτρίνες μιας παλαιότερης εποχής. Αντίθετα με τις δράσεις και τις λειτουργίες που εντάσσουμε μέσα και περιμετρικά του χώρου των μνημείων παρακινούμε τόσο τους κατοίκους της περιοχής όσο και τους επισκέπτες να περιεργαστούν καλύτερα το χώρο και επομένως αυτό ευελπιστούμε να οδηγήσει σε κοινωνικοοικονομική αναβάθμιση της ευρύτερης περιοχής και να τη καταστήσει αντάξια σε όλες τις εκφάνσεις της με τη κάτω πόλη της Πάτρας που θεωρείται και το εμπορικό της κέντρο.

Εν κατακλείδι πιστεύουμε ότι στο μέλλον με αυτές τις αλλαγές και τις προτάσεις να έρθει σε πρώτη προτεραιότητα το πολιτιστικό και ιστορικό πρόσωπο της Πάτρας με τη προσπάθεια ενοποίησης όλων των ιστορικών αρχαιολογικών της χώρων, πράγμα που θα δίνει στον επισκέπτη μία ενιαία εικόνα για την ιστορική πολεοδομική εξέλιξη και τις διάφορες οικοδομικές φάσεις του κέντρου της Πάτρας από τα αρχαία χρόνια μέχρι σήμερα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

A: ΓΕΝΙΚΑ: ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ (Εδαφική μορφολογία και Τοπογραφία της ευρύτερης περιοχής) ΚΑΙ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	σελ 9
B:ΙΣΤΟΡΙΚΑ	
B.1:Η ΠΑΤΡΑ ΑΠΟ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ-ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ.....	σελ 10
B.2:ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΚΑΙ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΤΩΝ ΑΧΑΙΩΝ	σελ 12
B.3:ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ.....	σελ 13
B.4:ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ ΘΗΒΑΙΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ.....	σελ 13
B.5:ΡΩΜΑΙΚΗ ΠΑΤΡΑ	
B.5.1:ΡΩΜΑΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (ΤΟ ΑΠΟΓΕΙΟ ΤΗΣ ΑΚΜΗΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΠΑΤΡΑΣ).....	σελ 14
B.5.2:Η ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΕΠΙ ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ.....	σελ 15
B.5.3:ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΩΝ ΤΟΥ..	σελ 16
B.5.4:Η ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΑΝΤΩΝΙΝΩΝ.....	σελ 17
B.5.5:Η ΠΑΤΡΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΠΑΥΣΑΝΙΑ.....	σελ 17
B.5.6:Η ΑΚΡΟΠΟΛΗ ΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ.....	σελ 18
B.5.7:Η ΑΓΟΡΑ ΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ.....	σελ 18
B.6:ΤΟ ΤΡΙΤΟ ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ.....	σελ 22
B.7:Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΑΤΡΑ.....	σελ 24
B.8:Η ΦΡΑΓΚΙΚΗ ΠΑΤΡΑ.....	σελ 27
B.9:Η ΠΑΤΡΑ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ.....	σελ 29
B.10:Η ΠΑΤΡΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΗ ΚΑΙ ΟΘΩΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ	σελ 33
B.11:Η ΑΦΕΤΗΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΗ.....	σελ 36

B.11.1:ΣΧΟΛΙΑ-ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ.....σελ	49
B.11.2:ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΗ....σελ	50
B.12:Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΣΗΜΕΡΑ...σελ	52
Γ: ΑΝΑΛΥΣΗ- ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ	
Γ.1: ΥΠΟΔΙΑΙΡΕΣΗ - ΟΡΙΑ ΤΟΜΕΩΝ.....σελ	54
Γ.2:ΚΤΙΡΙΑΚΟΣ ΙΣΤΟΣ	
Γ.2.1:ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ.....σελ	55
Γ.2.2:ΟΔΟΣ ΦΡΟΥΡΙΟΥ.....σελ	57
Γ.2.3:ΟΔΟΣ ΠΑΝΑΧΑΙΔΟΣ.....σελ	61
Γ.2.4:ΟΔΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ.....σελ	62
Γ.2.5:ΟΔΟΣ ΠΑΝΑΓΟΥΛΗ.....σελ	64
Γ.2.6:ΟΔΟΣ ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΩΡΟΣ.....σελ	66
Γ.2.7:ΠΕΡΙΟΧΗ ΡΩΜΑΙΚΟΥ ΩΔΕΙΟΥ.....σελ	67
Γ.3:ΥΠΑΙΘΡΙΟΙ ΧΩΡΟΙσελ	68
Γ.4:ΚΙΝΗΣΗ ΤΡΟΧΟΦΟΡΩΝ – ΠΕΖΩΝ(ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ).....σελ	70
Δ: ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ : ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ -	
ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ.....σελ	72
Ε: ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....σελ	72
Ε.1:Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ.....σελ	74
Ε.2:ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥσελ	75
Ε.3:ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ.....σελ	77
Ε.4:ΤΡΟΠΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ.....σελ	78
Ζ.ΑΡΧΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΗΣ	
Ζ.1:ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ.....σελ	82
Ζ.2:ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ...σελ	87

Η.ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΠΕΜΒΑΣΕΩΝ.....σελ	94
Η.1: ΚΤΙΡΙΑΚΟΣ ΙΣΤΟΣ.....σελ	95
Η.2: ΥΠΑΙΘΡΙΟΙ ΧΩΡΟΙ.....σελ	97
Η.3: ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΚΟ - ΣΤΑΘΜΕΥΣΗ ΟΧΗΜΑΤΩΝ.....σελ	98
Η.4:ΦΥΤΕΥΣΗ.....σελ	99
Θ. ΕΠΕΜΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΚΙΝΗΣΗ ΤΡΟΧΟΦΟΡΩΝ – ΠΕΖΩΝ.....σελ	104
Ι: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....σελ	104
Κ: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....σελ	106

Α: ΓΕΝΙΚΑ: ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ (Εδαφική μορφολογία και Τοπογραφία της ευρύτερης περιοχής) ΚΑΙ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Εικόνα 1. Οριοθέτηση περιοχή μελέτης και ιστορικού κέντρου Πατρών. Πηγή "Γεωγραφική Υπηρεσία Κτηματολογίου

Η επιλογή για τη περιοχή μελέτης και ανάπτυξης στη πόλη των Πατρών αφορά το πυρήνα του ιστορικού κέντρου όπως αυτός διαμορφώθηκε από τα αρχαία χρόνια μέχρι σήμερα (βλέπε ιστορικά). Ο πολεοδομικός αστικός ιστός στη καρδιά της ιστορικής πόλης με τη πυκνή δόμηση και τα έντονα κοινωνικά οικονομικά και κυκλοφοριακά προβλήματα μας διέγειρε το ενδιαφέρον ώστε να μελετήσουμε διεξοδικά την υφιστάμενη κατάσταση στα όρια της περιοχής και να προσπαθήσουμε με το συνθετικό σχεδιασμό (χωρίς να τηρήσουμε επακριβώς τη νομοθεσία και το κανονισμό για τη περιοχή) να επιλύσουμε τα προαναφερθέντα προβλήματα και να αναδείξουμε τα τέσσερα μνημεία που βρίσκονται εντός της περιοχής μελέτης και ταυτόχρονα να βελτιώσουμε το υπάρχον βιοτικό επίπεδο των κατοικιών της περιοχής. Το σημαντικότερο πρόβλημα το οποίο έχουμε διαπιστώσει και το οποίο θα αναλύσουμε παρακάτω εστιάζεται στο γεγονός ότι τα μνημεία που εντάσσονται στη περιοχή μελέτης μας χάνονται μέσα στον αστικό ιστό (με εξαίρεση ίσως το φρούριο) με αποτέλεσμα να μη γίνονται αντιληπτά τα όρια του ιστορικού πυρήνα της πόλης στον επισκέπτη. Το γεγονός αυτό προήλθε από το δυναμικό τρόπο ανάπτυξης του πολεοδομικού ιστού της Πάτρας κυρίως μετά τη δεκαετία του 1950.

Πιο συγκεκριμένα, για το επάνω τμήμα του ιστορικού κέντρου τα όρια ξεκινούν από το χώρο της οδού Παναγούλη ακριβώς στο κομβικό σημείο μετάβασης από το οικοδομικό τετράγωνο του Παλαιού Νοσοκομείου προς τη πλατεία του ναού του Παντοκράτορα. Τα όρια εκτείνονται κατά μήκος όλης της οδού Παναγούλη συναντώντας τη κάθετη οδό Παπαδιαμαντοπούλου και φτάνοντας από εκεί στην παράπλευρη οδό του Φρουρίου και από εκεί σχηματίζοντας τρίγωνο με την οδό Παναχαΐδος.

B:ΙΣΤΟΡΙΚΑ

B.1:Η ΠΑΤΡΑ ΑΠΟ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ -ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ

Η Πάτρα είναι χτισμένη στα βόρεια και βορειοδυτικά παράλια της Πελοποννήσου και στη βορειοδυτική ακτή του προκόλπου του Κορινθιακού (Πατραϊκού), δεξιά για κείνον, που μπαίνει στον κόλπο.¹ Βρίσκεται σε βόρειο πλάτος 38 μοίρες και σε ανατολικό μήκος 21 μοίρες του μεσημβρινού του Γκρήνουιτς. Η πόλη στρέφεται προς τα βορειοδυτικά του ορίζοντα και έχει απέναντι της τα νότια παράλια της Αιτωλοακαρνανίας. Από το ακρωτήριο Ρίο, που βρίσκεται ανάμεσα στα βόρεια και στα βορειοανατολικά της, απέχει 5 μίλια, απ' το Αντίριο 5,5, απ' το ακρωτήριο του Αράξου, στα δυτικά της, σε ευθεία γραμμή 17 και με βάση το περικόλπισμα 21 και από την Κόρινθο 66 μίλια.

Η Πάτρα διαιρείται φυσικά στην Επάνω και στην Κάτω Πόλη. Η Κάτω (Νέα) Πόλη είναι χτισμένη σε ομαλή πεδιάδα, που κλίνει ελαφρά προς τη θάλασσα. Η Επάνω Πόλη, που αποτελεί συνέχειά της και της οποίας το μέσο ύψος απ' τη θάλασσα είναι 53 μέτρα², βρίσκεται σε λιγότερο ομαλή τοποθεσία, που αρχίζει από το λόφο του Κάστρου στα βορεινά και κλίνει προς τα νότια.³ Ανατολικά υψώνεται το Παναχαϊκό, που ολοκληρωτή τη θέα του την διακόπτουν, αρχίζοντας απ' τις υπώρειές του, λόφοι διαφόρων ειδών, που έχουν τέρμα τους, όπως και το όνομά του φανερώνει, το Εσχατοβούνι. Ο ορίζοντας είναι επίσης πολύ περιορισμένος και στο παράλιο μέρος της πόλης, γιατί δεν βλέπει κανείς παρά μονάχα τη θάλασσα και τα αντικρινά βουνά της Στερεάς. Η θέα όμως απ' το κάστρο είναι θαυμάσια, επειδή φαίνεται από κει όλη η νέα πόλη, ευθύγραμμα κομμένη και ρυμοτομημένη από πλατύς δρόμους και περικυκλωμένη από κατάφυτη πεδιάδα.

Ο ορίζοντας της πόλης εκτείνεται στα βορεινά μέχρι τις κορυφές των δύο παραλιακών απόκρημνων βουνών της Στερεάς, της Χαλκίδας ή Χαλκιάς (Βαράσοβας) και της Ταφιασσού (Κλόκοβας), η δε θέα και τα χρώματα του ποικίλλουν μερικές φορές και στολίζουν όλο το τμήμα του κόλπου απ' το Μεσολόγγι μέχρι τον πορθμό του Ρίου. Προς την ανατολική, εξάλλου, πλευρά του Πατραϊκού κόλπου η θέα τελειώνει στη Ναύπακτο και στα όρη που βρίσκονται πάνω απ' αυτήν, ενώ στα νοτιοδυτικά απλώνεται από το Ρίο μέχρι τον Άραξο μια χαριτωμένη και ομαλή παραλία και ο ίδιος ο ευρύχωρος Πατραϊκός κόλπος. Πέρα δε από τον κόλπο το μάτι φτάνει μέχρι τα βουνά της Ζακύνθου και της Κεφαλονιάς, ενώ λίγο

¹ Στεφάνου Ν. Θωμόπουλου «Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΤΩΝ ΠΑΤΡΩΝ ΑΠ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1821» ΕΚΔΟΣΗ ΤΕΤΑΡΤΗ ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ. Επιμέλεια :Βασίλη Κ. Λάζαρη, ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ ,ΑΧΑΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ,ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ ,1.Η Πάτρα γενικά/α. Γεωγραφική θέση

² Το ύψος αυτό αναφέρεται στις καταμετρήσεις των Γάλλων μηχανικών, που κατασκεύασαν το σιδηρένιο υδρευτικό δίκτυο της πόλης(ο Στέφανος Θωμόπουλος, εξάλλου, στα κατάλοιπά του σημειώνει, ότι ειδικά στην Άνω Πόλη, τα ύψη ποικίλλουν από 23 μέχρι και 70 μέτρα πάνω απ' την επιφάνεια της θάλασσας. Έτσι, το ύψος των Υψηλών Αλωνίων είναι 23 μ., του Εσχατοβουνίου είναι 70 μ. Και των δεξαμενών του Κάστρου 58μ.

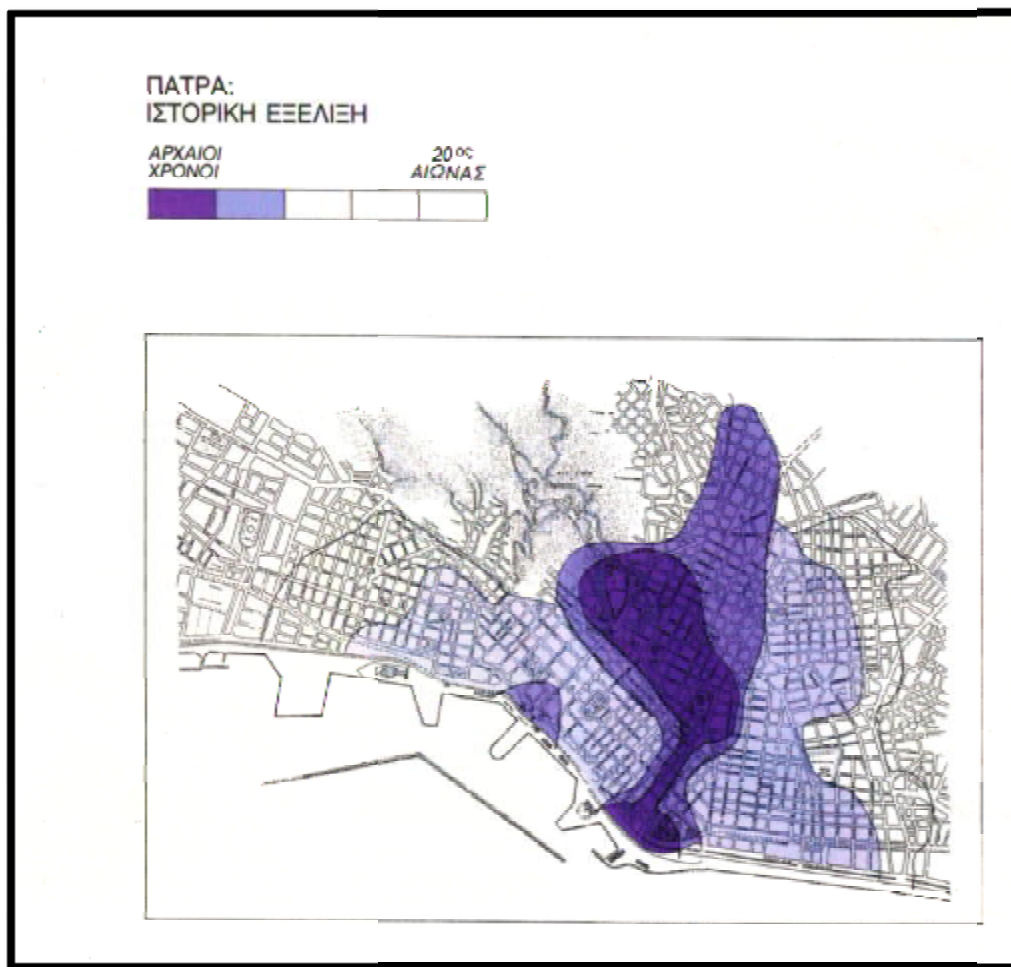
³ Η Κάτω Πόλη συνδέεται σήμερα με την Επάνω Πόλη με τις σκάλες των οδών Αχ .Γεροκωστοπούλου (παλιότερα Ανεξαρτησίας),που κατασκευάστηκαν επί δημάρχου Α .Πατρινού, δεύτερον της Πατρώς επί δημάρχου Γ.Μ Ρούφου, και της Παντανάσσης, επί δημάρχου Θ. Κανακάρη, και με τους δρόμους Αγίου Γεωργίου και Καλαβρύτων (Μετέπειτα Γούναρη).Τελευταία (1935-1936) τα δύο τμήματα της πόλης συνδέθηκαν και με τις σκάλες του Αγίου Νικολάου, που έχουν 190 σκαλοπάτια και κατασκευάστηκαν επί δημαρχίας του Βασ. Ρούφου.

δεξιότερα απ' την κορυφή του ζακυνθινού όρους Σκόπος φαίνεται η Κυλλήνη (και κοντά στον Άραξο τα Μαύρα Βουνά).

Κατά την εποχή της κυριαρχίας των Ιώνων στην Αιγιαλεία οι κάτοικοι των τριών πολισμάτων-περιοχών Αρόης, Ανθείας και Μεσάτης, όπως στα προηγούμενα λεπτομερειακά αφηγηθήκαμε, κοινό κέντρο λατρείας είχαν το ναό της Τρικλαρίας Αρτέμιδας, κοντά στον Μείλιχο ποταμό (μοναδικό γνωστό στοιχείο που έχουμε γι' αυτούς απ' τον περιηγητή-ιστορικό Πausanias) σχετικά με τους χρόνους εκείνους. Αργότερα τους Ίωνες έδιωξαν απ' την Αιγιαλεία οι Αχαιοί, ανάμεσα στους οποίους βρισκόταν και ο φημισμένος Σπαρτιάτης Πρευγένης, παιδί του Αγήνορα και απόγονος του Λακεδαίμονα. Γιος του Πρευγένη υπήρξε ο Πατρέας, που επικεφαλής Λακεδαιμόνιων αποίκων κατέλαβε το 1082 ή σύμφωνα με τον Ευσέβιο το 1041π.Χ. την Αρόη, τη μεγάλωσε, την οχύρωσε και της έδωσε το όνομά του.

Οι εικασίες ορισμένων, ότι ο Πατρέας ένωσε τις τρεις πολίχνες ή μάλλον τις έκλεισε μέσα σε ένα ενιαίο τείχος, είναι τελείως αβάσιμες, εφόσον η κάθε μια απ' αυτές είχε διαφορετική και μακρινή απ' την άλλη θέση. Ο Πausanias αναφέρει ότι ο Πατρέας μεγάλωσε τον περίβολο των τειχών της Αρόης(γιατί απ' την εποχή των Ιώνων, φαίνεται ότι μόνο εκείνη είχε τείχη), προκειμένου και η αρχαία Αρόη, να περιληφθεί σ' αυτά, και μάλιστα ότι απαγόρευσε να κατοικούνται η Ανθεία και η Μεσάτη, αν και αυτό μάλλον φαίνεται πως δεν είναι ακριβές διότι οι δύο πολίχνες που εξακολουθούσαν να υφίστανται και στην ρωμαϊκή περίοδο, δεν σταμάτησαν να κατοικούνται, ωστόσο παρέμειναν ολιγάνθρωπες, όπως μαρτυρούν τα αγγεία και άλλα ρωμαϊκά ευρήματα, που ανακαλύφθηκαν στη Σαμακιά. Ακόμη και η Αρόη, παρ' όλον ότι μετονομάστηκε σε Πάτρα, δεν έχασε το αρχικό της όνομα, όπως βλέπουμε στα ρωμαϊκά νομίσματα, που πάνω τους έχει χαραχθεί η λέξη AROE.

Ο Στράβωνας μιλώντας γενικά για την Αχαΐα, αναφέρει ότι: «οι Ίωνες συνήθιζαν να οργανώνονται σε κώμες ενώ οι Αχαιοί έκτισαν πόλεις, μερικές απ' τις οποίες κατόπιν τις ένωναν και έτσι μ' αυτόν τον τρόπο προέκυπτε η κάθε αχαϊκή πόλη να είναι πολυάνθρωπη. Το Αίγιο αποτελούταν από επτά ή οκτώ συνοικισμούς, η Πάτρα από επτά και η Δύμη από οκτώ». Η αναφορά αυτή όμως του Στράβωνα υπήρξε η αιτία για μερικούς να σχηματίσουν τη γνώμη, ότι η Πάτρα είχε προκύψει όντως από επτά συνοικισμούς και όχι από τρεις (όπως είχαμε αναφέρει πιο πάνω). Ωστόσο το σημείο αμφισβήτησης της εκδοχής του Στράβωνα είναι το αόριστον του χρόνου στον οποίο τοποθετεί αυτήν την συνένωση των κωμών. Τέλος, την εκδοχή των τριών κωμών έρχεται να υποστηρίξει και η ετυμολογία του ονόματος της Τρικλαρίας Αρτέμιδας Βέβαια, ο Πausanias αναφέρει και την ύπαρξη τριών επιπλέον ασήμαντων πολισμάτων στην ευρύτερη περιοχή. Τα ονομάζει Αργυρά, Βολίνα και Άρβα.

Εικόνα 2. Ιστορική εξέλιξη της πόλης των Πατρών.

Β.2: ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΚΑΙ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΤΩΝ ΑΧΑΙΩΝ

Οι δώδεκα αχαιϊκές πόλεις Πελλάνη, Αιγείρα, οι Αιγές, η Βούρα, η Ελίκη, το Αίγιο, οι Ρύπες, η Πάτρα, οι Φαρές, η Ώλενος, η Δύμη και η Τριταΐα, κυβερνήθηκαν διαδοχικά από τους απογόνους του Τισσαμενού, μέχρις ότου το θάνατο του Ωγύγη οπότε και καταλύθηκε η βασιλεία, επειδή οι απόγονοι του κυβέρνησαν άνομα και δεσποτικά, και εγκαθιδρύθηκε η δημοκρατία που οι Αχαιοί προσπαθούσαν με κάθε τρόπο να διατηρήσουν. επικρατούσε ο αμφικτιονικός θεσμός, ο οποίος ήταν περισσότερο θρησκευτικός παρά πολιτικός, όπου στην Ελίκη γινόταν θυσία προς τον Ποσειδώνα.

Μετά την καταστροφή της Ελίκης και της Βούρας από σεισμό, το 373π.Χ, οι Αχαιοί συναθροίζονταν στο ιερό του Δία στο Αίγιο όπου τελούσαν πανηγύρια και θυσίες. Εκεί οργανώθηκαν για πρώτη φορά σε ομοσπονδία που ξεχώριζε για την ισοτιμία, τη σύνεση και τη σταθερότητα των μελών της.

Η Ομοσπονδία διαλύθηκε μετά τη μάχη στη Χαιρώνεια οπότε μεγάλο μέρος της συμπολιτείας καταλήφθηκε απ' το Μακεδονικό βασίλειο. Εδώ ο Πausanias διαπιστώνει ότι το όνομα ή η συμμετοχή των Αχαιών δεν αναφέρεται σε κανένα σημαντικό γεγονός των ελληνικών πολέμων (Περσικά). Ήταν φιλειρηνικά φύλλα με εξαίρεση το μίσος για τους Δωριείς Σπαρτιάτες στον Πελοποννησιακό πόλεμο. Οι κάτοικοι των Πατρών, ειδικά, ήταν γεωργικός και αυτάρκης λαός, που καλλιεργούσαν τα πλούσια εδάφη τους με επιμέλεια.

Μέρος της σοδειάς αποδιδόταν στις θεότητες που πίστευαν όπως η Τρικλαρία Αρτέμιδα, η Παναχαΐδα Αθηνά και ο κερδώς Ερμής (ο καθένας είχε και δικό του ναό στην πόλη).

B.3: ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Κατά τη διάρκεια του αιματηρού εμφυλίου Πελοποννησιακού πολέμου οι Αθηναίοι ζητούσαν επίμονα ξεχωριστά τη συμμαχία των Πατρέων, εξαιτίας της θέσης της πόλεως των και της γειννιάσής της με την αντικρινή αιτωλική ακτή, όπως μαρτυρεί κατηγορηματικά ο ιστορικός Θουκυδίδης, ο οποίος προσθέτει ότι ο στρατηγός Αλκιβιάδης, περνώντας στην Πελοπόννησο, έπεισε τους κατοίκους των Πατρέων κατά το δεύτερο χρόνο της ενενηκοστής Ολυμπιάδας (419 π.Χ.) να ενώσουν με μακρά τείχη την πόλη τους με τη θάλασσα, με απώτερο σκοπό βέβαια ο στόλος των Αθηναίων να μπορεί να υπερασπίζεται την Πάτρα, που ήταν παραθαλάσσια.

B.4: ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ ΘΗΒΑΪΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ

Οι Αχαιοί κατά τον Κορινθιακό πόλεμο (395 π.Χ.) και τη Θηβαϊκή ηγεμονία (371 π.Χ.) αποδυναμώθηκαν σαν συμπολιτεία, ειδικά μετά τις εκστρατείες του Επαμεινώνδα και του Πελοπίδα (370) οι οποίοι άφηναν πίσω τους σωρούς ερειπίων. Με το θάνατο του Πελοπίδα (364) οι Αχαιοί, οι Ηλείοι και μια μερίδα Αρκάδων συμάχησαν με τη Σπάρτη, εναντίον της οποίας κινούνταν ο Επαμεινώνδας για να την καταλάβει. Ωστόσο, στη φοβερή μάχη της Μαντινείας (362), ο Επαμεινώνδας συνέτριψε την Πελοποννησιακή συμμαχία αλλά πληγώθηκε βαριά και λίγο αργότερα πέθανε, παρασέρνοντας μαζί του και τη βραχύβια ηγεμονία της Θήβας.

Στα χρόνια που ακολούθησαν είχαμε την κυριαρχία των Μακεδόνων με τον Φίλιππο τον Β' και τον Μ. Αλέξανδρο. Ελάχιστα στοιχεία υπάρχουν για την Πάτρα και τους κατοίκους της εκείνη την περίοδο όπως και μετά επί των επιγόνων και διαδόχων του Μ. Αλεξάνδρου οπότε και εγκαινιάζεται η ελληνιστική εποχή. Για αρκετές δεκαετίες οι απόγονοι των στρατηγών του Μ. Αλεξάνδρου έχοντας διασπάσει την απέραντη αυτοκρατορία του αλληλοσφάζονταν μέχρι την έλευση της Ρώμης στο προσκήνιο της Ιστορίας.⁴

Η καλύτερη συνοικία της αρχαίας πόλης φαίνεται, πως ήταν ή περιοχή των Ύψηλων Αλωνίων. Από τις ανασκαφές ήλθαν στο φως βίλλες με εξαιρετικής τέχνης ψηφιδωτά και μαρμαρόστρωτα δάπεδα, πολυτελή αίθρια με σιντριβάνια, άνετους χώρους διαμονής και άλλους βοηθητικούς χώρους. Η συγκέντρωση των πολυτελών ιδιωτικών κατοικιών στην περιοχή αυτή δεν αφήνει αμφιβολία για τον χαρακτηρισμό της θέσης ως περιοχής αρχόντων και πλουσίων. Πολυτελείς ιδιωτικές κατοικίες βρέθηκαν, ακόμη τόσο στην είσοδο της πόλης από το Αίγιο, όσο και στην περιοχή της αρχαίας Αγοράς, κοντά στην οδό Άγραφων.

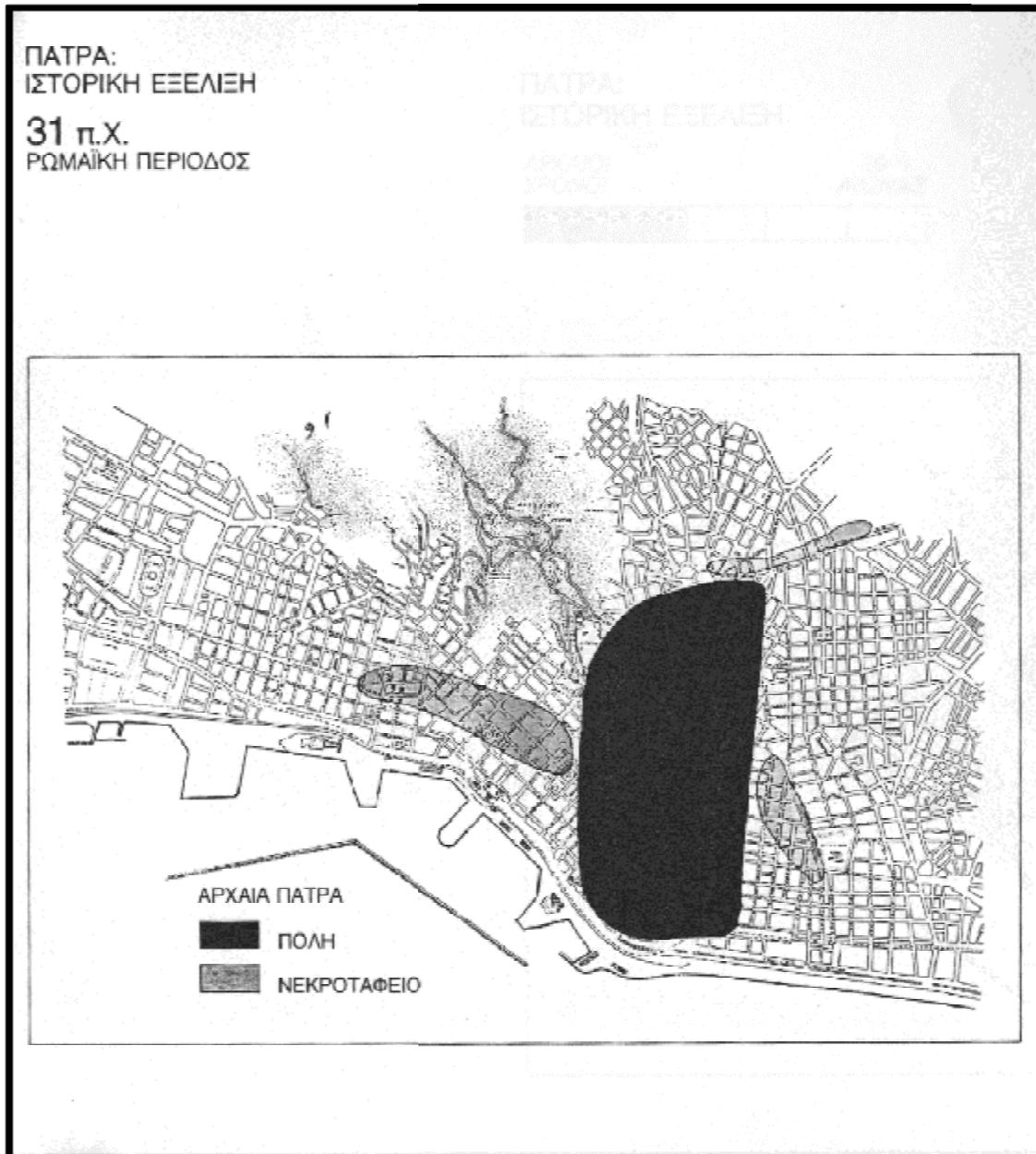
Έκτος από τις εμπορικές δραστηριότητες, που ευνοήθηκαν κυρίως απ' τη μεγάλη πληθυσμιακή αύξηση, ιδιαίτερα δε από την εποχή του Αυγούστου, ένα τμήμα του πληθυσμού ασχολούνταν με την αγροτοκτηνοτροφία Διάσπαρτες ρωμαϊκές αγροικίες στα σημερινά προάστια της Πάτρας και μακριά από τα όριά της, μάς προσφέρουν στοιχεία για τον τρόπο λειτουργίας της αγοράς και την τροφοδοσία της πόλης με τα απαραίτητα είδη διατροφής. Πέρα από τις βιοτεχνίες του βύσσου στη ρωμαϊκή κυρίως Πάτρα, ιδιαίτερη άνθηση γνώρισαν τα εργαστήρια κεραμικής, μεταλλουργίας και υαλουργίας, όπως φανερώνουν τα εξαιρετικά κτερίσματα τάφων επιχώριας κατασκευής. Η μεγάλη συγκέντρωση πλούτου οδήγησε και στη; ανάπτυξη της χρυσοχοΐας και της κοσμηματικής γενικότερα²³, από τα ελληνιστικά ακόμη χρόνια. Λαμπρά δείγματα, προερχόμενα κατά καιρού: από

⁴ Αξίζει να σημειωθεί ότι η Πάτρα λόγω της εξαιρετικής γεωγραφικής της θέσης, στη διάρκεια των πολεμικών συγκρούσεων της Αρχαιότητας, όπως και άλλες ελληνικές πόλεις, είχε υποστεί πολλές καταστροφές και συνεπώς ο πληθυσμός της αισθητά μειωθεί.

τάφους, προδίδουν την άριστη αισθητική και την άρτια τεχνική γνώση των δημιουργών τους.

B.5:ΡΩΜΑΙΚΗ ΠΑΤΡΑ

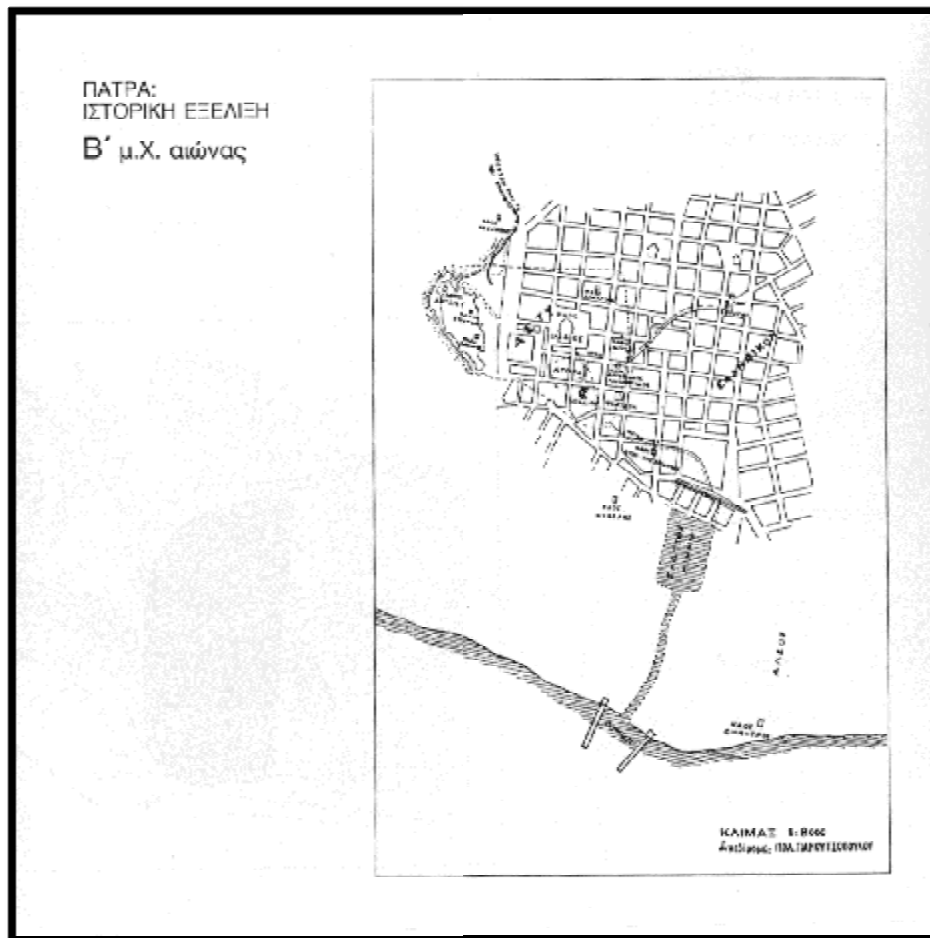
B.5.1:ΡΩΜΑΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (ΤΟ ΑΠΟΓΕΙΟ ΤΗΣ ΑΚΜΗΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΠΑΤΡΑΣ)

Εικόνα 3. Πάτρα ιστορική εξέλιξη 31 π.Χ

Την πρώτη περίοδο της Ρωμαϊκής Δημοκρατίας, την Πάτρα την μάστιζε στην αρχή φοβερή φτώχεια, η υγιεινή όμως και η ευπρόσιτη θέση της ως αποβάθρας για τα πλοία, που

έφταναν απ' την Ιταλία, αποτελούσε εγγύηση για την αύξηση του πληθυσμού της και για την βελτίωση της οικονομίας της. Έτσι η οικτρή οικονομική κατάσταση της άρχισε σιγά-σιγά με τον καιρό να ξεπερνιέται εξαιτίας κυρίως της ειρήνης που είχε, προσωρινά, παγιωθεί μέχρι και το 89 π.Χ. όταν άρχισε τότε ο πόλεμος του βασιλιά του Πόντου Μιθριδάτη.

Εικόνα 4. Πάτρα ιστορική εξέλιξη Β' αιώνας μ.Χ.

Β.5.2: Η ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΕΠΙ ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Στα χρόνια που ακολούθησαν, συνεχείς εκστρατείες μεγάλων Ρωμαίων στρατηγών ανέδειξαν την Πάτρα σε βασικό και καίριο λιμάνι-πηγή εφοδίων και πύλη της Ανατολής προς τη Δύση. Έτσι είχαμε τις εκστρατείες του Σύλλα που υπέταξαν οριστικά την Ελλάδα και την εποχή των δύο μεγάλων τριανδριών που υπήρξαν στα χρόνια των ρωμαϊκών εμφυλίων πολέμων με σημαντικότερους τον Γάιο Ιούλιο Καίσαρα, τον Μάρκο Αντώνιο⁵, τον Πομπήιο και τον Οκταβιανό που έγινε ο μετέπειτα πρώτος Ρωμαίος αυτοκράτορας Αύγουστος, όπου επί της βασιλείας του, η Πάτρα ευεργετήθηκε σε όλους τους τομείς, βγαίνοντας απ' τη αφάνεια οικονομική, πολιτική και στρατιωτική (καθώς ήταν λίγο μεγαλύτερη από μία κώμη την εποχή εκείνη) και ερχόμενη στην επιφάνεια των εξελίξεων της ευρύτερης περιοχής της

⁵ Πριν τη ναυμαχία στο Άκτιο, όταν ο Αντώνιος περνούσε τον καιρό του στην Πάτρα, κήκε εκεί από κεραυνό ο ναός του Ηρακλή, που βρισκόταν κοντά στην Ακρόπολη, γεγονός που αποδείχθηκε κακό σημάδι και προμήνυμα της κακής του Αντωνίου τύχης. Την ίδια περίοδο βρισκόταν στην πόλη και η ερωμένη του Αντωνίου Κλεοπάτρα, την οποία κολάκευαν οι κάτοικοι των Πατρών και μάλιστα πρόβησαν στην κοπή νομίσματος με το όνομά της και στην κατασκευή ανάγλυφου, που βρέθηκε στα 1870 στα θεμέλια ενός σπιτιού στην Άνω Πόλη, το οποίο στη συνέχεια χάθηκε.

Δυτικής κατεκτημένης Ελλάδας. Έτσι η αναβίωση της πόλης επιτεύχθηκε με την αυγή της Αυτοκρατορικής Ρώμης

B.5.3:ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΩΝ ΤΟΥ

Η Πάτρα οδηγούνταν με το πέρασμα του καιρού σε παρακμή και θα εξαφανιζόταν τελικά, αν δεν φρόντιζε γι' αυτή μετά τη ναυμαχία και τη νίκη του στο Άκτιο ο Καίσαρας Οκτάβιος Αύγουστος, ο οποίος είτε λόγω της ωραίας και για το εμπόριο κατάλληλης τοποθεσίας της, είτε της άμεσης γειτνιάσής της με την Ιταλία, είτε για κάποιον άλλο άγνωστο λόγο⁶ αποφάσισε να την ξαναχτίσει, δεδομένου ότι αυτή είχε ερημωθεί εντελώς από τους Ρωμαίους, κατά την διάρκεια κυρίως των εμφυλίων πολέμων τους.

Το πρώτο βήμα της ανοικοδόμησης απ' τον Οκτάβιο έγινε με την ίδρυση εκεί στρατιωτικής αποικίας με το όνομα Colonia Augusta Aroe Patrensis, δηλαδή Αποικία Αυγούστα Αρόη των Πατρών. Παράλληλα, για την επάνδρωση της αποικίας έστειλε στην πόλη ένα μέρος από βετεράνους στρατιώτες της 22^{ης} λεγεώνας, που είχε πολεμήσει στο Άκτιο. Ο Θ. Μόμμσεν υποστηρίζει ότι μεταφέρθηκαν εκεί βετεράνοι της δέκατης και δωδέκατης λεγεώνας και αυτό συμπεραίνεται από νομίσματα που βρέθηκαν στην Άνω Πόλη που έφεραν τα σύμβολα αετών των δύο λεγεώνων. Μαρτυρία περί της ρωμαϊκής αποικίας στην περιοχή έρχεται να καταθέσει και ο Ρωμαίος γεωγράφος Στράβων, ο οποίος σημειώνει ότι υπήρξε μεγάλος ο αριθμός των αποίκων (15.000 – 20.000 άνδρες και γυναικόπαιδα), ο αριθμός δε αυτός αποτελούσε κράμα ντόπιων και Ρωμαίων παλαίμαχων με τις οικογένειες των.

Ως χρόνος αποίκησης της Πάτρας στο Χρονικό του Ευσέβιου αναφέρεται ως ο τρίτος της εκατοστής ενενηκοστής πρώτης Ολυμπιάδας, δηλαδή το 740 απ' την κτίση της Ρώμης ή καλύτερα το 14π.Χ. Ο Στέφανος Θωμόπουλος στο συγγραφικό του έργο περί της Ιστορίας των Πατρών τοποθετεί την δημιουργία της αποικίας στην Πάτρα το 27 ή τουλάχιστον το 26 π.Χ. Την ίδια εποχή πήρε και ο Οκτάβιος τον τίτλο του Αυγούστου, πράγμα που ερμηνεύει και την ονομασία της αποικίας σε Αυγούστα. Αρχίζει, έτσι κατά κάποιο τρόπο ο χρυσός αιώνας της Πάτρας, εφόσον η πόλη δέχθηκε πλήθος δωρεών από πλευράς του Αυτοκράτορα με απώτερο σκοπό τον στολισμό της με μνημεία και την ταυτόχρονη ευημερία των κατοίκων της μέσω της αναζωογόνησης της πόλης με νέο αστικό ιστό επί του παλαιού αρχαιοελληνικού από εποχής του ιδρυτή της πόλεως Πατρέα.

Αν ο Αύγουστος καυχιόταν, ότι τη Ρώμη την παρέλαβε πλίθινη και την μετέτρεψε σε μαρμάρινη, για την Πάτρα μπορούσε να πει ότι ενώ έσβηνε την ξαναζωντάνεψε. Η Δύμη, οι Φαρές και η Τριταία έγιναν φόρου υποτελείς στην Πάτρα, καθώς και τρεις πόλεις της Λοκρίδας Μυωνία, Οιανθεία και Ναύπακτος με εξαίρεση την πρωτεύουσα της Άμφισσα. Οι κάτοικοι των Πατρών κέρδισαν την ελευθερία τους (σε αντίθεση με τους υπόλοιπους υπόδουλους Αχαιούς). Επιπλέον, ο Αύγουστος έφερε στην Πάτρα να κατοικήσουν άνθρωποι απ' τα γύρω πολιτισμάτα -χωριά Ανθείας, Μεσάτης, Βολίνης, Αργυράς και Άρβας, όπου είχαν καταφύγει για να βρουν εργασία οι πρόγονοι τους. Η κατάσταση των πόλεων, που απολάμβαναν το δικαίωμα των αποικιών, υπήρξε περίεργη. Αυτές δηλαδή εξομοιώνονταν και στο πολίτευμα και στα προνόμια με τις πόλεις της Ιταλίας, των οποίων οι πολίτες θεωρούνταν πια ως πολίτες της ίδιας της Ρώμης (οι αποικίες όμως ήσαν συνήθως υποχρεωμένες στην καταβολή κεφαλικού φόρου, ενώ αυτό δεν συνέβαινε με τις ιταλικές πόλεις).

Ως ελεύθερη πόλη η Πάτρα ήταν αυτοδιοίκητη, είχε δηλαδή τις δικές της δημόσιες συνελεύσεις, την σύγκλητο της ή το δημοτικό της σώμα και τους άρχοντές της, όλα όμως υπό τον ρωμαϊκό αετό. Απ' όσα βέβαια μας λέει ο Πausανίας, βγαίνει το συμπέρασμα ότι η

⁶Κατά τον Μοντεσκιέ (Considerate.surlagrاند .etladecade.des Romains), ο Αύγουστος δημιούργησε μόνιμες ναυτικές μονάδες, επειδή πριν απ' αυτόν οι Ρωμαίοι δεν είχαν μόνιμο τακτικό στρατό και στόλο(σκοπός δε των στόλων του Αυγούστου υπήρξε η ασφάλεια των νηροπομπών και η επικοινωνία μεταξύ των διαφόρων περιοχών της αυτοκρατορίας. Γι' αυτό το λόγο, πιθανότατα η Πάτρα χρησιμοποιήθηκε και ως ναύσταθμος, ενώ ως λιμάνι ποτέ δεν είχε χάσει τη σημασία της.

Πάτρα (nobiliscivitas), απλωμένη και στη νότια πεδιάδα, έγινε μέσα σε λίγο χρονικό διάστημα, κάτω απ' την προστασία του Αυγούστου και μερικών διαδόχων του, λαμπρή και πολυάνθρωπη πόλη, λαμπρότερη ίσως και απ' την Κόρινθο (ρωμαϊκή αποικία επί Ιουλίου Καίσαρος- Laus Julia Corinthus), έτσι και η Πάτρα πολύ γρήγορα ξαναπήρε τον ελληνικό χαρακτήρα της. Σε περίοπτη θέση μέσα στη πόλη, είχε τοποθετηθεί (απ' την εποχή του Αυγούστου) αδριάντας του αυτοκράτορα σε υπερφυσικό μέγεθος. Ο αδριάντας αυτός ήταν χάλκινος και στο βάθρο του υπήρχε με κεφαλαία γράμματα η επιγραφή : IMP. CAESAR – AVGVSTVS – PONT.MAX- PATRENSCOLONIAE.DED

Ο Αύγουστος επισκέφτηκε πιθανότατα τη Πάτρα κατά την ανοικοδόμησή της (27 ή 26 π.χ.) και το 23, όταν περιόδευε σε πολλά άλλα μέρη της Ελλάδας και της Ασίας. Εκεί δημιούργησε μόνιμες ναυτικές μονάδες με σκοπό τη δημιουργία στολών που είχαν σκοπό την ασφάλεια των νηοπομπών και την επικοινωνία μεταξύ των διαφόρων περιοχών της αυτοκρατορίας. Γι' αυτό το λόγο πιθανότατα η Πάτρα χρησιμοποιήθηκε και ως ναύσταθμος, ενώ ως λιμάνι ποτέ δεν είχε χάσει τη σημασία της.

B.5.4: Η ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΑΝΤΩΝΙΝΩΝ

Την εποχή της δυναστείας των Αντωνίνων δύο σημαντικοί αυτοκράτορες έδωσαν μεγάλη προσοχή στις ελληνικές πόλεις της Αθήνας της Κορίνθου και της Πάτρας, ο Τραϊανός και ο Ανδριανός. Ο Ανδριανός έχοντας ως ορμητήριό του την αγαπημένη του Αθήνα στην οποία παρέμεινε από το 122 – 125 μ.Χ. επισκέφτηκε επανειλημμένα τη Πάτρα που άκμαζε τότε στο εμπόριο αλλά και ανταγωνιζόταν σκληρά τη Κόρινθο. Ο Ανδριανός ίδρυσε στη Πάτρα αξιόλογη δημόσια βιβλιοθήκη στην οποία έγινε η πρώτη σημαντική λατινική μετάφραση της Οδύσσειας του Ομήρου. Οι κάτοικοι της περιοχής για να εκφράσουν την ευγνωμοσύνη τους στον αυτοκράτορα, εκτός από τη κοπή νομισμάτων που τον χαρακτήριζαν ως *restitutor Achaiae* (ανορθωτής της Αχαΐας), έκτισαν προς τιμήν του αλλά και προς τιμή του προκατόχου του Τραϊανού λουτρά και μία στοά. Παράλληλα επιβλήθηκε στους κατοίκους της πόλης η λατρεία του Αντίνοου φίλου του αυτοκράτορα (που είχε πνιγεί στο Νείλο το 130 μ.Χ.) δύο υπερφυσικού μεγέθους προτομές από πεντελικό μάρμαρο βρέθηκαν στη Πάτρα στις 9 Μαΐου του 1858. Αργότερα ο φιλόσοφος αυτοκράτορας Μάρκος Αυρήλιος, το 169 μ.Χ., διέταξε να επισκευαστεί κάποιος κατεστραμμένος δρόμος που οδηγούσε στα ενδότερα της Πελοποννήσου από τη Πάτρα.

B.5.5: Η ΠΑΤΡΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΠΑΥΣΑΝΙΑ

Το πιο σπουδαίο βοήθημα που μας έφτασε ακέραιο από τα αρχαία χρόνια και μας δίνει μία πλήρη εικόνα της διάταξης της αρχαίας Πάτρας είναι η περιήγηση του Πausανία. Ο Pausanias δεν κουραζόταν να συγκεντρώνει πληροφορίες από τους κατά τόπους ειδικούς τους οποίους ανέφερε "ως εξηγητές".

Κατά την εποχή του Pausanias η Πάτρα ήταν διαιρεμένη σε τέσσερα τμήματα.

Το πρώτο τμήμα και το πιο ψηλό υψομετρικά σε σχέση με τα υπόλοιπα αποτελούσε την ακρόπολη της Πάτρας (στη θέση που βρίσκεται σήμερα το φρούριο).

Το δεύτερο και μεγαλύτερο τμήμα ήταν η αγορά, το οποίο εκτεινόταν από τη σημερινή οδό Παπαδιαμαντοπούλου, που περνάει έμπροσθεν του φρουρίου και του παλαιού νοσοκομείου του Χάνσεν, και έφτανε μέχρι τις παρυφές της οδού Γερμανού κοντά στο ρωμαϊκό ωδείο. Το τρίτο τμήμα άρχιζε από κάποια πύλη έξω από την αγορά ενώ το τέταρτο βρισκόταν δίπλα στη θάλασσα.⁷

⁷Leake trav. In the Morea, τομος β', σελίδα 126. Ο Άγγλος περιηγητής Dodwelle, που επισκέφτηκε τη Πάτρα το 1801, είχε διατυπώσει την άποψη ότι το έδαφος της πόλης είχε υψωθεί πολύ πιο πάνω από την αρχαία του επιφάνεια και ότι σκέπαζε οπωσδήποτε πολλά λείψανα της αρχαιότερης εποχής. (ο Στέφανος Θαμόπουλος παρατηρεί σχετικά, ότι θα είχαμε πλήρη εικόνα της αρχαίας Πάτρας, εάν πάνω στα παλιά ερείπια δεν κτίζανε αλληλοδιάδοχοι οικητορες και ως προς τις θέσεις των

B.5.6: Η ΑΚΡΟΠΟΛΗ ΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ

Πάνω στην ακρόπολη της Πάτρας οι κάτοικοι είχαν κατασκευάσει από αρχαιοτάτων χρόνων το ναό της Λαφρίας Αρτέμιδας, σχετικά με το οποίο ο Πausanίας αναφέρει:

“Στην ακρόπολη της Πάτρας υπάρχει ιερό της Λαφρίας Αρτέμιδας. Το όνομα της θεάς είναι ξενόφερτο και το άγαλμα είναι μεταφερμένο από αλλού. Όταν ερημώθηκε η Καλυδώνα από τον Αύγουστο καθώς και η υπόλοιπη Αιτωλία, τα περισσότερα αγάλματα, που βρίσκονταν στην Νικόπολη τα μετέφεραν ως λάφυρα στην Ακρόπολη της Πάτρας. Το άγαλμα ήταν χρυσελεφάντινο. Ανάμεσα στο ναό της Άρτεμις και στο βωμό υπήρχε κατασκευασμένο το μνημείο του Ευρύπυλου. Μέσα στο περίβολο εκείνου του ναού ήταν κτισμένος και ο ναός της Αθηνάς που αποκαλούνταν Παναχαΐδα η οποία είχε χρυσελεφάντινο άγαλμα.” Ο ναός της Λαφρίας Αρτέμιδας, όπως φαίνεται σε μερικά Ρωμαϊκά νομίσματα ήταν εξάστυλος περίπτερος και στολισμένος με ζωφόρους. Βρισκόταν ακριβώς στο σημείο όπου υπάρχει σήμερα ψηλός αμμουδερός βράχος εντός του Φραγκικού Φρουρίου που σε μερικά σημεία είναι σκαμμένος και απλώνεται προς τα κάτω. Αυτή η άποψη υποστηρίζεται και από το Πουκεβίλ ο οποίος είχε δει θεμέλια από αμμουδερές πέτρες και ίχνη κτηρίου από πωρόλιθο που μαρτυρούν την ύπαρξη ενός τέτοιου ναού. Άλλα στοιχεία είναι τα πύρινα κιονόκρανα και οι αυλακωτοί σπόνδυλοι δωρικού ρυθμού που είναι εντοιχισμένοι κυρίως στο βορεινό μέρος του φρουρίου, βγαίνει το συμπέρασμα ότι ο δωρικός ρυθμός όσο πιο κατάλληλος για τη παράσταση της υπέρτατης ιδέας του αγέρωχου και του μεγαλοπρεπούς της θεότητας, επικράτησε κατά το Βιτρούβιο σε όλες τις Αchaϊκές πόλεις και επομένως και στη Πάτρα. Στη Πάτρα μάλιστα σε ελάχιστες μόνο περιπτώσεις συναντιέται ο ιωνικός και κορινθιακός ρυθμός ενώ όλοι σχεδόν οι ναοί της ακρόπολης ήταν κατασκευασμένοι από πωρόλιθο, πλην των βάσεων τους, που τις αποτελούσαν αμμουδερές και άλλες εγχώριες και ξενικές πέτρες. Κάτω από τη μικρή πύλη της ακρόπολης σώζονταν τα ερείπια του ναού της Παναχαΐδας Αθηνάς, κατασκευασμένο επίσης από αμμουδερούς λίθους. Από το νότιο εξάλλου τοίχος του φρουρίου ξεπρόβαλαν τα ερείπια του υποτιθέμενου μνήματος του Ευρύπυλου. Ο Πausanίας μετά τη περιγραφή των ναών της ακρόπολης κατέβαινε από το λόφο και αναφέρθηκε στο ναό της Κυβέλης στη κάτω πόλη όπου τη τοποθετούσε στη περιοχή των σημερινών οδών Αλεξάνδρου Υψηλαντού και Καραϊσκάκη.

B.5.7: Η ΑΓΟΡΑ ΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ

Μετά την ακρόπολη και τους ναούς το δεύτερο τμήμα της Πάτρας και το μεγαλύτερο όλων ήταν η αγορά, στην οποία υπήρχε ο ναός του ολύμπιου Δία όπου εσωτερικά βρισκόταν ο Δίας καθήμενος σε θρόνο και δίπλα η Αθηνά όρθια. Ο ναός αυτός βρισκόταν κατά προσέγγιση στο κέντρο της αγοράς αλλά αναμφίβολα κατείχε τη θέση που βρίσκεται σήμερα ο ναός του παντοκράτορα, δεδομένου ότι όπως περιέγραφαν αργότερα και οι βυζαντινοί, το παντεπόπτη των αρχαίων Ελλήνων Δία το διαδέχτηκε ο θεός των χριστιανών που κυριαρχεί πάνω σε όλα. Μέρος άλλωστε του δαπέδου του αρχαίου ναού αποκαλύφθηκε το 1839 σε εκσκαφή που έγινε για την ισοπέδωση της εκεί πλατείας, αποτελούσαν δε το δάπεδο αυτό από δουλεμένους ογκόλιθους που είχαν παρθεί από το ποταμό Γλαύκο. Πέρα από το ναό του ολύμπιου Δία υπήρχε επίσης και ναός τους Απόλλωνα μέσα στο οποίο είχε στηθεί και χάλκινο άγαλμα του θεού. Υπήρχαν και άλλοι μικρότεροι σε σημασία ναοί μέσα στην αγορά τους οποίους ο Πausanίας δεν αναφέρει. Αυτοί οι ναοί περιστοιχίζονταν από πέτρινες κολώνες με επιστήλια. Οι Έλληνες γενικά στη κατασκευή προτιμούσαν το τούβλο σε περίπτωση που δεν έβρισκαν πέτρες. Πιο κάτω αναφέρεται ότι υπήρχε άγαλμα της Αθηνάς μπροστά από το τάφο του εγχωρίου ήρωα και βασιλιά Πατρέα δεδομένου ότι οι

πατραϊκών κτισμάτων, όπως αναφέρει και ο Πausanίας υποχρεώνεται να τις ορίζει κατά προσέγγιση και με βάση το κατά 1932 σχέδιο της διαιρεμένης σε οικοδομικά τετράγωνα πόλης.

ιδρυτές των πόλεως συνηθίζονταν να ενταφιάζονται τιμητικά στις αγορές. Στα περίχωρα της Αγοράς μπορεί να γίνει λόγος για την ύπαρξη ρωμαϊκών νεκροταφείων καθώς και ελληνικού πολυάνδρου, δηλαδή κοιμητηρίου εφόσον σε διάφορα σημεία των παρυφών της Αγοράς βρέθηκαν μαρμάρيني τάφοι και σαρκοφάγοι.

Τον ακριβή χώρο που κατελάμβανε η Αγορά των Πατρών, σήμερα δεν είμαστε σε θέση να ορίσουμε με απόλυτη σιγουριά. Γεγονός όμως είναι ότι κατελάμβανε το μεγαλύτερο κομμάτι της πόλης και σχημάτιζε ένα μεγάλο τετράπλευρο που οριζόταν από τις σημερινές θέσεις του Παλιού Νοσοκομείου σε ευθεία γραμμή μέχρι το τέρμα της οδού Μπουκαούρη και από το τέρμα αυτό μέχρι την αρχή της οδού Γερμανού, στο σημείο συνάντησης των δύο αυτών δρόμων μέχρι το Δημοτικό Βρεφοκομείο και ένα μέρος του Δημοτικού σχολείου του Αγ. Γεωργίου.

Συνεχόμενο της Αγοράς, σύμφωνα με τον Πausanias, είναι το Ωδείο της Πάτρας, στην κορυφή του οποίου υπήρχε ένα αξιοθέατο άγαλμα του 'Απόλλωνα. Το Ωδείο αυτό, κατά τον Πausanias πάντα, κατασκευάστηκε από τα λάφυρα, που πήραν οι Πατρείς, όταν μόνοι από τους Αχαιούς βοήθησαν τους Αιτωλούς εναντίον του στρατού των Γαλατών τούτο όμως δεν είναι καθόλου αληθινό. Ο ίδιος άλλωστε ο Πausanias σε άλλο κεφάλαιο των «'Αχαικών» του αναφέρει, ότι οι Πατρείς όχι μόνο δεν πήραν τότε λάφυρα, αλλά νικήθηκαν ολοκληρωτικά από τους Γαλάτες και αφού τράπηκαν σε φυγή, δεν ξαναγύρισαν στην πόλη τους, μα εξαιτίας της φτώχειας τους παρέμειναν σε πολισμάτα γύρω από την Πάτρα

Το Ωδείο ήταν λαμπρά στολισμένο και το πιο αξιόλογο από όλα τα 'Ωδεία της Ελλάδας, πλην εκείνου του Ηρώδη του 'Αττικού, το οποίο ο Ηρώδης αυτός κατασκεύασε το 161 μ.Χ. στη μνήμη της γυναίκας του Ρηγίλλης. 'Αναφέρει δε ο Πausanias το Ωδείο του Ηρώδη μόνο στα 'Αχαιικά του, που γράφτηκαν κατά τους υπολογισμούς του Ι.Γ. Ντόναλντσον 12 το 178 μ.Χ., επειδή όταν έγραφε το πρώτο βιβλίο των 'Αττικών του, αυτό δεν ήταν ακόμη οικονομημένο.

Το Ωδείο της Πάτρας είναι ρωμαϊκό, άγνωστο όμως στα χρόνια ποιου αυτοκράτορα χτισμένο. Ίσως χτίστηκε στην εποχή του Αύγουστου, στη θέση, που με πολύ ακρίβεια είχαμε στην [πρώτη έκδοση] της Ιστορίας μας προσδιορίσει, στηριγμένοι στην ασφαλή μαρτυρία του Πουκεβίλ, ο οποίος έγραφε, ότι [στα χρόνια του] το Ωδείο σωζόταν ολόκληρο στον περίβολο των σπιτιών και του κήπου του πρόξενου της Σουηδίας Στρανη13.

Το Ωδείο αποκαλύφθηκε το 1889, όταν έγινε εκσκαφή στο οικόπεδο του Δημητρ. Π. Πατρινού (άλλοτε Στράνη) για την εξαγωγή χώματος με σκοπό την επιχωμάτωση ενός μέρους του φράχτη του λιμανιού14. Προτού μάλιστα προχωρήσει ή εκεί εκσκαφή, όχι μόνο μερικοί από τους τότε αρχαιολογούντες έγραφαν σε μερικές εφημερίδες, ότι ονειρευόμαστε ωδεία και θέατρα, αλλά και ο έφορος Β. Στάης, που είχε σταλεί στην Πάτρα από την 'Αρχαιολογική Εταιρεία για την εποπτεία της εκσκαφής, είχε αποφανθεί, ότι το μεγάλο εκείνο οικοδόμημα ήταν λείψανο ρωμαϊκών λουτρών.

'Ακριβέστατα περιγράφει το πατραϊκό 'Ωδείο ο Άγγλος σοφός J.G.Frazer16 κατά τον εξής τρόπο:

«Το Ωδείο βρίσκεται στην επάνω Πόλη της Πάτρας, λίγο πιο κάτω και δυτικά από το φρούριό της, διατηρείται δε εξαιρετικά. Υπάρχουν όχι μόνο τα βάθρα και η σκηνή αλλά και οι τοίχοι, που στήριζαν τη στέγη. Το οικοδόμημα έχει πρόσοψη προς το νότο, σώζονται δε δέκα έξι ή δέκα επτά σειρές εδωλίων, ή μια πάνω από την άλλη, σε ημικύκλιο.

Τα εδώλια ήταν κατασκευασμένα από λεπτά επίπεδα τούβλα, τοποθετημένα σε οριζόντιες σειρές και ντυμένα με πλάκες — μεγάλο δε μέρος της ορθομαρμάρωσης αυτής σώζεται ακόμη και τώρα. Κάθε εδώλιο έχει ύψος δεκαπέντε δακτύλων περίπου και πλάτος είκοσι τριών από τη μπροστινή επιφάνεια μέχρι πίσω, μαζί με την επένδυση. 'Ανάμεσα στα εδώλια ανεβαίνουν τρεις σκάλες πλάτους δύο ποδιών και έξι δακτύλων ή κάθε μια, με στρώση από άσπρο μάρμαρο, που διατηρείται σε μεγάλο μέρος. Κάθε σκάλα αποτελείται από είκοσι οκτώ σκαλοπάτια, ενώ σε κάθε σειρά εδωλίων ή πλευρά προς τη σκάλα κατέληγε σε μαρμάρινο κόσμημα σε σχήμα λιονταρίσιου σκέλους και ποδιού, έτσι ώστε κάθε σκάλα να έχει και από τις δυο πλευρές της αυτά τα στολίδια, το ένα πάνω από το άλλο.

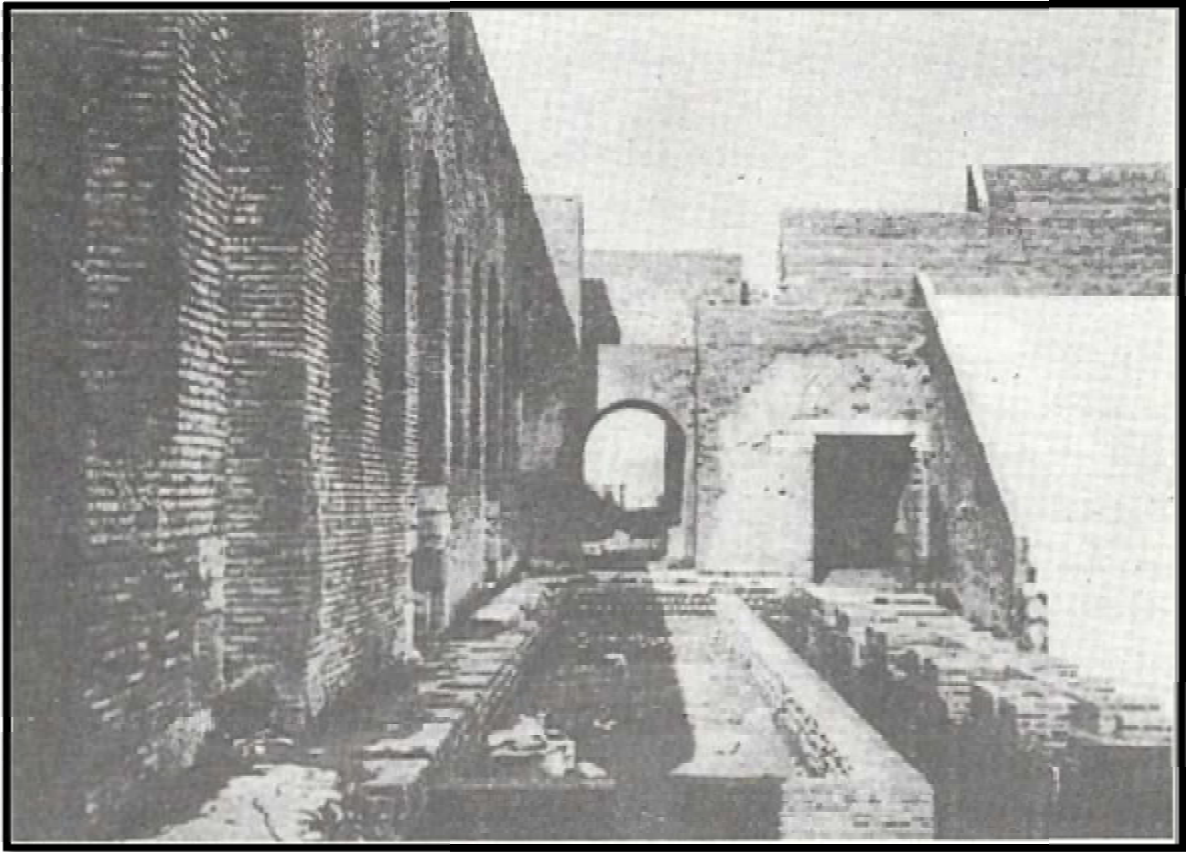
Πίσω από το κοίλο υπάρχουν αξιόλογα λείψανα ενός τοίχου, πού κρατούσε κάποτε την οροφή και είχε κατασκευασθεί με τούβλα, πέτρες και άσβεστη. Τα τούβλα αυτά είναι επίπεδα, τοποθετημένα σε οριζόντιες σειρές (δομούς) και σε όλο προφανώς το πάχος του τοίχου.

Η ορχήστρα έχει ημικυκλικό σχήμα και διάμετρο τριάντα ένα ποδιών και έξι δακτύλων, φαίνεται δε, ότι ήταν στρωμένη με άσπρο μάρμαρο. Μπροστά τουλάχιστον από τη σκηνή βρίσκονται μερικά κομμάτια μάρμαρου, ίχνη ίσως της μαρμάρινης στρώσης, ενώ δυο σκάλες ανεβάζουν στην ίδια τη σκηνή, πού έχει βάθος δέκα έξι ποδιών και έξι δακτύλων και στην οποία διατηρείται ένα μέρος από την ορθομαρμάρωση.

Ο πίσω τοίχος της σκηνής σώζεται μέχρι το ύψος των είκοσι περίπου ποδιών και είναι οικονομημένος ή πάντως έχει την πρόσοψη οικονομημένη με οριζόντιες σειρές λεπτών τούβλων, δεμένων μεταξύ τους με άσβεστη ανάμεσα στους δόμους. Σε τούτο τον τοίχο υπάρχουν ημικυκλικές αψιδωτές κόγχες, δώδεκα μικρότερες στο επάνω μέρος και οκτώ μεγαλύτερες στο κάτω, ενώ στη βάση του πίσω από αυτόν τοίχο και στο ανατολικό του άκρο σώζεται ακόμη σε τμήματα μια μαρμάρινη κορνίζα. Τα υποστηρίγματα, εξάλλου, του κοίλου είναι κατασκευασμένα, στην πρόσοψή τους τουλάχιστον, από λεπτά τούβλα, τα οποία έχουν τοποθετηθεί σε οριζόντιες γραμμές και διατηρούνται σε καλή κατάσταση μέχρι σήμερα.

Οι πάροδοι έχουν μήκος εννέα βημάτων, πλάτος έξι ποδιών και μαρμάρινη στρώση. Η ανατολική μάλιστα από τις παρόδους αυτές οδηγεί σε τετράγωνο δωμάτιο δέκα τεσσάρων ποδιών [πλάτους] και δέκα τριών ποδιών και πέντε δακτύλων [μήκους], που είναι στρωμένο με άσπρο μάρμαρο, κομμένο από μαύρες γραμμές, οι οποίες σχηματίζουν λοξούς ρόμβους. Οι τοίχοι του δωματίου αυτού σώζονται σε αξιόλογο ύψος και έχουν χτιστεί με τούβλα, με πέτρες και με ασβέστη, όπως και ο πίσω τοίχος του κοίλου, ενώ εξωτερικά η πρόσοψη έχει ολόκληρη κατασκευασθεί από λεπτά τούβλα, τα οποία είναι σε οριζόντιες σειρές τοποθετημένα.

Κοντά στο δυτικό άκρο της σκηνής υπάρχει μια μεγάλη κυλινδρική αμμουδερή πέτρα, ίσως σπόνδυλος κολώνας, διαμέτρου τριών ποδιών περίπου, που έχει στη μέση τετράγωνη τρύπα — ίσως υποδοχή σφήνας. Έξω, εξάλλου, από το Ωδείο και στο δρόμο είναι αφημένα μερικά κομμάτια αράβδωτων κιόνων — ενώ έχουν βρεθεί ορισμένα ρωμαϊκά και βυζαντινά νομίσματα και λυχνάρια¹⁸ σ' αυτή ακριβώς τη θέση».

Εικόνα 5. Σκηνή Ρωμαϊκού Ωδείου

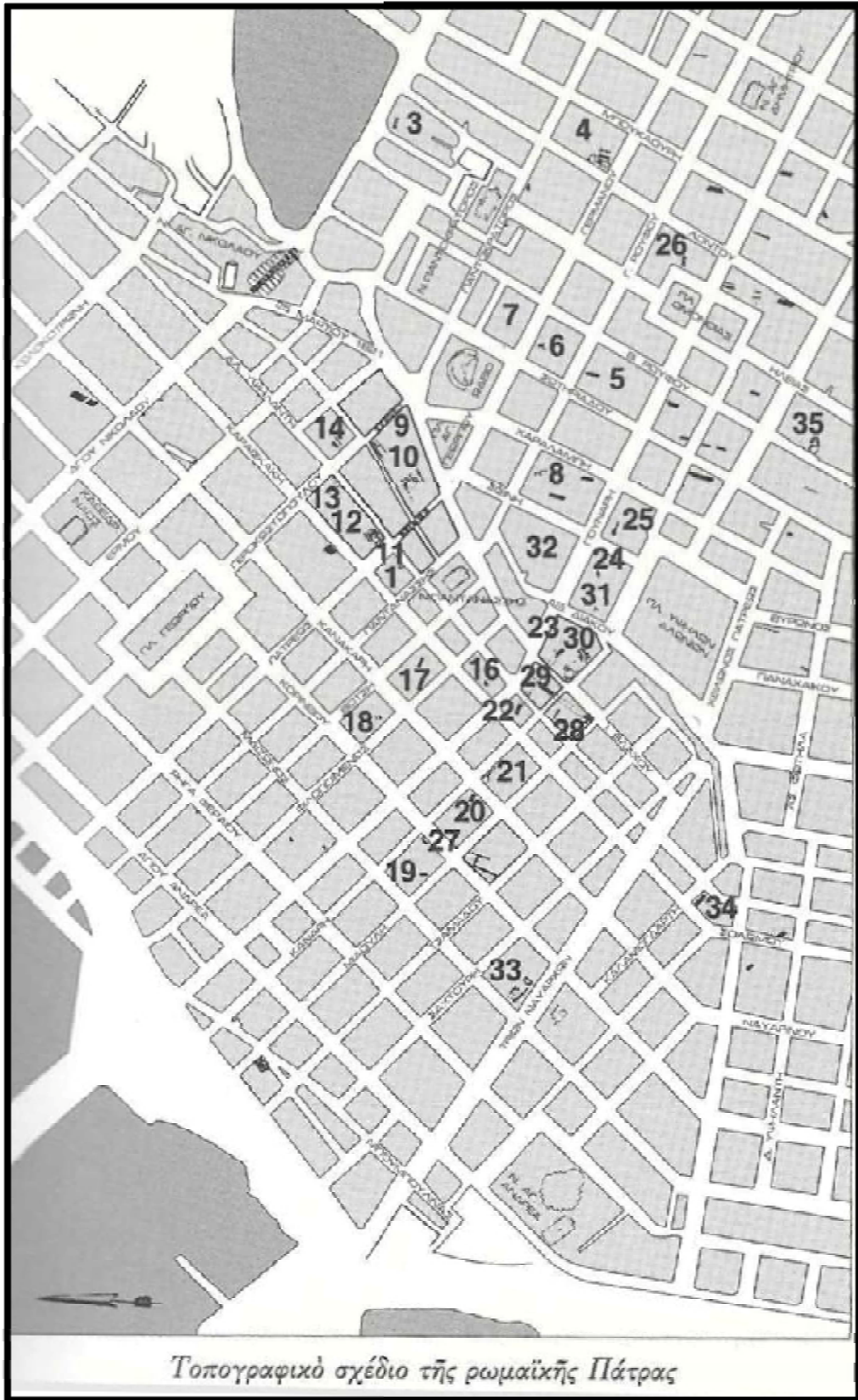
Εικόνα 6. Η «Παρινέλλα» του φρουρίου

B.6: ΤΟ ΤΡΙΤΟ ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ

Έξω από την αγορά, προς το μέρος του ναού του Απόλλωνα υπήρχε πύλη και πάνω σε αυτήν τρεις επίχρυσοι ανδριάντες. Απέναντι από τη πύλη βρισκόταν ναός της Αρτέμιδας και ο ναός της Λιμνατιδας. Από την αγορά κατέβαινε ακόμη ένας βαθουλωτός δρόμος προς τα χαμηλότερα μέρη χωρίζοντας τη περιοχή των σημερινών Υψηλών Αλωνιών από το ναό του Διόνυσου που βρισκόταν μέσα στο κήπο του γαλλικού προξενιού στο δέκατο όγδοο τετράγωνο της οδού Σισίνη όπου και σώζονται μέχρι και σήμερα τα βάθρα του. Εκεί όπως αναφέρει ο Πουκεβίλ έγινε ανασκαφή όπου ανακαλύφθηκε ψηφιδωτό δάπεδο και δίπλα σε αυτό άγαλμα του βασιλιά Φιλίππου της Μακεδονίας.

Μαρμάρινα αγάλματα βρέθηκαν στην Πάτρα αρκετά, αλλά δυστυχώς ακρωτηριασμένα, ιδίως δε αποκεφαλισμένα, τα οποία γνωρίζουμε από περιγραφές περιηγητών αλλά και από τις ανασκαφές, πού κατά καιρούς πραγματοποιήθηκαν σε διάφορα μέρη τής πόλης. Έτσι, σε κοίλωμα του νότιου τείχους του φρουρίου διασώθηκε ακρωτηριασμένο άγαλμα κάποιου γενειοφόρου άντρα, στον κορμό του οποίου είχε τοποθετηθεί το κεφάλι κάποιου άλλου αγάλματος, πού έμοιαζε μάλλον με τον Δία παρά με οποιονδήποτε άλλον αρχαίο θεό ή ήρωα. Πιο πόλοι θεώρησαν, ότι το άγαλμα αυτό εικόνιζε τον κτήτορα Πατρέα ενώ οι πιο απλοϊκοί από τους κατοίκους τής πόλης, από αβλεψία μεταμορφώνοντας το παριστάμενο πρόσωπο από αρσενικό σε θηλυκό, κατά χρόνους τής Τουρκοκρατίας, του είχαν δώσει το όνομα τής Πατρινέλλας. Νομιζόταν δε από τούς ίδιους αυτούς απλοϊκούς ανθρώπους, ότι η Πατρινέλλα. εξασφάλιζε την Πάτρα από κάθε κακό και ότι κυρίως την προστάτευε από τις αρρώστιες

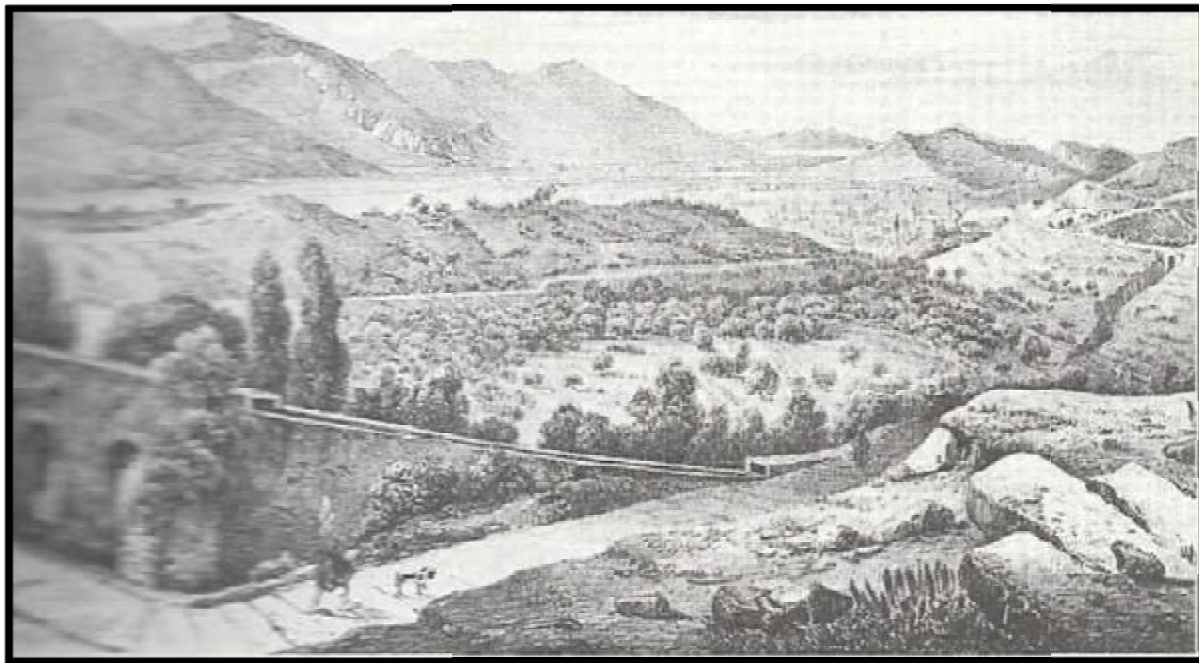
Σέ όλο σχεδόν το οδικό δίκτυο τής πόλης, στις ιδιωτικές κατοικίες, στα υπόκαυστα [τους φούρνους για τη θέρμανση του νερού των λουτρώνων , στα λουτρά και στα σιντριβάνια αποκαλύφθηκαν υδρευτικοί και αποχετευτικοί αγωγοί, παρουσιάζοντας έτσι μια πλήρως οργανωμένη αρχαία πόλη. με αναπτυγμένο υδρευτικό και αποχετευτικό σύστημα. Ή τροφοδοσία της πόλης με νερό ήταν εύκολη λόγω των πλούσιων πηγών του Παναχαϊκού. από τις οποίες το νερό συγκεντρωνόταν στο υδραγωγείο, πού σώζεται στην Αρόη.

Εικόνα 7. Τοπογραφικό σχέδιο της ρωμαϊκής Πάτρας.

B.7: Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΑΤΡΑ

Επί μεγάλου Κωνσταντίνου πραγματοποιήθηκε ένα μεγάλο έργο που αφορούσε την υδροδότηση της Πάτρας και το οποίο λόγω της μακρινής απόστασης και ανώμαλου και κρημνώδους εδάφους τελείωσε μετά από μεγάλο χρονικό διάστημα και έτσι το νερό που οχετεύτηκε σε ένα μικρό λόφο πάνω από τη πόλη και πολύ κοντά στο σημερινό φραγκικό φρούριο.

Εικόνα 8. Το αρχαίο υδραγωγείο

Το 527 μ.Χ. ανεβαίνει στο θρόνο ο Ιουστινιανός ο οποίος λόγω των πολέμων του στη νότια Ιταλία πραγματοποίησε στον ελλαδικό χώρο μια σειρά από μεγάλα οχυρωματικά έργα. Ένα από αυτά ήταν και το φρούριο της Πάτρας. Επειδή πολλές από τις πελοποννησιακές πόλεις ήταν αντοίχιστες ο Ιουστινιανός έκτισε φυλάκια σε σημεία απάτητα και δύσβατα. Την εποχή αυτή ανεγείρεται πάνω στο λόφο της ακρόπολης ο πρώτος βυζαντινός πύργος ο οποίος αναφέρεται πολύ αργότερα από το Κωνσταντίνο Ζ΄ τον Πορφυρογέννητο (912 – 959 μ.Χ.). ο πύργος αυτός υπήρχε μισοκατεστραμμένος κατά τη φραγκοκρατία (1205). Ο πύργος χρησίμευσε για πρώτη φορά στην εισβολή των αβάρων στη Πελοπόννησο επί του αυτοκράτορα Μαυρίκειου το 587 μ.Χ.. η επόμενη πολιορκία της Πάτρας έγινε την εποχή που Σλαβικά φύλα κατέβηκαν στη Πελοπόννησο από τα βόρεια οπότε και η Πάτρα πολιορκήθηκε δύο φορές, το 610 μ.Χ. επί αυτοκράτορος Ηράκλειου και το 716 μ.Χ. επί Θεοδοσίου Γ΄.

Το Κάστρο της Πάτρας χτίστηκε κατά το δεύτερο μισό του 6ου μ.Χ. αιώνα, επάνω στα ερείπια της αρχαίας Ακρόπολης. Βρίσκεται σε ένα χαμηλό λόφο του Παναχαϊκού σε απόσταση 800 μέτρων περίπου από την ακτή.

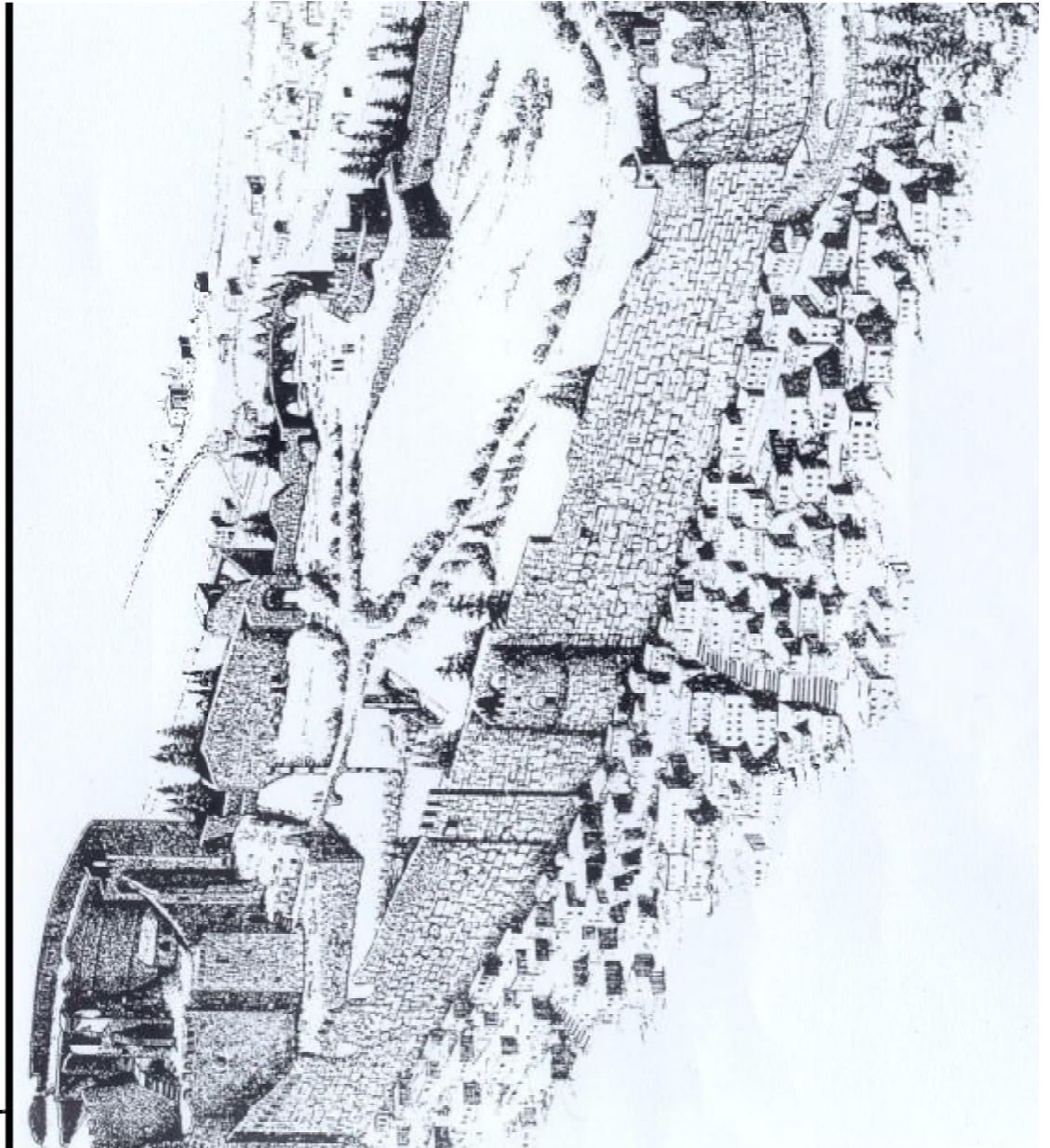
Κατασκευάστηκε από τον Ιουστινιανό μετά τον καταστροφικό σεισμό του 551 με υλικά προχριστιανικών οικοδομημάτων για την άμυνα της περιοχής και των κατοίκων της. Στους αιώνες που ακολούθησαν και έως το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, παρέμεινε σε αδιάκοπη χρήση για την άμυνα της πόλης, αλλά και ως διοικητικό και στρατιωτικό κέντρο. Στους Βυζαντινούς αιώνες, μέχρι τον ερχομό των Φράγκων (1205) το πολιορκήσαν Σλάβοι, Σαρακηνοί, Βούλγαροι, Νορμανδοί κ.α. χωρίς όμως να κατορθώσουν να το κατακτήσουν. Στα 805 μ.Χ. οι κάτοικοι της πόλης πολιορκήθηκαν στο κάστρο από Σλάβους και Σαρακηνούς και η νίκη τους που αποδόθηκε σε θαύμα του πολιούχου Αγίου Ανδρέα, ήταν σημαντική για την αναχαίτιση των βαρβαρικών επιδρομών στην Πελοπόννησο.

Οι Φράγκοι σταυροφόροι, το μεγάλωσαν, το ενίσχυσαν και άνοιξαν τάφρο στις τρεις πλευρές του. Το 1278 υποθηκεύτηκε στο Λατίνο Αρχιεπίσκοπο ενώ το 1408 παραχωρήθηκε από τον Πάπα για πέντε χρόνια και έναντι μισθώματος, στους Ενετούς. Στα χέρια του Λατίνου Αρχιεπισκόπου έμεινε έως το 1430 που απελευθερώθηκε από τον Κωνσταντίνο Παλαιολόγο. Ο Κωνσταντίνος προχώρησε σε προσθήκες και επισκευές των τειχών.

Οι Τούρκοι το κατέλαβαν το 1458 και παρέμειναν εκεί όλη σχεδόν την περίοδο της Τουρκοκρατίας στην Ελλάδα. Το κάστρο πέρασε στα χέρια των Ελλήνων μόλις το 1828 μετά την παράδοσή του από την τουρκική φρουρά στο Γάλλο στρατηγό Μαιζόν κατά τη γαλλική Εκστρατεία του Μωριά. Στα χρόνια 1941-1944 ήταν στη γερμανική κατοχή από την οποία ελευθερώθηκε μαζί με την Πάτρα στις 4 Οκτωβρίου 1944. Από το 1973 το Κάστρο είναι στην εποπτεία της 6ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Στο λυόμενο θεατράκι (640 θέσεων) που βρίσκεται στο εσωτερικό περίβολο, φιλοξενούνται κάθε καλοκαίρι πολιτιστικές εκδηλώσεις.

Τα τείχη του περικλείουν μία έκταση 22.725 τ.μ. και αποτελείται από έναν τριγωνικό εξωτερικό περίβολο, ενισχυμένο με πύργους και προμαχώνες, που προστατεύονταν αρχικά από βαθιά τάφρο και ένα εσωτερικό περίβολο που υψώνεται στη Β.Α. γωνία και επίσης περιβάλλεται από τάφρο.

Οι οικοδομικές φάσεις που διακρίνονται σήμερα στο κάστρο αποτελούν μαρτυρία των εργασιών που πραγματοποιήθηκαν από τους εκάστοτε κατακτητές του για την επισκευή του και την προσαρμογή στις εξελίξεις της πολεμικής τεχνολογίας. Σε ειδική εσοχή στην τοιχοποιία, είναι εντοιχισμένος κορμός αγάλματος και κεφάλι ανδρός των ρωμαϊκών χρόνων. Το παραμορφωμένο αυτό άγαλμα πήρε μυθικές διαστάσεις στα μάτια των κατοίκων της Πάτρας. Έγινε το στοιχείο της πόλης, η «Πατρινέλλα». Η παράδοση λέει ότι ήταν γυναίκα μεταμορφωμένη σε άντρα στα χρόνια της Τουρκοκρατίας που φυλάει την πόλη από επιδημίες και κλαίει τις νύχτες, όταν πεθαίνει κάποιος γνωστός Πατρινός. (Εικόνα 6)

Εικόνα 9. Γκραβούρα, σχέδιο με μολύβι φρούριο Πατρών επί Τουρκοκρατίας.

B.8: Η ΦΡΑΓΚΙΚΗ ΠΑΤΡΑ

Παράλληλα με την βυζαντινή περίοδο, η Πάτρα λειτούργησε από τα 1000 μ.Χ. περίπου και ως πύλη από και προς την μεσαιωνική δυτική Ευρώπη που τότε μόλις είχε αρχίσει να διαιρείται σε διάσπαρτα βασίλεια και βαρωνείες. Οι Νορμανδοί είχαν κυριαρχήσει σε μεγάλο μέρος της δυτικής Ευρώπης (Αγγλία, Γαλλία και Νότια Ιταλία) και την εποχή εκείνη παρενοχλούσαν και το Βυζάντιο με τις κατακτήσεις τους. Μέσα σ' αυτές τις κτήσεις συμπεριλαμβανόταν για μεγάλο διάστημα και η Πελοπόννησος. Φυσικά και η Πάτρα λόγω της στρατηγικής της θέσης με το μέχρι τότε φρούριο πολιορκήθηκε και καταλήφθηκε το 1080 μ.Χ. από τις δυνάμεις του Νορμανδού πρίγκηπα της Σικελίας Ροβέρτου Γυισκάρδου, πατέρα του πρίγκηπα σταυροφόρου Βοημούνδου του Α. Κατόπιν συμφωνιών και οικονομικών διαπραγματεύσεων με τον Αλέξιο Κομνηνό η ευρύτερη περιοχή επανήλθε στην κατοχή της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Το ολέθριο γεγονός που σηματοδότησε την απαρχή της φραγκικής περιόδου ήταν η άλωση της Κωνσταντινούπολης απ' τα στρατεύματα της Δ' Σταυροφορίας το 1204 και την πρώτη κατάλυση του Βυζαντίου. Αμέσως ο τιμητικός Φράγκος αυτοκράτορας Βαλδουίνος παρεχώρησε κτήσεις σε όλη την ελλαδική και όχι μόνο επικράτεια, στους σταυροφόρους βαρόνους που αμέσως επιδόθηκαν σε ανελέητες πολιορκίες και κατακτήσεις όλων των μεγάλων αστικών κέντρων και των φρουρίων τους με τη συνοδεία σφαγών, βιασμών και κάθε είδους αισχών απ' τους ομόδοξους δυτικούς που ξεπέρασαν κάθε όριο καταστρέφοντας ακόμη και ορθόδοξους ναούς. Μετά τις λεηλασίες ακολουθούσε η εγκαθίδρυση κομητειών και πριγκιπάτων από επιφανείς βαρόνους που τις είχαν κατακτήσει. Το ίδιο έγινε και με την Πελοπόννησο και πιο συγκεκριμένα την Πάτρα. Ο Φλαμανδός Γοδεφρείδος Βιλεαρδουίνος με τις στρατιές του πολιορκήσε το φρούριο της Πάτρας τον Απρίλιο του 1205 και το κατέλαβε μετά από παράδοση των αμυνομένων. Με την πτώση μεγάλων φρουρίων και στην υπόλοιπη περιοχή καθώς και στην Ηλεία, εγκαθίδρυσε το Πριγκιπάτο της Αχαΐας. Εδώ μπορούμε να αναφέρουμε κάποια στοιχεία όσων αφορά το Πριγκιπάτο το οποίο ήταν εξαρτημένο από τον Λατίνο αυτοκράτορα της Πόλης, και αργότερα επέζησε μόνο η Βαρονία της Πάτρας η οποία ήταν άμεσα υποτελής στον Πάπα ως ανεξάρτητο κρατίδιο.

Το Πριγκιπάτο της Αχαΐας ήταν ένα κρατίδιο που δημιουργήθηκε από τον Γουλιέλμο Σαμπλίτη κατά την Δ' Σταυροφορία (1205-1210) στα εδάφη της Πελοποννήσου (Μοριά), τα οποία μοιράστηκαν σε φέουδα μεταξύ των Φράγκων Σταυροφόρων. Ήταν ένα δυνατό κρατίδιο, κάτω από την κυριαρχία των Φράγκων, αρχικά υπό την εξουσία του Γουλιέλμο Σαμπλίτη και στη συνέχεια από τους Βιλεαρδουίνους. Η κατάσταση του πριγκιπάτου άλλαξε πάλι πολλές φορές, μέχρι το 1452, οπότε και επανήλθε στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία υπό τον Κωνσταντίνο Παλαιολόγο, μετέπειτα αυτοκράτορα του Βυζαντίου, για να περάσει μετά από λίγο στους Οθωμανούς Τούρκους. Η πρωτεύουσα του πριγκιπάτου ήταν η Ανδραβίδα. Κύριο λιμάνι του ήταν η Γλαρέντζα ή Clargence (στη θέση Παλαιόκαστρο, δυτικά της σημερινής Κυλλήνης) και ένα σημαντικό του κάστρο ήταν το Χλεμούτσι ή Clermont λίγο πιο νότια. Όταν ο Βονιφάτιος ο Μομφερατικός το 1204 κατέκτησε την Θεσσαλονίκη κινήθηκε νότια προς τον Ισθμό της Κορίνθου κατακτώντας συνεχώς νέα εδάφη. Στην Πελοπόννησο τη ίδια εποχή βρισκόταν ο Γοδεφρείδος Α' Βιλεαρδουίνος που είχε βγει στην ακτή λόγω θαλασσοταραχής. Ενώ οι άλλοι ιππότες της Δ' Σταυροφορίας παρέκκλιναν της πορείας τους και τελικά κατέλαβαν την Κωνσταντινούπολη, ο Γοδεφρείδος πήγε στην Παλαιστίνη. Κατά την επιστροφή του όμως το 1204, το πλοίο του λόγω καταιγίδας βρήκε καταφύγιο στη Μεθώνη. Εκεί βρήκε τους κατοίκους της περιοχής σε πλήρη αναρχία και τους άρχοντες του τόπου να ανταγωνίζονται για την κατάληψη της εξουσίας. Τότε έλαβε πρόσκληση από τον άρχοντα της Κορώνης, Ιωάννη Καντακουζηνό, με τον οποίο και ήλθε σε συμφωνία να συνεργαστούν για την κατάκτηση όλης της Πελοποννήσου. Έτσι ο Γοδεφρείδος κατέστη κύριος των παραλίων της Μεσσηνίας, της Ηλείας και των Πατρών. Ο Βονιφάτιος το 1205 ξεκίνησε να πολιορκεί το Άργος ο Βιλεαρδουίνος έτρεξε προς βοήθεια του, εκεί πρότεινε στον Γουλιέλμο Σαμπλίτη

συμπολεμιστή του Βονιφάτιου να κατακτήσουν μαζί την Πελοπόννησο , συμφώνησε και ο Βονιφάτιος δίνοντας τους όσα εδάφη μπόρεσουν να κατακτήσουν εφόσον ήταν υποτελείς του.

Ο Βιλλεαρδουίνους είχε ήδη κατακτήσει την Πάτρα και την Ανδραβίδα, μέσω Πάτρας προχώρησαν στην Ηλεία κι έπειτα στη Μεσσηνία βρίσκοντας αντίσταση μόνο στην Αρκαδία. Φτάνοντας κοντά στην Μεθώνη στον "Ελαιώνα του Κούντουρα" συνάντησαν τον βυζαντινό στρατό σε μια τελευταία προσπάθεια του διοικητή του Θέματος της Πελοποννήσου Μιχαήλ Δούκα να προβάλλει αντίσταση. Στη μάχη που έγινε γνωστή σαν Μάχη του ελαιώνα του Κούντουρα οι Φράγκοι πέτυχαν συντριπτική νίκη κατά των βυζαντινών, και από τότε ο Σαμπλίτης ονομάστηκε πρίγκιπας της Αχαΐας. Συνεχίζοντας οι δύο ιππότες κατέκτησαν όλη την Πελοπόννησο βρίσκοντας αντίσταση μικρή στη Καρύταινα στο Νυκλί, και στα Σκόρτα όπου ο Δοξαπατρός Βουσαράς αντέταξε σθεναρή αντίσταση. Τα μοναδικά εδάφη που έμειναν εκτός Φράγκικης επικράτειας ήταν οι Βενετικές Μεθώνη και Κορώνη και η Μονεμβασιά που κατακτήθηκε όμως αργότερα μετά από πολύχρονη πολιορκία. Το 1209 ο Σαμπλίτης έμαθε ότι ο μεγαλύτερος αδελφός του Λουδοβίκος πέθανε άτεκνος και έπρεπε να επιστρέψει στη Γαλλία για να πάρει τα δικαιώματά του. Φεύγοντας άφησε στη θέση του ως βάιλο την ανιψιό του Ούγο Σαμπλίτη, επειδή ο γιος του ήταν ανήλικος. Φεύγοντας άφησε επιτροπή να μοιράσει το πριγκιπάτο στους πιστούς του ιππότες , να τους δοθούν βαρωνίες αλλά και στους ντόπιους που δέχτηκαν υποτέλεια. Πέθανε όμως στη διαδρομή προς τη Γαλλία, στην Απουλία της Ιταλίας. Λίγο αργότερα πέθανε και ο ανιψιός του Ούγος, οπότε το πριγκιπάτο έμεινε στα χέρια του Γοδεφρείδου Βιλεαρδουίνου ο οποίος πήρε τη θέση του Ούγου ως βαΐλος μέχρι να εμφανιστεί ο κληρονόμος του Γουλιέλμου, Ροβέρτος Σαμπλίτης. Με μηχανορραφία του Γοδεφρείδου, ο Ροβέρτος καθυστέρησε και οι άλλοι ευγενείς αναγνώρισαν αυτόν ως πρίγκιπα της Αχαΐας.

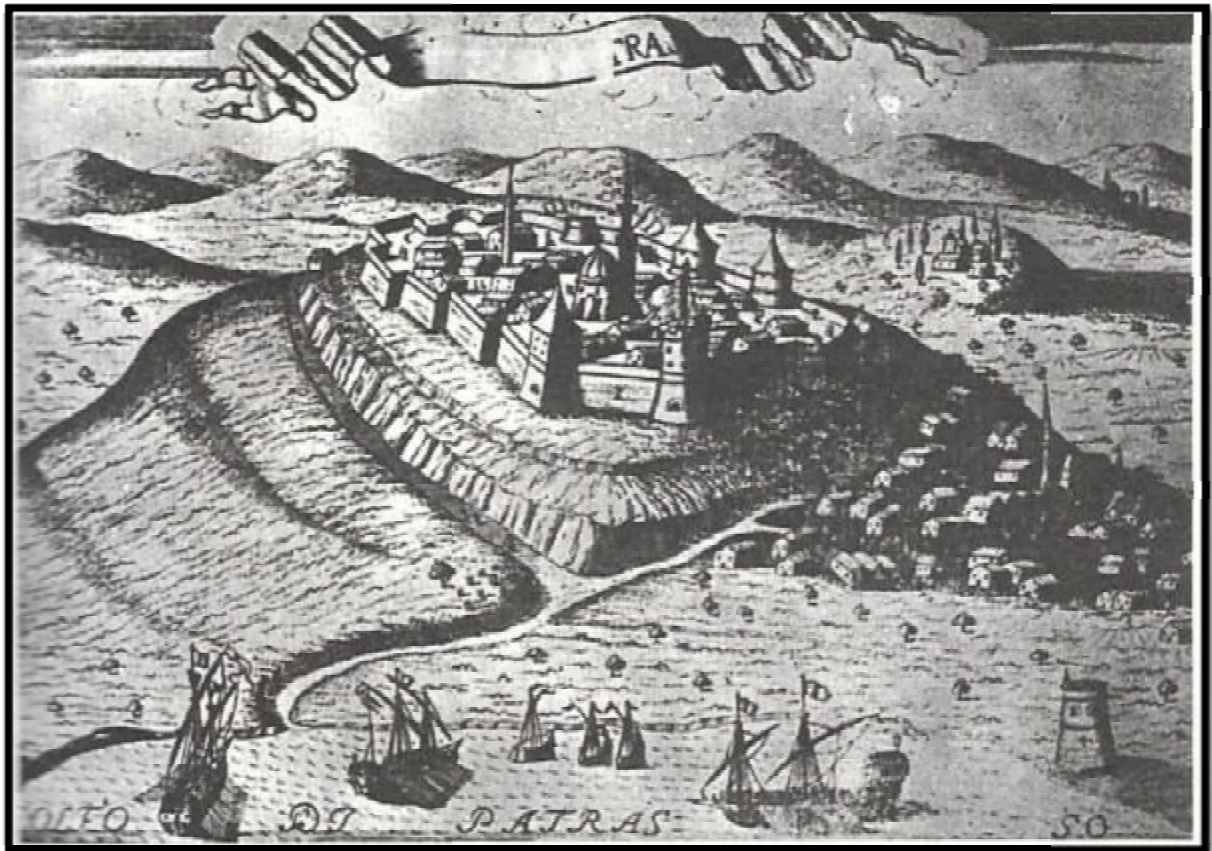
Με τον θάνατο του Γουλιέλμου του Β' μπήκε στο πριγκιπάτο ο Οίκος του Ανζού, οπότε και η Ισαβέλλα Βιλεαρδουίνου παντρεύτηκε τον Φίλιππο Α' της Σαβοΐας, τον οποίο ο Κάρολος Β' της Νάπολης κατηγόρησε για ατιμία επειδή δεν τον βοήθησε στην εκστρατεία κατά του Δεσποτάτου της Ηπείρου, και εφόσον η Ισαβέλλα δεν είχε ζητήσει την άδεια του πατέρα της για να παντρευτεί τον Φίλιππο, ο Κάρολος τους απάλλαξε από το πριγκιπάτο τους και το παρέδωσε στον Φίλιππο Α' του Τάραντα στις 5 Μαΐου του 1306. Οι δυναστικές έριδες και οι διεκδικητές του θρόνου του Πριγκιπάτου συνεχίστηκαν μέχρι το τέλος του, φέρνοντας μάλιστα οι διεκδικητές ακόμα και μισθοφορικούς στρατούς όπως οι Ναβαραίοι. Ο ένας από τους αρχηγούς αυτών των μισθοφόρων έφτασε να γίνει και ο ίδιος πρίγκιπας, πρόκειται για τον Πέτρο Μπόρντο.

Τον 13ο αιώνα χάθηκε από τους Βυζαντινούς η Βαρονία των Καλαβρύτων και η Βαρονία της Πάτρας τον 14ο αιώνα έγινε ανεξάρτητο κράτος υποτελής άμεσα στον πάπα.

Γενικότερα, μέσα στην συνεχή εμπόλεμη κατάσταση που βρισκόταν η περιοχή της Πάτρας από το 1204 μέχρι και το 1430 ,το φρούριο υπέστη τεράστιες καταστροφές και ανοικοδομήσεις ειδικά στα τείχη του εξωτερικού περιβόλου που είχαν σαν αποτέλεσμα να οδηγήσουν σε μία άναρχη εξωτερική δόμηση καθώς οι γύρω κάτοικοι της πόλης, μη έχοντας πως να συνεχίσουν την ομαλή διαβίωση στην περιοχή και εφόσον συνεχώς ισοπεδώνονταν οι κατοικίες τους, αυτοί συνεχώς έχτιζαν με κομμάτια θραυσμάτων και συντριμμιών τμημάτων τείχους του φρουρίου που τυχόν είχαν κατεδαφιστεί μετά από πολιορκία. Το 1430 ο Κωνσταντίνος Δραγάσης Παλαιολόγος ,ο μετέπειτα τελευταίος Βυζαντινός Αυτοκράτορας, ελευθερώνει το φρούριο της Πάτρας και πραγματοποιεί ολική επισκευή των τειχών του. Το 1446 πολιορκήθηκε σθεναρά απ' τον σουλτάνο Μουράτ τον Β' και το 1454 πέφτει στα χέρια του γιού του Μωάμεθ του Πορθητή.

Το 1500 περίπου δέχτηκε την εισβολή των Ενετών οι οποίοι και κατείχαν την πόλη μέχρι το 1515 όταν έπεσε πάλι στα χέρια των Τούρκων. Η επίσημη Ενετοκρατία κράτησε στην περιοχή από το 1610 μέχρι το 1655 οπότε και πέφτει στα χέρια των Τούρκων για τελευταία φορά μέχρι την απελευθέρωση το 1830 και την ίδρυση του νεότερου ελληνικού κράτους. Σε όλη τη διάρκεια των ιστορικών εξελίξεων μέχρι την εποχή της Τουρκοκρατίας η

Πάτρα ισοπεδώθηκε και ξανακτίστηκε πολλές φορές. Στο επίκεντρο των εξελίξεων ήταν το φρούριο με τις γύρω κατοικίες που συγκροτούσαν ένα χωριό το οποίο δεν μπορούσε να αναπτυχθεί λόγω των επανειλημμένων καταστροφών και ισοπεδώσεων.

Εικόνα 10. Γκραβούρα του 1600. Φρούριο Πατρών

Β.9: Η ΠΑΤΡΑ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Η κυριαρχία του οθωμανικού στοιχείου με την οικοδόμηση του οθωμανικού τζαμιού το 1600 στα ερείπια βυζαντινού ναού (χτίστηκε από μαθητή του Μιμάρ Σινάν ο οποίος αντέγραψε τον ρυθμό της βασιλικής μετά τρούλλου με το πλήθος των θόλων σε αντιγραφή του ρυθμού της Αγίας Σοφίας) με τα οθωμανικά χαμάμ και τους μιναρέδες και τα σαχισιά στα διώροφα κτίρια των κοτζαμπάσηδων έδιναν μια ολοκληρωμένη εικόνα του οθωμανικού στοιχείου που ανατράπηκε με την ελληνική παλιγγενεσία του 1821. Οι μεγάλοι πρόκριτοι της περιοχής όπως ο Ανδρέας Λόντος απ' τη Βοσπιτσα (Αίγιο) και ο Ανδρέας Ζαΐμης απ' τα Καλάβρυτα κυριάρχησαν στα πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά πράγματα της πόλης για μεγάλο χρονικό διάστημα μέχρι τη βασιλεία του Όθωνα.

Τα στοιχεία της αρχιτεκτονικής παράδοσης της περιοχής, όπως αυτή είχε διαμορφωθεί πριν από τη δημιουργία του ελληνικού κράτους και τη κυριαρχία του αισθητικού ρεύματος του ευρωπαϊκού κλασικισμού είναι εμφανή στη μορφολογία των λαϊκών κτηρίων της Πάτρας. Αυτό οφείλεται στις επιρροές των λαϊκών τεχνητών που τα κατασκεύαζαν οι οποίοι όπως και οι ιδιοκτήτες των κτηρίων κουβαλούσαν τις μνήμες αυτών των προ επαναστατικών μορφών οι οποίες σώζονται ακόμα και σήμερα στα χωριά και τους οικισμούς της τωρινής Αχαΐας⁸. Δείγματα της προεπαναστατικής περιόδου και των πρώτων χρόνων της ανεξαρτησίας δεν έχουν σωθεί όμως υπάρχουν ως πολύτιμοι μάρτυρες οι καταγραφές σε σχέδια, υδατογραφίες και χαρακτηριστικά ορισμένων ταξιδιωτών της εποχής πολλοί από τους οποίους ήταν αρχιτέκτονες και καλοί ζωγράφοι.

Σε μια υδατογραφία του Φίλιπ Τζέιμς Γκριν (Philip James Green) η οποία απεικονίζει την παλαιά Πάτρα έτσι όπως ήταν μερικά χρόνια πριν από την επανάσταση του 1821, παρουσιάζεται μία πόλη, η διαμόρφωση της οποίας απέχει από τα πρότυπα των οργανωμένων ευρωπαϊκών πόλεων. Τα κτήρια όλων των μεγεθών συνυπήρχαν σε ένα ασύμμετρο σύνολο με πυκνή δόμηση, στο οποίο κυριαρχούσαν παραδοσιακά μορφολογικά στοιχεία : χαγιάτια, σαχνισιά (κλειστοί εξώστες), βοηθητικά κτίσματα και παράσπιτα. Η γενικότερη διάταξη της πόλης μας δείχνει να καταλήγει με τα τελευταία κτήρια να περιορίζονται στο ύψωμα γύρω από το κάστρο και στο δρόμο που οδηγούσε στο χώρο όπου προσέγγιζαν τα πλοία. και εδώ η διάταξη των κτηρίων έχει τη μορφή ακανόνιστου πλέγματος με τα κτήρια που έχουν παραδοσιακή μορφή να περιστοιχίζονται από αυλές και μαντρότοιχους.

Ανάλογη εικόνα της παλαιάς πόλης δίνει και η γνωστή γκραβούρα του Ε. Φίντεν, που δείχνει τη σημερινή οδό Παντοκράτορος με τον ομώνυμο ναό να λειτουργεί ακόμη ως τζαμί και χαρακτηριστικές κατοικίες με αυλές, κατασκευές από πέτρα και ξύλο, με σαχνισιά και στέγες με ξύλινα γείσα να προεξέχουν.

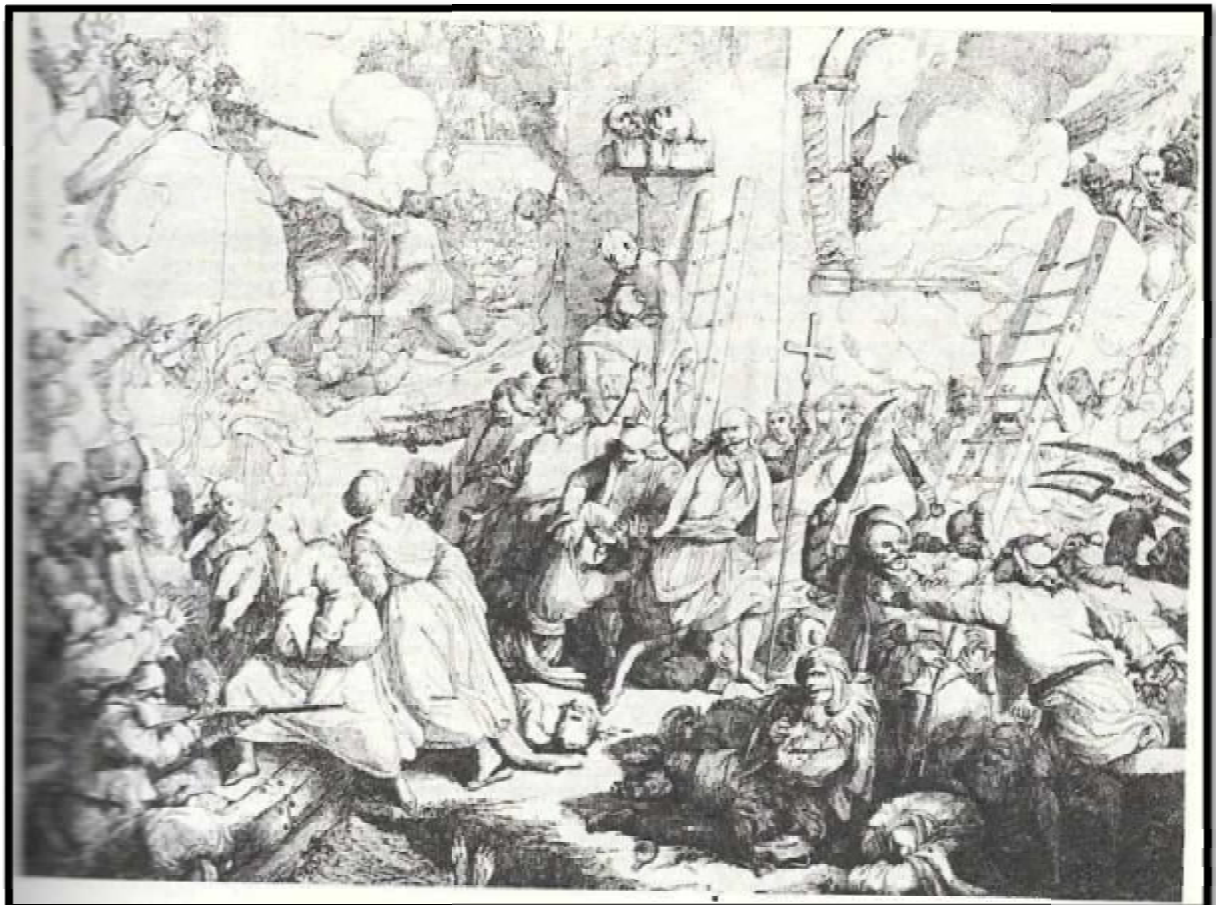

Εικόνα 11. Ανατολική όψη του ναού του Παντοκράτορα επί τουρκοκρατίας.

⁸ Παπαευθυμίου Ξενοφών, Η Πάτρα των Ανωγύμων, πρώιμα και λαϊκά στοιχεία στην αρχιτεκτονική της Πάτρας. Εκδόσεις Πελοπόννησος 2014.

Εικόνα 12. Δυτική άποψη του ναού του Παντοκράτορα επί τουρκοκρατίας.

Εικόνα 13. Γκραβούρα που απεικονίζει τη σφαγή που ακολούθησε τη κατάληψη της Πάτρας από τους επαναστάτες το 1821.

Σημαντικές μαρτυρίες αποτελούν και απεικονίσεις των πρώτων μεταεπαναστατικών χρόνων όπου εμφανίζεται η πρώιμη μορφή της νέας Πάτρας με πολλά κτήρια να ξεφυτρώνουν σαν μανιτάρια, κτισμένα με απλά υλικά και χωρίς ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό ύφος, να παραπέμπουν περισσότερο σε λαϊκές παραδοσιακές αρχιτεκτονικές μορφές παρά σε αστικά κτήρια. Ειδικότερα στη περιοχή του ναού του παντοκράτορα φαίνεται από υδατογραφία της εποχής να έχουν κάνει τη παρουσία τους οι πρώτες κατοικίες, κατασκευασμένες ταπεινές ισόγειες, απλής μορφολογίας με κεραμοσκεπείς στέγες και πρόστυλα στις προσόψεις τους, αποτελώντας αντιπροσωπευτικά δείγματα της αρχιτεκτονικής της πρώιμης πόλης. Δεν διαφέρει πολύ και η άποψη της Πάτρας την οποία δίνει σε ένα σχέδιό τους ο Δανός αρχιτέκτονας Χριστιανός Χάνσεν, τον Ιούλιο του 1833 με τη περιοχή στις βορειοδυτικές υπώρειες του υψώματος του κάστρου της πόλης, (συνοικίες Βλατερό και Τριτάκι) να έχει μορφή ακανόνιστου πλέγματος σε ελεύθερη χάραξη με τα κτήρια να αναπτύσσονται, ακολουθώντας τις υψομετρικές καμπύλες.

Στη περιοχή αυτή η οποία λόγο θέσης και εδαφικής διαμόρφωσης δεν ήταν προνομιούχα, από τα πρώτα χρόνια συγκεντρώθηκαν και κατοικήσαν τα λαϊκά στρώματα, τα οποία και διαμόρφωσαν την αρχιτεκτονική μορφολογία των κτηρίων, που είχαν εμφανή στοιχεία του ελληνικού παραδοσιακού σπιτιού με τους στεγασμένους χώρους, τα χαγιάτια, τη κατασκευή από απλά ντόπια υλικά, όπου κυριαρχεί το ξύλο η πλίθρα και η πέτρα.

Η οικοδόμηση της πόλης με τα χρόνια άρχισε να γίνεται πιο οργανωμένα ακολουθώντας την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη και τις ανάγκες της με αποτέλεσμα να εμφανίζονται πιο φροντισμένες κατασκευές, προσαρμοσμένες στο αστικό πλαίσιο και ύφος διατηρώντας όμως σε άλλες περιπτώσεις στοιχεία λαϊκότητας στη μορφολογία τους, καθώς η εφαρμογή παραδοσιακών υλικών και μεθόδων για πρακτικούς λόγους συνυπήρχε με τις νεωτερικές για την εποχή τάσεις της επίσημης αρχιτεκτονικής.

Εικόνα 14. Σκίτσο δυτικής άποψης της Πάτρας επί τουρκοκρατίας. Διακρίνεται ο διαχωρισμός των οικισμών τα σαχνισιά των κατοικιών και ο μιναρές του τζαμιού εντός του φρουρίου.

Περιγραφή της πόλης κατά τον περιηγητή Leake που πέρασε από την Πάτρα το 1806:

Στις 29 Μαΐου έφτασε στην Πάτρα, τη μεγαλύτερη πόλη, μετρά από τα Γιάννενα.

"... Στην περιοχή της Πάτρας υπήρχαν 130 χωριά. Απ' αυτά, αν εξαιρέσει κανείς τα 40 κεφαλοχώρια με 20-25 σπίτια και δύο τρία μεγαλύτερα, τα υπόλοιπα ήταν τσιφλίκια με 10-20 οικογένειες, και μερικά ακόμα μικρότερα. Ο συνολικός πληθυσμός ζύγωνε τις 10.000 ψυχές. Από τους 10.000 κατοίκους μόνο το ένα τρίτο ήταν Τούρκοι. Υπήρχαν μερικά καλά σπίτια εύπορων Ελλήνων και Τούρκων, αλλά ξεχώριζαν κυρίως οι κατοικίες των Ευρωπαίων προξένων. Τα πλούσια σπίτια είχαν γύρω-γύρω περιβόλι με πορτοκαλιές, ροδιές, συκιές, μυγδαλιές και λαχανικά..."

Το 1814 ο Rouqueville διορίστηκε πρόξενος της Γαλλίας στην Πάτρα και άρχισε την περιήγησή του στη νότια Ελλάδα. Πρώτος σταθμός η Πάτρα. Πληθυσμός 12.000 Έλληνες, 4.000 Τούρκοι και 17 εβραϊκές οικογένειες. Ο Leake είδε και το γιγάντιο κυπαρίσσι που θαύμαζαν στην Πάτρα οι περιηγητές των περασμένων αιώνων, όπως ο Wheler. Βρισκόταν ένα, δύο μίλια στα νοτιοδυτικά και είχε περίμετρο 21 πόδια. Μέσα σε 150 περίπου χρόνια χόντρυνε δύο πόδια.

Εικόνα 15. Έγχρωμη απεικόνιση της τουρκοκρατούμενης Πάτρας.

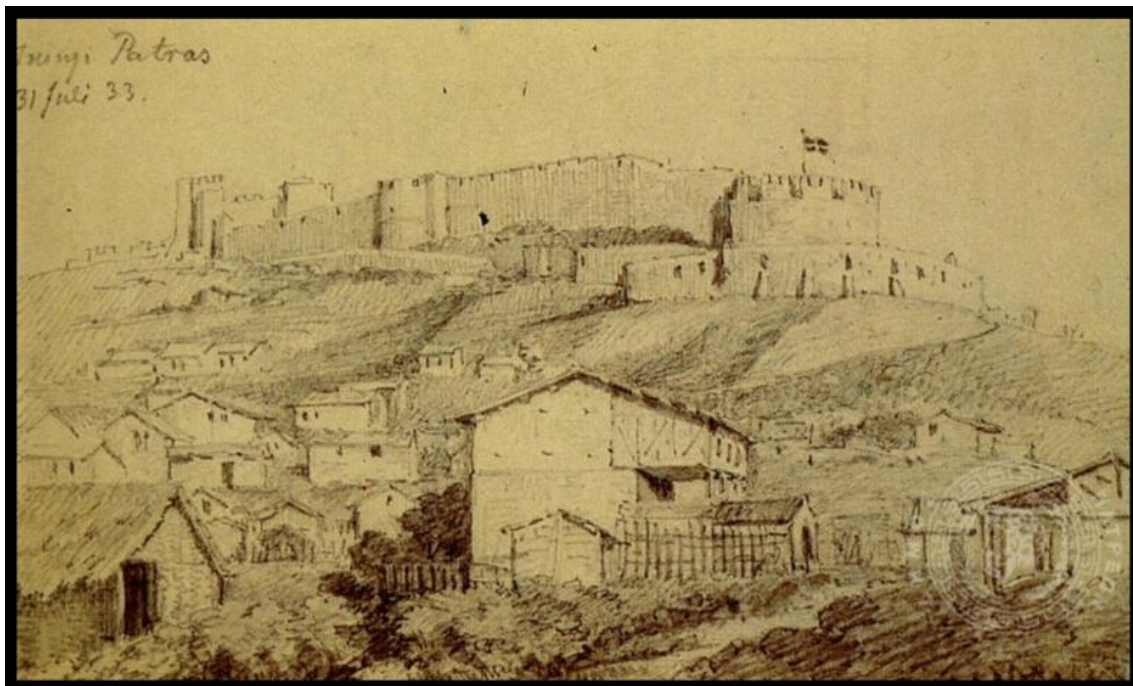
Β.10: Η ΠΑΤΡΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΗ ΚΑΙ ΟΘΩΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

Στην αρχιτεκτονική μορφολογία της Πάτρας, πέρα από το δυτικοφερμένο ρομαντικό κλασικισμό με της διάφορες παραλλαγές του, επικράτησε ένας λαϊκός τρόπος οικοδόμησης, τόσο στο ύψος, όσο και στα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν, ο οποίος ενσωμάτωνε στοιχεία

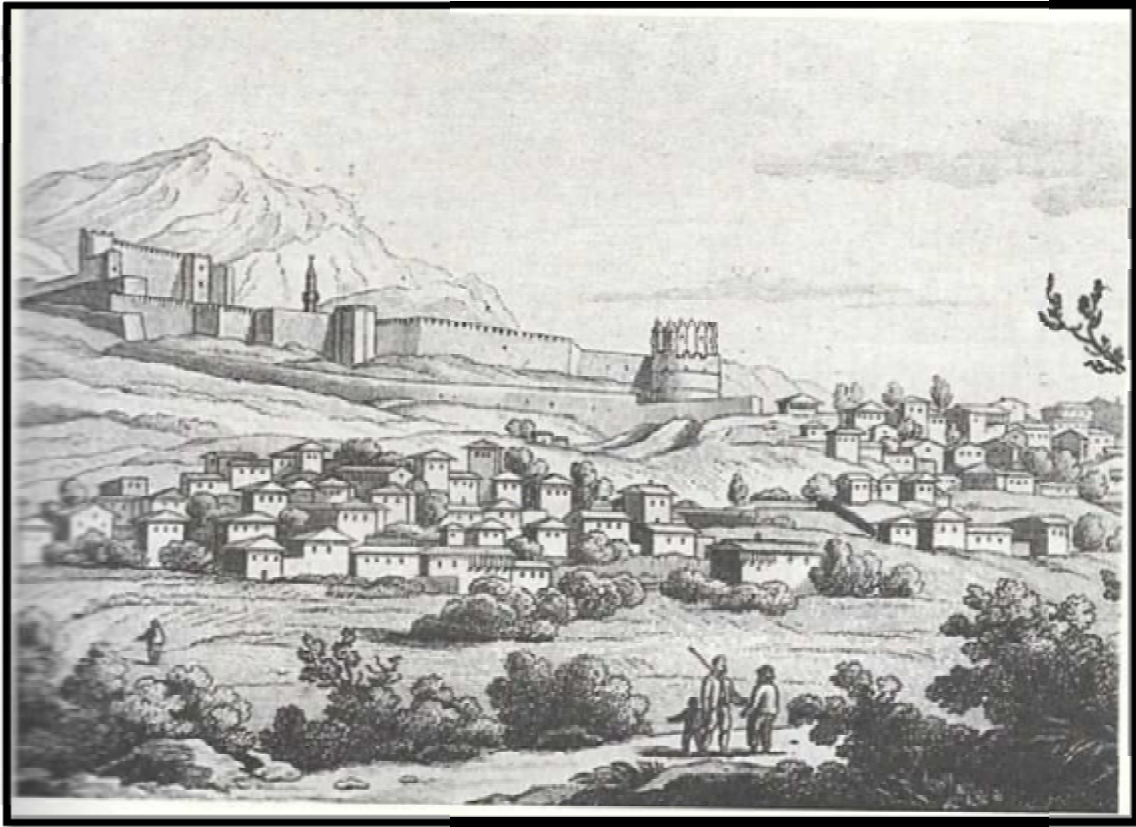
της ντόπιας αρχιτεκτονικής παράδοσης με συχνές επιρροές από τα ρεύματα της επίσημης αρχιτεκτονικής.

Τα πρώιμα κτήρια της καποδιστριακής και οθωνικής Πάτρας δεν είχαν την επιτήδευση και τη μνημειακότητα των νεοκλασικών μεγάρων του τέλους του 19^{ου} αιώνα. Διέθεταν όμως μία επιμέλεια στην κατασκευή τους και το ύφος τους ενσωμάτωνε στοιχεία από τα ευρωπαϊκά αισθητικά ρεύματα, με επιρροές είτε από τα Επτάνησα είτε από το γερμανικό κλασικισμό, ενώ δεν έλειπαν και κάποιες επιρροές από την ελληνική αρχιτεκτονική παράδοση. Στην κατασκευή των αστικών κτηρίων των πιο εύπορων στρωμάτων εργάστηκαν τεχνίτες από τα Επτάνησα, αλλά και από την Ιταλία, ενώ πολλά από τα υλικά που ήταν δυσεύρετα τα πρώτα χρόνια (μάρμαρα, ξυλεία μεγάλων διαστάσεων) εισάγονταν κυρίως από τα ιταλικά λιμάνια της Βενετίας και τις στεριές της.

Τα χαμηλότερα οικονομικά στρώματα που δεν μπορούσαν να οικοδομήσουν με ακριβά υλικά ή σε προνομιούχα οικόπεδα, κατέφευγαν στην κατασκευή κατοικιών και χώρων για επαγγελματική χρήση με φτωχότερα υλικά και απλές οικοδομικές μεθόδους. Τα κτήρια αυτά αποτελούσαν απλοποιημένες και χαμηλού κόστους παραλλαγές αυτών της επίσημης αστικής αρχιτεκτονικής και ήταν έργα ανώνυμων δημιουργών που επηρεάστηκαν από τα πρότυπά τους, στα εργοτάξια των οποίων είχαν οι ίδιοι εργαστεί και μαθητεύσει. Τα πρώιμα και λαϊκά κτήρια της Πάτρας όσον αφορά τις συνοικίες τους ιστορικού κέντρου εξέφραζαν μία αρχιτεκτονική απλού δομικού αισθήματος και ευφυούς εξοικονόμησης αναγκών των ανθρώπων που τα κατασκεύασαν. Η λαϊκότητα στο ύφος τους οφείλεται στην αυτοσχεδιαστική διάθεση και παρορμητικότητα των κατασκευαστών τους. Χρησιμοποιούσαν την εμπειρική τεχνολογία στο τρόπο δόμησης με υλικά άμεσα διαθέσιμα από τη γύρω περιοχή, και προσωπικούς μορφολογικούς- αισθητικούς κανόνες που προ έκυπταν από την αυθόρμητη έμπνευση και την ανάγκη εξυπηρέτησης βασικών στεγαστικών αναγκών.

Εικόνα 16. Σκίτσο στο χέρι του Θεόφιλου Χάνσεν. (1930)

Εικόνα 17. Γκραβούρα της πόλης της Πάτρας επί τουρκοκρατίας

Εικόνα 18. Ενετική γκραβούρα του 1500 μ.Χ.

Εικόνα 19. Γκραβούρα Πατραϊκού κόλπου το 1600 μ.Χ.

B.11: Η ΑΦΕΤΗΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΗ

Ο 19^{ος} αιώνας αποτελεί σταθμό στην πολεοδομική και αρχιτεκτονική ιστορία της Ελλάδος, όπως και των χωρών της νοτιοανατολικής Μεσογείου, αφού κατά τη διάρκεια του το παραδοσιακό μοντέλο της οθωμανικής-με μεσαιωνικές δομές -πόλης αντικαθίσταται σταδιακά απ' το δυτικό μοντέλο, ως αποτέλεσμα των κοινωνικών και οικονομικών εξελίξεων.

Η δημιουργία νέων κρατών, όπως του ελληνικού, συνοδεύεται από ριζικές επεμβάσεις στα αστικά κέντρα, όπου ακολουθούνται τα δυτικά πρότυπα της νεοκλασικής μορφολογίας, εφαρμοσμένα κυρίως σε νέους οργανωμένους πολεοδομικούς ιστούς ή σε ιστούς οργανωμένους επί υφιστάμενων προ υπαρχόντων αστικών ιστών από προγενέστερη ιστορική περίοδο, όπως και στην περίπτωση της Πάτρας.

Ένα απ' τα πρώτα αστικά κέντρα που αναπτύσσονται κατά τη δημιουργία του ελληνικού κράτους είναι η πόλη των Πατρών η οποία κυριολεκτικά αναγεννάται απ' τις στάχτες της. Το 1828 βρίσκει την πόλη να αριθμεί μόλις 4.000 κατοίκους, ενώ μόνον οκτώ σπίτια έχουν μείνει άθικτα απ' τον πολύχρονο εθνοαπελευθερωτικό αγώνα.⁹ Η μικρή κατεστραμμένη πόλη, που μέχρι τότε εκτεινόταν νότια του κάστρου της, ανοικοδομείται, όπως άλλες ελληνικές <<πόλεις>>, και γι' αυτόν τον σκοπό καλείται στις 29 Οκτωβρίου του 1828 απ' τον κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια ο πολεοδόμος Σταμάτιος Βούλγαρης, για να συντάξει το νέο σχέδιο της πόλης, μετά από αυτό του Ναυπλίου και της Τριπόλεως. Ο Στ' Βούλγαρης ήλθε στην Πάτρα στις 5 Δεκεμβρίου του 1828 και έμεινε μέχρι τις 26 Ιανουαρίου του 1829. Στόχος της μελέτης του ήταν η πολεοδομική αναμόρφωση της Άνω Πόλεως, η οποία τότε εκτεινόταν νοτίως του Φρουρίου, αλλά και τη δημιουργία ενός νέου τμήματος, της επέκτασης δηλαδή του πολεοδομικού ιστού προς τα δυτικά, ώστε να φτάνει μέχρι τη θάλασσα. Τα πρώτα βήματα της αναγεννημένης Ελλάδας, σφραγίζονται από ένα πρωτοποριακό και εκτεταμένο, για την εποχή του, πολεοδομικό πρόγραμμα, ύστερα από εντολή του πρώτου κυβερνήτη της Ελλάδος, Ιωάννη Καποδίστρια. Ανάλογο εγχείρημα δεν υπάρχει πουθενά στην Ευρώπη, σε όλον τον 19^ο αιώνα.

Στα πλαίσια του προγράμματος αυτού καταρτίστηκε και το πολεοδομικό σχέδιο των Πατρών από έναν ένθερμο εραστή του ελληνικού ιδεώδους, τον νεαρό κερκυραίο μηχανικό

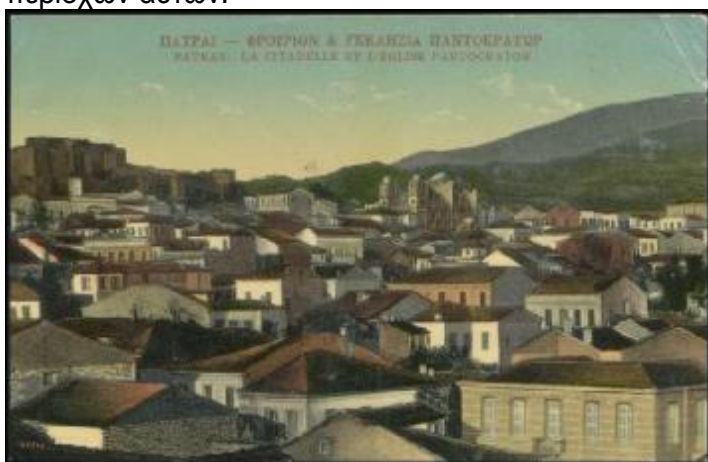
⁹ Κ.Ν. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ <<ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΩΝ ΠΑΤΡΩΝ>>, ΠΑΤΡΑΙ 1959

Σταμάτη Βούλγαρη. Η Πάτρα οφείλει την ακμή της νεότερης ιστορίας της στους δύο αυτούς ανθρώπους : στον ιδιοφυή κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια και στον αγνό ιδεαλιστή και άξιο τεχνικό Σταμάτη Βούλγαρη.

Το σχέδιο Βούλγαρη, παρ' όλες τις τροποποιήσεις και τις αλλοιώσεις που δέχτηκε, αποτέλεσε τη βάση για τη δημιουργία μίας νέας πόλης με σύγχρονα ευρωπαϊκά χαρακτηριστικά .Η ανοικοδόμηση γίνεται με γοργούς ρυθμούς και μέχρι τα τέλη του 19^{ου} αιώνα μεταμορφώνεται η πόλη σε πρωτεύον λιμάνι και αστικό κέντρο της βόρειας Πελοποννήσου, το οποίο συγκεντρώνει γηγενή πληθυσμό, αλλά και Έλληνες από άλλες περιοχές της ηπειρωτικής Ελλάδας, τα Επτάνησα, τη Μικρά Ασία και τα νησιά του Αιγαίου, ενώ αρχίζουν να εγκαθίστανται και ευρωπαίοι πολίτες, πρέσβεις και κυρίως αντιπρόσωποι ξένων εμπορικών Οίκων.

Το κοινωνικό και πολιτιστικό πλαίσιο πολύπτυχο της Πάτρας αντιπροσωπεύει και καθορίζει την ποικιλομορφία της αρχιτεκτονικής της, που εκδηλώνεται σε μία πληθώρα εκφάνσεων, από τη μεγαλοπρεπέστερη έως τη λαϊκότερη. Οι οικιστικές ανάγκες και η στέγαση μίας πληθώρας επαγγελματιών δραστηριοτήτων οδηγεί σε ραγδαία ανάπτυξη της οικοδομικής δραστηριότητας, με αποτέλεσμα να αναπτυχθεί αστική αρχιτεκτονική που αντιπροσωπεύει την οικονομική και κοινωνική εξέλιξη και διαστρωμάτωση της τοπικής κοινωνίας. Έτσι σε κάθε περιοχή της πόλης δημιουργούνται κτίρια κατοικίας, αστικά μέγαλα, επαγγελματικοί χώροι εμπορικού, βιοτεχνικού και βιομηχανικού χαρακτήρα, προσαρμοσμένα πάντα στις ανάγκες στέγασης, την κοινωνική και οικονομική διαμόρφωση της περιοχής και τις επαγγελματικές δραστηριότητες που αναπτύσσονται. Στα οικόπεδα του κέντρου της πόλης και σ' αυτά που βρίσκονται σε κεντρικούς δρόμους, σε περιοχές με σημαντική οικονομική δραστηριότητα, οικοδομούνται δημόσια κτίρια(δημοτικές αγορές, κτίρια υπηρεσιών) και ιδιωτικά, είτε αποκλειστικά για επαγγελματική χρήση, είτε κτήρια που στους ισόγειους χώρους στεγάζεται η επαγγελματική δραστηριότητα των ιδιοκτητών και στους υπερκείμενους η κατοικία.

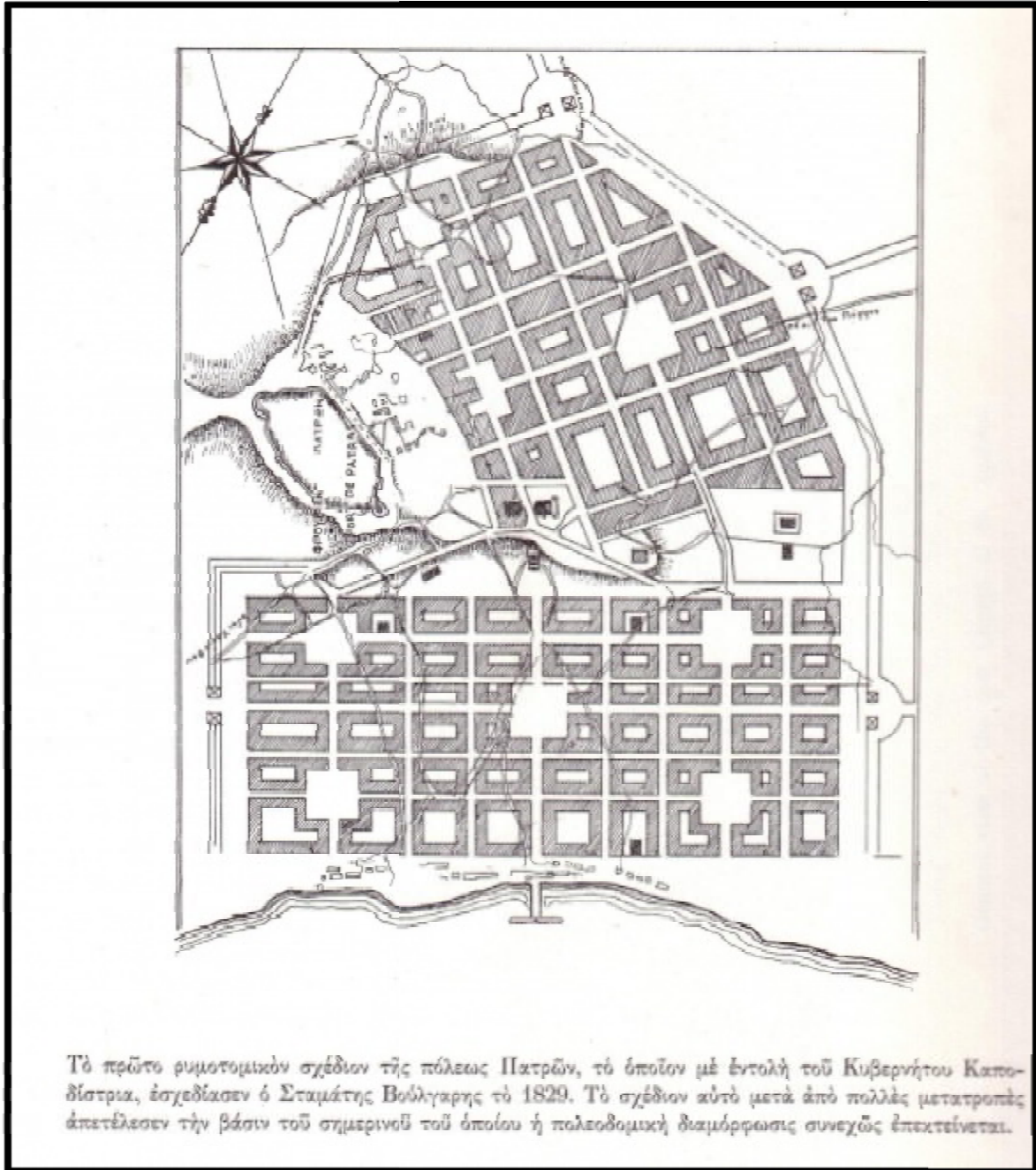
Στην αρχιτεκτονική μορφολογία των κτιρίων αυτών είναι εμφανείς οι επιδράσεις του ευρωπαϊκού κλασικισμού με όλες τις εκφάνσεις και τις παραλλαγές, προσαρμοσμένου στις οικονομικές δυνατότητες των ιδιοκτητών. Ταυτόχρονα κάνουν αισθητή την παρουσία τους και λιτές αρχιτεκτονικές μορφολογίες, κυρίως στα κτίρια που προορίζονταν για απλούστερες επαγγελματικές χρήσεις(αποθήκες, μικροεμπόριο, βιοτεχνικά εργαστήρια), τόσο του κέντρου της πόλης, όσο και των περιφερειακών συνοικιών. Είναι ευρεία η χρήση απλών μορφών και μεθόδων δόμησης που αντιπροσωπεύει τις οικονομικές και τεχνικές δυνατότητες των πρώτων μεταεπαναστατικών χρόνων, αλλά και την κοινωνικοοικονομική ταυτότητα των περιοχών αυτών.

ικόνα 20. Έγχρωμη καρτ ποστάλ της πόλης της Πάτρας την δεκαετία του 50'.

Η απλότητα στη μορφολογία και η χρήση οικοδομικών τεχνικών που έχουν προέλευση απ' την προεπαναστατική τοπική παραδοσιακή αρχιτεκτονική είναι εμφανής ακόμη σε

αστικές κατοικίες του κέντρου της πόλης των πρώτων δεκαετιών, μέχρι το 1860 περίπου. Ευρύτατη εφαρμογή ωστόσο υπάρχει στην αρχιτεκτονική των λαϊκών συνοικιών που βρίσκονται γύρω απ' το κέντρο και στις παρυφές της πόλης, όπου κυριαρχεί μία ποικιλόμορφη λαϊκή μορφολογία, η οποία ενσωματώνει από καθαρά ντόπια παραδοσιακά στοιχεία έως στοιχεία του νεοκλασικισμού και του μοντερνισμού των αρχών του 20^{ου} αιώνας.

Εικόνα 21. Τελική πρόταση σχεδίου Βούλγαρη.

Στις 18 Ιανουαρίου 1928 φθάνει στο Ναύπλιο ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας και αναλαμβάνει την διακυβέρνηση της Ελλάδας. Το νεαρό ελληνικό κράτος όφειλε να αναδυθεί μέσα από τα ερείπια του απελευθερωτικού αγώνα 1821-1828, αλλά κυρίως μέσα από τα ιστορικά και πολιτιστικά ερείπια αιώνων. Η ανοικοδόμηση των πόλεων ήταν πρόβλημα πιεστικό. Δεν είναι τυχαίο ότι ο Καποδίστριας επελήφθη αμέσως του θέματος. Τον Απρίλιο του 1829 με ψήφισμα του Κυβερνήτη ορίζεται μεταξύ των άλλων ότι: «Όσοι θέλουν οικοδομήσει εις τόπους παλαιών, εθνικών ή ιδιοκτητών οικοδομών ή εις άλλους κενούς τόπους, επί των οποίων είχαν νόμιμον δικαίωμα, θέλουν κτίζει κατά τας διασταθμίσεις και το σχέδιον, ατινα ο αρχιτέκτων τής πόλεως θέλει διαταχθεί να διαγράψει εις αυτούς».¹⁰ Το ψήφισμα αυτό είναι στην ουσία ή απαρχή ενός τεραστίου πολεοδομικού προγράμματος πού εγκαινίασε ο Καποδίστριας με σκοπό την σωστή ανοικοδόμηση των σημαντικότερων πόλεων της τότε Ελλάδας. Οι πολεοδομικές δραστηριότητες άρχισαν τον ίδιο χρόνο το 1828 από πόλεις τής Πελοποννήσου. Στον κύριο σύμβουλό του για πολεοδομικά θέματα Στ' Βούλγαρη, πού δικαίως θεωρείται ο πρώτος Έλληνας πολεοδόμος τής νεότερης Ελλάδας, αναθέτει ο Καποδίστριας τα πρώτα σχέδια. Μαζί του, οι μηχανικοί Θεόδωρος Βαλλιάνος και Δημήτριος Σταυρίδης. Το 1828 συντάσσει ο Βούλγαρης το σχέδιο του Ναυπλίου και την ίδια χρονιά με την βοήθεια του Γάλλου λοχαγού Garnot συντάσσει το σχέδιο τής Τριπόλεως. Τέλος, στις 29.10.1928 παίρνει εντολή για την σύνταξη του πολεοδομικού σχεδίου τής Πάτρας. Εν τω μεταξύ, η Πάτρα προετοιμάζεται πυρετωδώς για την δημιουργία τής νέας πόλεως.¹¹ Είναι εκπληκτικό, ότι σέ ελάχιστο διάστημα προωθούνται διαδικασίες σημαντικές, όπως:

Με την υπ. αριθ. 1870 τής 3.10.1828 προκήρυξη του προς τους κατοίκους της Πάτρας, ο έκτακτος Επίτροπος για την Αχαΐα Γεώργιος Μαυρομμάτης τους καλεί «να μην οικειοποιούνται δυναστικώς οικίαν ή εργαστήριον ανήκοντα εις Όθωμανόν και να μὴν επιφέρουν καμμίαν ζημίαν εις αύτο». Μόνον κάτοικος Πατρών ή μπορεί να το αγοράσει και θά προτιμώνται: «Οι κάτοικοι οι όποιοι και έπαθον περισσότερα από τούς άλλους δυστυχήματα και εύρίσκονται σήμερον χωρίς κατοικίας».¹²

Επίσης με την υπ. αριθ. 1891 τής 6.10.1828 αναφορά του ίδιου προς τον κυβερνήτη, ζητούνται οδηγίες, ως προς το αν πρέπει να θεωρούνται νόμιμες οι πωλήσεις πού επέτρεψαν οι Γάλλοι να κάνουν, οι Τούρκοι φεύγοντας από την Πάτρα ή αν πρέπει όλες αυτές οι ιδιοκτησίες να θεωρούνται εθνικές.

Ο Καποδίστριας προτίμησε την δεύτερη πρόταση του Επιτρόπου και με ψήφισμά του, κήρυξε σαν εθνικές όλες τις ιδιοκτησίες της Άνω Πόλεως.

Ύστερα από διάβημα της δημογεροντίας Πατρών, ο Καποδίστριας αναθέτει την 29.10.1828 στον Σταμάτιο Βούλγαρη, όπως αναφέραμε ήδη, την σύνταξη του νέου σχεδίου τής Πάτρας. Η ταχύτητα με την οποία ο Καποδίστριας προώθησε τόσο σημαντικά θέματα, μοιάζει στις μέρες μας απίστευτη.

Ο Βούλγαρης ήρθε στην Πάτρα την 5.12.1828 και έμεινε μέχρι την 26.1.1929, οπότε και υπέβαλε το σχέδιό του στον Κυβερνήτη. Παραθέτουμε στην συνέχεια την αλληλογραφία μεταξύ Καποδίστρια και Βούλγαρη πού αφορά στην ανάθεση και περαίωση τού Πολεοδομικού Σχεδίου των Πατρών.

*Τώ λοχαγώ κ. Στ. Βουλγάρει
Πάτρα/ 29 Όκτωβρίου 1928*

¹⁰ Ιστορία του Ελληνικού Έθνους: Εκδοτική Άθηνών. Τομος ΙΓ', σ. 545-528.

¹¹ Στις 3.10.1828 φθάνει το γαλλικό έκστρατευτικό σώμα και ο στρατηγός Μαιζών στην Πάτρα. Με την άφιξη τής στρατιάς, ο Καποδίστριας στέλνει επίτροπο και άλλες αρχές. Στις 7.10.1828 παραδίδουν Οι Τούρκοι τα φρούρια Πατρών και Ρίο» στους Γάλλους. Στον Έλληνα Φρούραρχο Ράϊκο, Οι Γάλλοι παραδίδουν τα φρούρια 10 μήνες αργότερα, στις 15.8.1829.

¹² Κ. Τριανταφύλλου: «Ιστορικόν Λεξικόν των Πατρών» (από αρχείο Α. Μάρκου), σ. 372. 30 Κ. Τριανταφύλλου: «Ιστορικόν Λεξικόν των Πατρών» (από αρχείο Α. Μάρκου), σ. 372.

Γ. Καραμερον: «Περί των έν Πάτρας οικοπέδων» μερος Α' (1821-1831) (Τιμητικός Τομος Κ. Τριανταφύλλου υπό εκδοσιν).

Ίδόντες Κύριε, την επιτυχίαν υμών τε και του λοχαγού κυρίου Γαρνότου περί το έργον ό άμφότεροι ανελάβετε, την κατάρχην δηλαδή τής κανονικής ανιδρύσεως της Τριπολιτσάς, έρχόμεθα να σας παρακαλέσωμεν είς την αυτην αντίληψιν ύπέρ τής των Γιατρών πόλεως. Οι μεν Τούρκοι και Άραβες ήδη έκείθεν έξέλιπον, ερείπια επί έρειπίοις άφήσαντες. Οι δέ πολίται αύτής, τής άλλοτε όλβίας και άκμαζούσης, συντρέχοντες, και τας Ιδίας εστίας αναζητούντες, λιπαρως έξαιτουνται παρά τής κυβερνήσεως μηχανικούς ανδρας χαράζοντας τας γραμμάς καθ' άς Οι πολίται σήμερον μεν καλύβας πήξουσιν, είσαύθις δέ Θεοϋ εύδοκοϋντος οικίας, και πλατείας, και πόλιν οίκοδομήσουσι. Διό σας παρακαλοϋμεν να μεταβήτε είς Πάτρας, προβάλλοντες και είς τον κ. Γαρνότον να συγκοινωνήση και τούτου του έργου. Πορευόμενοι δέ διά Ναύπλιου τε και Κορίνθου, ώφελιμωτέραν κατάστήσετε την πορείαν διασκοποϋντες και την όδόν ταύτην ως διεσκοπήσατε και την φέρουσαν από των μύλων Ναυπλίου είς την Τριπολιτσαν. Έαν όμως ό κ. Γαρνότος θέλη να μείνη είς Ναύπλιον άπεκδεχόμενος άλλην τινα παραγγελίαν, τότε και μόνος ύμείς πορευθήτε είς Πάτρας όσον ένεστι ταχίον.

Καποδίστριας Πάτραι 26 Ιανουαρίου 1829

«Κύριε Πρόεδρε. Έχω την τιμήν να σας ύποβάλω το σχέδιον τής νέας πόλεως των Πατρών, του οποίου ή Έξοχότης σας ηϋδόκησε να μου αναθέση την έκπόνησιν. Έθεώρησα χρήσιμον να προσθέσω το σχέδιον μιας άλλης πόλεως ή όποια θά ήδύνατο να χαραχθή από το πρανές του Γιαντή-Άγά μέχρι την παραλία, όπου Οι έμποροι μόλις έκτισαν μερικάς οικοδομάς είς άκανονίστους γραμμάς. Όταν αοταί αί δύο πόλεις θά Οικοδομηθοϋν είς όλην των την έκτασιν, θά άποτελέσουν μίαν μεγάλην πολιτείαν, διαιρουμενην, είς άνω και κάτω πόλιν, όπως βλέπει τις είς το συνημμενον σχέδιον.

Αύτην την φοράν αποδέχομαι τα οδοιπορικά μου έξοδα ως και τα έκτακτα έξοδα τα όποια μου χορηγούνται και τα προορίζω διά την δενδροφύτευσιν μιας λεωφόρου περιπάτου ή όποια προβλέπεται είς την κάτω πόλιν. Οι Δημογέροντες έπιθυμοϋν να δώσουν είς αύτην την κάτω πόλιν το όνομα Ιωαννούπολις.

Ή τιμή την όποιαν μοϋ κάνουν οι κάτοικοι τής Άχαΐας, δίδοντες είς έμε τα δικαιώματα του δημότου είναι πολύ κολακευτική δι έμε και μοϋ άποδεικνύει ότι έξετίμησαν καλύτερα από τον κ. Άρχιστράτηγον τας ύπηρεσίας τας όποιας παρέσχον είς την Ελλάδα, έφ' όσον είς την αναφοράν του πρός το Ύπουργείον Στρατιωτικών όμιλεϊ διά τούς αξιωματικούς που έφανησαν χρήσιμοι είς αύτην την χώραν, χωρίς να με αναφέρη.

Διατελώ μετα τιμής τής Έξοχότητος σας ταπεινότατος ύπηρέτης Σταμάτης Βούλγαρης»

Να και ή άπάντησις του Καποδίστρια:

Τώ λοχαγώ Κ. Στ. Βουλγάρει είς Πάτρας.
Αίγίνη, 7 Φεβρουαρίου 1929

Έλάβομεν το γράμμα σας τής 26 Ιανουαρίου, ως και το ύπόγραμμα (plan) τής νέας των Πατρών πόλεως, και μέγας σας ευχαριστούμεν δι' όσον κόπον έλναβετε είς έκτέλεσιν του έργου τούτου έν μέσω τωσούτων ύστερήσεων και δυσκολιών. Πολλά ευτυχώς διανοήθητε το να ενώσετε το υπό-21 γράμμα τής νέας πόλεως με τα συντρίμματα τής παλαιάς, και το διανόημά σας παντάπασιν άποδεχόμεθα.

Άποδεχόμεθα δέ και αύτο το ύπόγραμμα, τούτο μόνον έπικρίνοντες, ότι αί διαμετρήσεις αύτου φαίνονται έπιμηκέστεραι του δέοντος, και Οι δρόμοι έχουσι πλατύτητα άσυμβίβαστον με του τόπου την έκτασιν, εξ ου έπεται είς τας μεγάλας του θέρους ημέρας να έμπιστη ό ήλιος βαρϋς και λίαν άχαρις είς δρόμους και είς πλατείας τόσον ανοικτας. Έπιθυμούσαμεν λοιπόν, φυλαττομενης τής διαθέσεως αύτής του ύπογράμματος, να περισταλή τούτο είς το συνεγύτερον.

Δέν ανήκει εἰς ἔμε να κρίνω αν ἡ προβολή (glacis) ἦν δίδετε εἰς το φρούριον ἔχη το πλάτος κατά τούς κανόνας του πολέμου, ἐν φ υμεῖς αὐτοὶ λέγετε ὅτι αν κτίσωσιν οικίας, πρέπει να τας κάμωσι χωματεράς.

Ἐάν χρειάζεσθε καμμίαν σταθμὴν πρὸς τελείωσιν του καλοῦ ἔργου ὅπερ ἤρχισατε, ζητήσατέ την κατ' ευθείαν παρά του συνταγματάρχου κ. Ἐιδέκου, ὅστις ἔχει ἐκείνην την ὅποιαν ὁ τεχνίτης του Ἀγκώνος κατεσκεύασε κατά τας ὑποδείξεις σας.

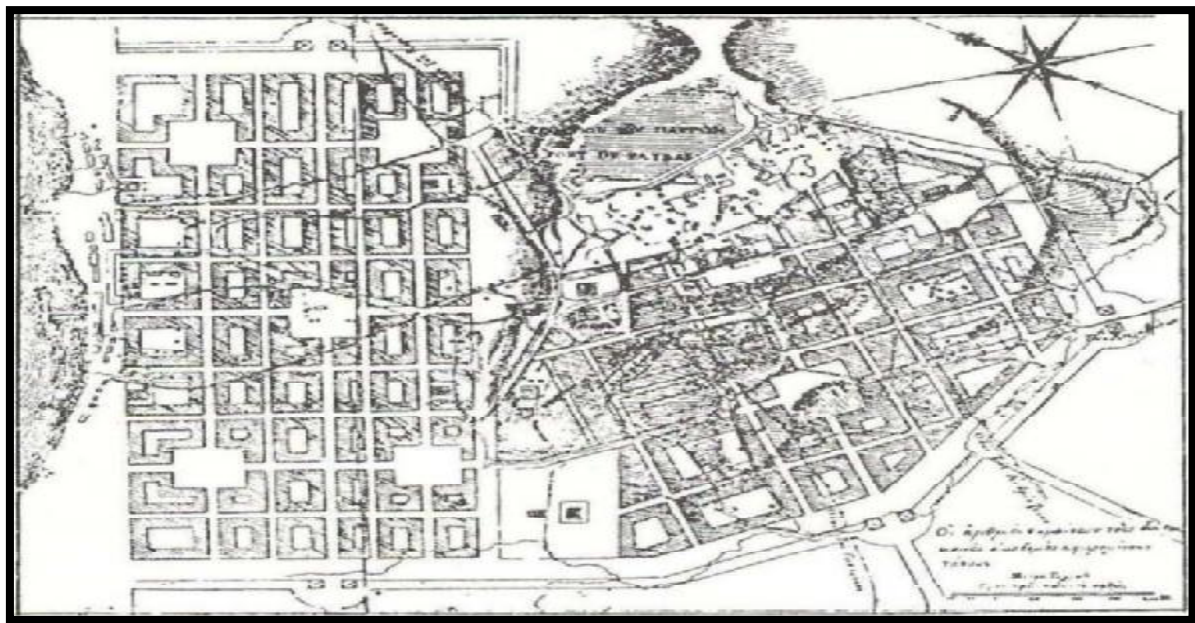
Ἐπειδὴ θέλετε να φυτεύσετε δένδρα με ἔξοδά σας, μας συγχωρεῖτε να συντροφεύσωμεν, κάμνοντες και ημεῖς τα ἡμίση ἔξοδα, διπλοῦ ὅμως ἔσομενου του ἀριθμοῦ των περὶ την νέαν πόλιν δένδρων, και ἐπὶ ταύτη τῇ συμφωνίᾳ, ὅτι ἡ νέα πόλις να φυλάξη απλως το ὄνομα τῆς παλαιάς.

Σὰς παρασυναπτομεν ἀντίγραφα δύο γραμμάτων σταλέντων προλαβόντως παρ' ἡμῶν πρὸς το ὑπουργεῖον του Χριστιανικωτατου βασιλέως, ἐξ ὧν βλέπετε ὅτι αν ὁ ἀρχιστράτηγος δέν ἐλάλησε περὶ ὑμῶν ἐν ταῖς ἀναδηλωσεσιν αὐτου (rapports), τα περὶ την Ελλάδα ὅμως ὑψηρετήματα σας γνωστά εἶναι εἰς τον ἀνακτα τῆς Γαλλίας.

Καποδίστριας

Ο Βούλγαρης ἐργάσθηκε με πραγματικὴ αυτοθυσίᾳ για το Σχέδιο τῆς Πάτρας. Σε γράμμα πού ἀπευθύνει ο προσωρινὸς ἐπίτροπος Α. Ἀξιότης στον Καποδίστρια, με ἡμερομηνία 3.1.1829, ὅπου τονίζει την ἀνάγκη ἀνεγέρσεως διοικητηρίου, περιγράφει με μελανὰ χρώματα την διαμονὴ των ξένων στην Πάτρα. Συγκεκριμένα ἀναφέρει, ὅτι στο ἴδιο δωμάτιο κοιμούνται μαζί, εἰς ἴδιος, ὁ Στ. Βούλγαρης, ὁ πρόξενος τῆς Ρωσίας με τον γιό του και ἕνας ἀκόμα υπάλληλός του. Εἰδικὰ για τον Βούλγαρη ζητᾶ καλλίτερες συνθήκες κατοικίας, για να μπορέσει να τελειώσει το ἔργο πού εἶχε ἀναλάβει, μια και εἶχε κινδυνεύσει να πεθάνει ἀπὸ τες κακουχίες.¹³

Το σχέδιο τῆς νέας πόλεως των Πατρῶν, ὅπως το ονομάζει, δημοσιεύει ὁ Βούλγαρης στο βιβλίό του: «Souvenirs de Stamati Bulgari, Paris 1835».

Εικόνα 22. Προσχέδιο για το ρυμοτομικὸ σχέδιο Βούλγαρη.

Η μελέτη την οποία ανέλαβε να κάνει ο Βούλγαρης, είναι η πολεοδομική αναμόρφωση της Άνω Πόλεως. Εκτός όμως από αυτό, αποφασίζει και προτείνει την δημιουργία ενός εντελώς νέου τμήματος στον δυτικό, παραθαλάσσιο, χώρο. Αυτό ακριβώς είναι το νέο στοιχείο που καθορίζει το Σχέδιο της Πάτρας, σαν την πιο ενδιαφέρουσα ίσως πολεοδομική σύνθεση, της πρώτης εκείνης περιόδου της ελληνικής πολεοδομίας. Ο Βούλγαρης, ο στρατιωτικός, ο γεωμέτρης αλλά και ζωγράφος, ο μη εκπαιδευμένος πολεοδόμος, έδωσε τον καλύτερο του εαυτό στην μελέτη αυτή. Θα πρέπει να πούμε, ότι τον ξεπέρασε. Στο σχέδιο του Ναυπλίου, παρατηρούμε μια προσπάθεια ελέγχου της υφιστάμενης καταστάσεως και προσαρμογής της στα νέα δεδομένα. Εδώ, διαφαίνεται μια πολεοδομική άποψη, μια υποψία αναγεννησιακής πολεοδομίας, που όμως λόγω της διαμορφωμένης καταστάσεως δεν ολοκληρώνεται. Στο Σχέδιο της Πάτρας ο Βούλγαρης ολοκληρώνει την προσπάθεια που άρχισε στην Τρίπολη. Η μεθοδολογία, που εκεί μόλις διαφαίνεται, παίρνει εδώ σάρκα και οστά και προσφέρεται σαν ένα ολοκληρωμένο σύνολο. Γίνεται μια πρόταση πολεοδομικού σχεδιασμού. Βεβαίως δεν υπάρχει ή δομή των σχεδίων ενός εκπαιδευμένου και ταλαντούχου αρχιτέκτονα, όπως ο Κλεάνθης, ούτε ή πνοή τους. Δεν παύει όμως να είναι ένα επίτευγμα, αν σκεφθεί κανείς, ότι ο Βούλγαρης δεν ήταν αρχιτέκτων. Παρ' όλα όμως αυτά, παρουσιάζει μια ολοκληρωμένη πολεοδομική σύνθεση με συγκεκριμένες απόψεις. Πράγμα όχι σύνηθες, ακόμα και για εκπαιδευμένους ειδικούς του είδους. Ακόμα είναι επίτευγμα, εξ' αιτίας των συνθηκών κάτω από τις οποίες έγινε.

Θα πρέπει, 160 χρόνια μετά, να τιμήσουμε τον άνθρωπο, ο οποίος με μόνα εφόδια την θέλησή του, την αγάπη του στην αναγεννημένη Ελλάδα, την αρχαιολατρία του, την ευρωπαϊκή του μόρφωση και την οξυδέρκεια στην παρατήρηση του χώρου, που αρμόζει σ' ένα ζωγράφο, έβαλε τις βάσεις της πολεοδομίας στην νεότερη Ελλάδα.

Γίνεται προσπάθεια προσαρμογής στα δεδομένα του χώρου. Ο χώρος δε αυτός ήταν η απ' αιώνων πόλις των Πατρών. Πυκνοκατοικημένη και με όλα τα κατάλοιπα της Τουρκοκρατίας. Διατηρούνται τρεις βασικές αρτηρίες. Το μπόλσοκακ (οδός Παντοκράτορος), ή οδός Φιλελλήνων (οδός Γερμανού) και η οδός προς Ανδρίτζιαναν (οδός Μπουκαούρη).

Γίνεται μεταφορά της οδού Γαστούνης ανατολικότερα και συμπίπτει με την σημερινή οδό Ηλείας, η οποία, διασχίζοντας την πλατεία Ομονοίας, καταλήγει στην εκκλησία του Παντοκράτορος, ο οποίος στεφανώνεται από το μεσαιωνικό κάστρο.

Ο δρόμος αυτός θεωρήθηκε σημαντικός, γι' αυτό και ο Βούλγαρης τοποθετεί στην αρχή του, μια από τις εισόδους της πόλεως, μέσα από μια σχηματική και ανεξήγητη για την εποχή του φρουριακή είσοδο. Ο δρόμος καταλήγει σε δύο σημαντικά σημεία αναφοράς της επάνω πόλεως. Στην ιστορική εκκλησία του Παντοκράτορος και στο Φρούριο.

Ο συνειδητός αυτός σχεδιασμός του δρόμου, σαν αισθητικού άξονα, επαναλαμβάνεται σέ όλο το σχέδιο του Βούλγαρη, όπως θα δούμε παρακάτω.

Ένας άλλος σημαντικός δρόμος που σχεδιάζεται, είναι η οδός Καλαβρύτων, η σημερινή λεωφόρος Γούναρη.

Και εδώ, όπως είδαμε και στο Α' μέρος, συμπίπτει με την αρχαία οδική αρτηρία που οδηγούσε στο παραλιακό τμήμα της αρχαίας Πόλεως.

Στο ανατολικό της πέρας, τοποθετείται πάλι μια είσοδος. Ο δρόμος αυτός διασχίζει τρεις πλατείες και εφάπτεται ενός μεγάλου χώρου (σήμερα πλατεία Υψηλών Αλωνίων) και καταλήγει στην θάλασσα. όπως και στην αρχαιότητα, ο δρόμος αυτός συνδέει την Άνω με την Κάτω Πόλη και την θάλασσα, είναι δε συγχρόνως η συλλεκτήρια αρτηρία που οδηγεί την κίνηση από την ευρεία ανατολική περιφέρεια στην πόλη.

Το Σχέδιο προσπαθεί να προστατεύσει και να αναδείξει το φρούριο. Παρ' όλο που στις νότιες παρυφές του, υπάρχει μια διάσπαρτη δόμηση, ο Βούλγαρης αφήνει μια ζώνη ασφαλείας πριν από την ακραία οικοδομική του γραμμή, όχι πιά για λόγους αμυντικούς, αλλά για καθαρά πολεοδομικούς.

Η ελεύθερη αυτή ζώνη πρασίνου, συνεχίζεται μέχρι την πλατεία Αγ. Γεωργίου και, συμπεριλαμβάνοντας το πρηνές μεταξύ των οδών Αγ. Γεωργίου και Άλ. Ύψηλαντου, συνεχίζεται νοτιότερα μέχρι την σημερινή πλατεία Υψηλών Αλωνίων.

Στο πρηνές πού αναφέραμε παραπάνω, τοποθετείται το αρχαίο αμφιθέατρο της Πάτρας, του οποίου επιχειρείται σήμερα ή ανασκαφή.

Τα αρχαία λείψανα ήταν ακόμα ορατά την εποχή του Βούλγαρη, ή δέ αρχαιολατρία του γνωστή.

Το νέο Σχέδιο τής Άνω Πόλεως, συμπίπτει απόλυτα με τον προσανατολισμό του παλαιού οικισμού, διαιωνίζοντας έτσι την παράδοση τής αρχαίας και ελληνιστικής Πάτρας.

Ο αρχαίος οικισμός στο σημείο αυτό, είχε ακριβώς το ίδιο σύστημα δρόμων και τον ίδιο προσανατολισμό. Τόσο ή παλιά όσο και ή νέα διάταξη του πολεοδομικού ιστού σέβεται απόλυτα την τοπογραφία τής περιοχής.

Με δική του πρωτοβουλία ο Βούλγαρης σχεδιάζει ένα εντελώς νέο τμήμα στην παραθαλάσσια περιοχή, όπως αναφέραμε ήδη. Θα πρέπει να υποθέσουμε, ότι η απόφαση αυτή του Βούλγαρη βασίστηκε σέ διάφορους λόγους.

Η Πάτρα ήταν ήδη ένα σημαντικό κέντρο, με τα μέτρα της τότε Ελλάδας. Πιθανόν λοιπόν ο Βούλγαρης να προείδε την άφευκτη εξέλιξή της και θέλησε να ετοιμάσει την πόλη για κάτι τέτοιο. Ίσως ακόμα είδε, ότι η παραλιακή ζώνη είχε αρχίσει να χτίζεται «κακόν κακώς»¹⁴, κατά τον γνωστό ελληνικό τρόπο και ήθελε έτσι να προλάβει την άναρχη δόμηση, όπως θά λέγαμε σήμερα. Ίσως ακόμα, γιατί τον έθελξε η χωρίς δέσμευση και διαμορφωμένες καταστάσεις, σχεδίαση μιας εντελώς νέας πόλεως. Μια ιδεώδης ευκαιρία για την ολοκλήρωση τής ιδέας πού ξεκίνησε στην Τρίπολη. Ίσως, ακόμα, γιατί θεωρούσε ανολοκλήρωτη την σύνθεσή του σέ σχέση με το Φρούριο πού, όπως θά αναλύσουμε παρακάτω, είναι για τον Βούλγαρη το βασικό σημείο αναφοράς τού πολεοδομικού του συστήματος.

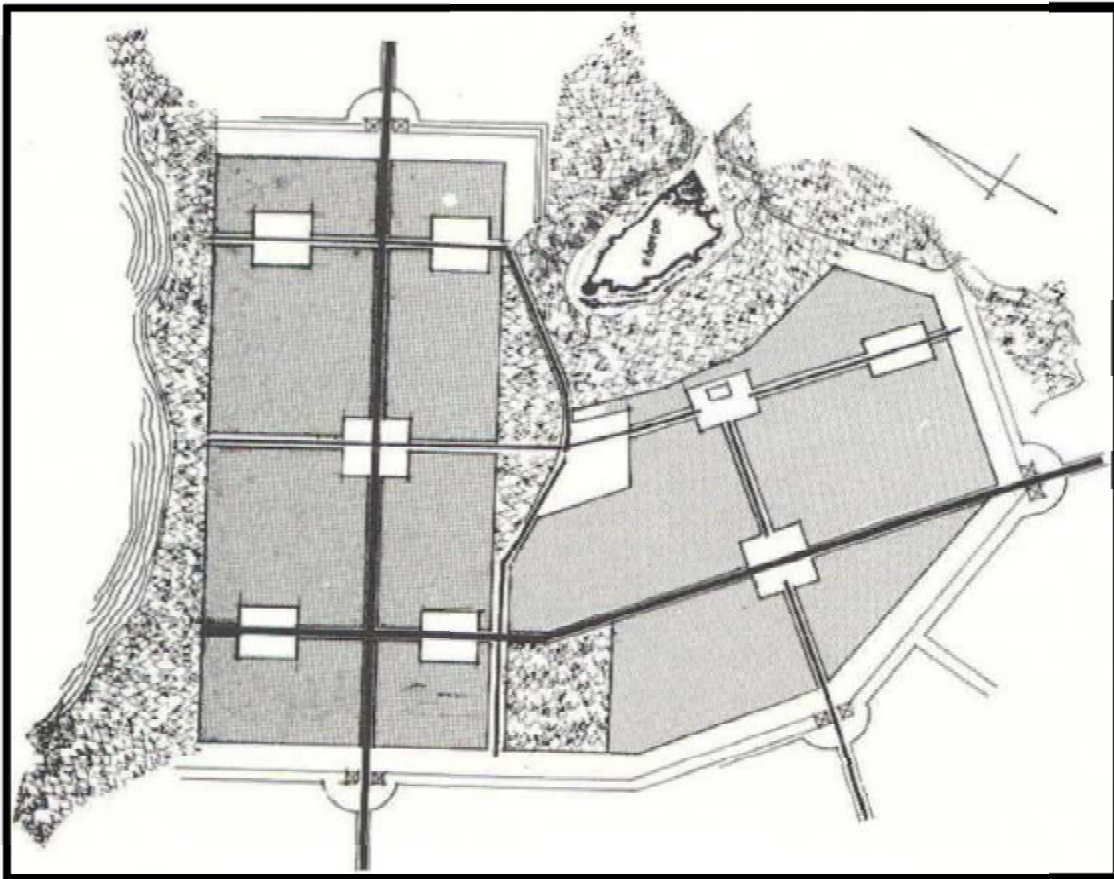
Και τα δύο τμήματα, Άνω και Κάτω, παρουσιάζουν την ίδια πολεοδομική λύση: Ορθογώνια τεμνόμενοι δρόμοι, συμμετρικά τοποθετημένες πλατείες. Μια σύνθεση καθαρά γεωμετρική, η οποία όμως δεν αφήνει τελικά την εντύπωση τής αυστηρής και ανελαστικής γεωμετρικής μονοτονίας, από το γεγονός ότι τα δύο τμήματα τα όποια ξεχωρίζουν μεταξύ τους με μια ευδιάκριτη ζώνη πρασίνου, δέν είναι παράλληλα μεταξύ τους, αλλά τέμνονται υπό γωνία (περίπου 70°).

Αυτά τα δύο υπό γωνία σκέλη του Σχεδίου, πού αγκαλιάζουν μ' αυτόν τον τρόπο το Φρούριο, το όποιο αναδεικνύεται έτσι σαν ένα σημαντικό πολεοδομικό στοιχείο ενσωματωμένο στον οργανισμό τής Πόλεως, μετατρέπουν την ανελαστική αναγεννησιακή πολεοδομική ρυθμολογία σέ μια ευάρεστη και ευρηματική πολεοδομική σύνθεση.

Κατά μήκος της παραλιακής ζώνης ο Βούλγαρης προτείνει μια δενδροστοιχία περιπάτου για την δημιουργία τής όποιας προσφέρει την αμοιβή του. Για να είναι η πόλη ωραία και από την θάλασσα. Μια παραλληλία με την αρχαία Πάτρα. Κατά τον Πausanias, στην παραλιακή ζώνη υπήρχε άλσος με σημαντικά ιερά, όπως της Δήμητρας, στην θέση που είναι σήμερα ο ναός του Άγ. Ανδρέου, το ιερό του Όσιρη κ.ά.

Καταλήγοντας, διαπιστώνουμε ότι στο σχέδιο έχουν ληφθεί υπ' όψιν όλοι οι παράγοντες πού διέπουν μια τέτοια εργασία: Η μορφή του εδάφους, Οι βασικές κυκλοφοριακές συνδέσεις με την ευρύτερη περιοχή, η διαφανιόμενη εξέλιξη της πόλεως, η διαφύλαξη και ανάδειξη της αρχαιολογικής του υποστάσεως (Φρούριο, Ωδείο, Αμφιθέατρο, Υψηλά Αλώνια, Λιμάνι), τέλος οι αισθητικές φυγές του τοπίου (Φρούριο-παραλία).

Ο Πολεοδομικός ιστός είναι ένας αυστηρά ορθογωνικός κάναβος. Οι πλατείες συμμετρικά τοποθετημένες, διασχίζονται όλες από πρωτεύουσες ή δευτερεύουσες αρτηρίες

Εικόνα 23. Βασικοί άξονες ρυμοτομίας σχεδίου Βούλγαρη

Οι βασικές κυκλοφοριακές αρτηρίες, προσδιορίζονται από τις ήδη διαμορφωμένες ροές της ευρύτερης περιοχής, μετατρέποντας έτσι την πόλη σε υποχρεωτικό σημείο συναντήσεως του ευρύτερου χώρου.

Σαφής η θέση του κάστρου σαν βασικού σημείου αναφοράς των δύο σκελών του οικιστικού πλέγματος.

Δεύτερο σημείο αμφιλεγόμενο παραμένει το πέρας του σχεδίου, που εμφανίζεται με τείχη και με πύλες, έστω και σχεδιαστικά. Ο στρατιωτικός Βούλγαρης, ήξερε ότι αυτά τα τείχη, όπως τα σχεδίασε (αν ήταν τείχη), ήταν από πλευράς αμυντικής ξεπερασμένα. Αυτός και μόνον ο λόγος οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι γραμμές αυτές που περιβάλλουν το σχέδιο, υποδηλώνουν απλώς το πέρας του, προσδιορίζουν, τονίζουν με κάποιο ίσως αρχιτεκτονικό στοιχείο τις βασικές εισόδους της πόλεως και την σύνδεσή της με τον ευρύτερο χώρο.

Ας μην ξεχνάμε ότι ο Βούλγαρης εκτός από γεωμέτρης ήταν και ζωγράφος.¹⁵ Στην τελευταία αυτή ιδιότητα κατά την άποψή μας οφείλεται το σχεδιαστικό αυτό οριακό στοιχείο. Στην ανάγκη δηλαδή ολοκληρώσεως του σχεδίου, όπως γίνεται σ' έναν πίνακα ζωγραφικής.

Δύο βασικοί κυκλοφοριακοί άξονες διασχίζουν την πόλη, ακολουθώντας και τονίζοντας τα δύο σκέλη του. Η οδός Κορίνθου και η οδός Γούναρη. Οι δύο αυτές αρτηρίες είναι και η σύνδεση της πόλεως με την ευρύτερη περιοχή της. Η Κορίνθου είναι στην ουσία τμήμα του επαρχιακού δρόμου Αθηνών – Κορίνθου - Πύργου. Η δε Γούναρη οδηγεί προς τα χωριά των Καλαβρύτων. Την σημασία των δύο αυτών αρτηριών τονίζει ο Βούλγαρης με τις σχηματικές, σχεδιαστικές, εισόδους στο πέρας του σχεδίου. Παράλληλα ακριβώς προς τις παραπάνω βασικές αρτηρίες υπάρχουν 2 δευτερεύουσες, Οι όποιες έχουν καθαρά τοπική σημασία. Η

οδός Γεροκωστοπούλου, που επεκτεινόμενη γίνεται η οδός Παντοκράτορος και η οδός Αγίου Γεωργίου, οι οποίες, διαμορφώνουν σχεδόν το πέρας του σχεδίου από την πλευρά του Φρουρίου, αγκαλιάζοντας το. Η κυκλοφοριακή ρύθμιση ολοκληρώνεται με την οδό Κολοκοτρώνη στην Κάτω Πόλη και την οδό Ηλείας στην Άνω Πόλη, οι οποίες διασχίζουν από δύο πλατείες η κάθε μία και τέμνουν καθέτως τις παραπάνω οδούς. Η οδός Ηλείας, έχει και αυτή μια σχεδιαστική φρουριακή είσοδο ίσως γιατί στο σημείο αυτό αλλάζει η διεύθυνση του ορίου του σχεδίου η ακόμα γιατί είναι η συλλεκτήριος της ευρύτερης νότιας ενδοχώρας.

Προτάξαμε την ανάλυση του κυκλοφοριακού συστήματος, διότι αυτό είναι άμεσα συνδεδεμένο με τους αισθητικούς άξονες, τους οποίους θεώρησε σαν σημαντικούς ο Βούλγαρης. Βασικό αισθητικό στοιχείο αναφοράς, το Φρούριο. Τα δύο σκέλη του σχεδίου περικλείουν τον λόφο του Φρουρίου από την μεσημβρινή του πλευρά, την πλευρά της θάλασσας, η οποία αποτελεί το δεύτερο ουσιαστικό αισθητικό σημείο αναφοράς του σχεδίου. Η οδός Κολοκοτρώνη της Κάτω Πόλεως και η οδός Ηλείας της Άνω Πόλεως, προεκτεινόμενες, συναντιούνται στο κέντρο του Φρουρίου υπό γωνία περίπου 110°. Είναι ένας συνειδητός συνδυασμός με σκοπό την ανάδειξη του Φρουρίου. Συγχρόνως, η οδός Κολοκοτρώνη, η οδός Γεροκωστοπούλου-Παντοκράτορος και η οδός Γούναρη, καταλήγουν καθέτως στην παραλιακή ζώνη πρασίνου, στο δεύτερο σημαντικό σημείο αναφοράς του οικισμού. Η απόλυτη αξονική συμμετρία του πολεοδομικού ιστού, η διέλευση των σημαντικών αρτηριών από συμμετρικά τοποθετημένες πλατείες, οι οποίες εξυπηρετούν κυρίως αισθητικές και φορμαλιστικές θεωρήσεις, λιγότερο δε πρακτικές, το κλειστό οικοδομικό σύστημα των οικοδομικών τετραγώνων, αποτυπώνουν την αναγεννησιακή πολεοδομική ρυθμολογία, όπως αυτή διασώθηκε μέχρι και το τέλος σχεδόν του 19ου αιώνα. Συγχρόνως όμως, το γεγονός των ελευθέρων αισθητικών αξόνων που χρησιμοποιούνται, δηλαδή η δυνατότητα απομακρύνσεως του πεδίου οράσεως, μέσα από αλληπάλληλους ελεύθερους χώρους και αισθητικές φυγές, συνδέουν το κλειστό αναγεννησιακό σύστημα, με την αντίληψη περί ελευθέρων χώρων του Barock. Στην σύνθεση είναι εμφανής η προσπάθεια εντάξεως της φύσεως στα όρια της πόλεως.¹⁶ Εκτός από τις πλατείες, έχουμε δύο σημαντικές ζώνες πρασίνου: Την παραθαλάσσια ζώνη και αυτή που χωρίζει τα δύο σκέλη (άνω και κάτω) του σχεδίου ήτοι: Φρούριο, πρηνές εκτεινόμενο μεταξύ των οδών 'Αγ. Γεωργίου και 'Υψηλαντου μέχρι τα 'Υψηλά 'Αλώνια.

Η πολεοδομική μονάδα στο σχέδιο Βούλγαρη είναι το οικοδομικό τετράγωνο και όχι η μεμονωμένη ιδιοκτησία. Το κάθε ένα από αυτά, ορίζεται από δύο οικοδομικές γραμμές. Την εξωτερική, που συμπίπτει με την ρυμοτομική, και την εσωτερική, η οποία οριοθετεί τον ακάλυπτο χώρο, ο οποίος προσδιορίζεται έτσι σε έναν ενιαίο κοινόχρηστο χώρο. Ο τρόπος δομήσεως που προτείνει ο Βούλγαρης, είναι η οργανωμένη δόμηση ή η δόμηση κατά το σύστημα του ενεργού οικοδομικού τετραγώνου, έννοιες που εισάγονται στην ελληνική νομοθεσία 150 περίπου χρόνια αργότερα, ο τρόπος αυτός δομήσεως, υποχρεώνει σε ενιαία αντιμετώπιση της δομημένης επιφάνειας του οικοδομικού τετραγώνου από πλευράς κατόψεως και από πλευράς ρυθμολογίας των όψεων. Η στέγη, σύμφωνα με τα ιταλικά πρότυπα, είναι ενιαία για όλο το οικοδομικό τετράγωνο, σε αντίθεση με τις εφαρμογές σε βορειότερες χώρες της Ευρώπης, όπου στην στέγη ξεχωρίζουν τα μεμονωμένα σπίτια, έχοντας το καθένα την δική του στέγη.

Η διαμόρφωση αυτή, του οικοδομικού τετραγώνου εμφανίζεται στην πολεοδομία της αναγεννήσεως. Η χρήση του γενικεύεται, όχι μόνο από την συσσώρευση πληθυσμού στα αστικά κέντρα, αλλά κυρίως, από την αδυναμία αποκτήσεως ίδιας στέγης από μεγάλο μέρος του πληθυσμού. Τα συγκροτήματα αυτά διαθέτουν κυρίως διαμερίσματα προς ενοικίαση και χτίζονται από πάντα σχεδόν δημόσιους φορείς.

Ένα άλλο στοιχείο που χαρακτηρίζει το σχέδιο Βούλγαρη είναι οι στοές, που προτείνει σε όλους τους βασικούς δρόμους 'Άνω και Κάτω πόλεως. Στοιχείο ακραιφνώς της αναγεννησιακής πολεοδομίας, η οποία, αναπαράγοντας τα αρχαιοελληνικά πρότυπα στην χωροθέτηση και μορφολογική θεώρηση αγορών και πλατειών, επεκτείνει την χρήση των

στοών σαν ενοποιητικό μορφολογικό στοιχείο και στις περιοχές κατοικίας. Αλλοιώσεις του σχεδίου Βούλγαρη

Το σχέδιο του Βούλγαρη αποτελεί μεν την βάση του σημερινού πολεοδομικού Συγκροτήματος, διαφέρει όμως κατά πολύ από το σημερινό.

Οι επεμβάσεις και οι κατά καιρούς τροποποιήσεις αλλοίωσαν εντελώς τις θεμελιώδεις αρχές του.¹⁷ Η βασική κεντρική του σύλληψη ως προς τα σημεία αναφοράς (φρούριο-προκουμαία), απαλείφθηκε εντελώς ή δεν αναγνωρίστηκε ποτέ. Αυτό που στην ουσία διασώθηκε είναι ο προσανατολισμός των δύο τμημάτων (ή η γωνία υπό την οποία τέμνονται) και η αποδοχή αυτών τούτων των δύο τμημάτων.

Οι επεμβάσεις όμως συνεχίστηκαν. Αυτό που ιδιαίτερα δεν έγινε αποδεκτό είναι οι απόψεις του Βούλγαρη σχετικά με τον πολεοδομικό ιστό. Οι αλλοιώσεις στην προκείμενη περίπτωση είναι τριών ειδών:

Στην παραλιακή περιοχή οι πέντε πλατείες έγιναν δύο. Η πλατεία Γεωργίου έγινε μεγαλύτερη, η δε πλατεία Όλγας μετατέθηκε σε χώρο ολοκλήρου Οικοδομικού τετραγώνου.

Η παραλιακή ζώνη, στην οποία ο Βούλγαρης σχεδίαζε ένα γραμμικό άλσος, για το οποίο διέθεσε την αμοιβή του, και το οποίο θα έκλεινε την πόλη από την πλευρά της θάλασσας Οικοπεδοποιήθηκε. Αργότερα δε, θεωρήθηκε η ζώνη αυτή η καλύτερη λύση για την διέλευση της σιδηροδρομικής γραμμής. Έτσι, το άνοιγμα της πόλεως προς την θάλασσα, και η σημασία του παραλιακού αισθητικού σημείου αναφοράς της πόλεως καταστρέφεται ριζικά. Η Πάτρα μέχρι σήμερα δεν έχει στην ουσία πρόσβαση προς την θάλασσα. Οι δε αγωνιώδεις εκκλήσεις για μεταφορά της σιδηροδρομικής γραμμής παραμένουν στον χώρο της φιλολογίας.

Η ζώνη πρασίνου γύρω από το Φρούριο καταργείται και αυτή σιγά-σιγά. Τα σπίτια φθάνουν μέχρι σημείου να εφάπτονται των περιφερειακών τειχών. Υποβαθμίζεται έτσι η σημασία του φρουρίου σαν αυτονόμου σημείου αναφοράς.

Η αδόμητη ζώνη μεταξύ των δύο σκελών του σχεδίου, η οποία περιλαμβανόταν μεταξύ των οδών Αγ. Γεωργίου και Υψηλάντου και η οποία συνέδεε το χώρο του φρουρίου με την πλατεία 'Υψηλών 'Αλωνίων, Οικοπεδοποιείται. Η αλλοίωση του σχεδίου στο σημείο αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντική, μιας και στην περιοχή αυτή τοποθετείται το αρχαίο αμφιθέατρο (θέατρο) των Πατρών. Τμήματα του πρέπει να ήταν ακόμα εμφανή κατά την εποχή του Βούλγαρη, μιας και ο Rouqueville λίγα χρόνια πριν (1816) μιλά για ένα μνημείο ημιπεριφερειακό και κοίλο, ανοιχτό προς δυσμάς.

Η έλλειψη ευαισθησίας για την αρχαία κληρονομιά είναι χαρακτηριστική. Παρ' όλη την προτροπή του Βούλγαρη για σεβασμό των αρχαιοτήτων, η νέα Πάτρα χτίζεται κάτω από τον ασφυκτικό κλοιό των προβλημάτων μιας ολοσχερώς κατεστραμμένης χώρας που δεν έχει καιρό να ασχολείται με πολυτέλειες.

Είναι χαρακτηριστικό ότι, ενώ όχι μόνον ο Rouqueville, αλλά και άλλοι περιηγητές αργότερα, όπως Οι E. Rays (1844) και J. M. Dulgado, αρχιτέκτων, περιγράφουν με πολλές λεπτομέρειες το Αρχαίο Ωδείο, η Ελληνική Αρχαιολογική Εταιρεία διά του Εφόρου της Β. Σταη, αποφαινεται, ότι πρόκειται για ρωμαϊκές θέρμες.¹⁸ Εν τω μεταξύ, μέχρις ότου πεισθεί η Αρχαιολογική Υπηρεσία για την ύπαρξη του Ωδείου, το μνημείο είχε κατά λεηλατηθεί. Ολόκληρη η μαρμάρινη επένδυση, κεφαλές λεόντων κ.ά., όπως αναφέρει η Εφημερίδα «Φορολογούμενος» των Πατρών της 26ης Ιανουαρίου 1890¹⁹, εξαφανίστηκαν.

Η κατάργηση της οργανωμένης δομήσεως των οικοδομικών τετραγώνων η έστω της δομήσεως κατά το σύστημα του ενεργού οικοδομικού τετραγώνου, όπως θα λέγαμε σήμερα και η υιοθέτηση των κανονιστικών όρων δομήσεως. Η μετάθεση δηλαδή της πολεοδομικής μονάδας από το ενοποιημένο οικοδομικό σύστημα στην μεμονωμένη ιδιοκτησία.

Αποτέλεσμα αυτού, η διάσπαση σε πολλές περιπτώσεις των αρχικών οικοδομικών τετραγώνων σε μικρότερα, η μετατροπή των εσωτερικών αυλών σε ενδιάμεσους δρόμους ή ακόμη χειρότερο η έγκριση καταλήψεως για διαφόρους λόγους (αποθήκες, κ.τ.λ.) και Οικοπεδοποιήσεως ολοκλήρου του ακαλύπτου χώρου.

Η απόφαση του Βούλγαρη να χρησιμοποιήσει το ενοποιημένο οικοδομικό τετράγωνο, κατά τα πρότυπα της Δύσεως, σαν μονάδα του πολεοδομικού του σχεδιασμού, πράγμα που δεν έκανε ούτε στην Τρίπολη ούτε στο Ναύπλιο, εξηγείται ίσως από το γεγονός ότι δεν επενέβαινε σε μεμονωμένες ιδιοκτησίες πολιτών, αλλά πάνω σε έκταση του Δημοσίου, όπου η χάραξη νέων θεσμικών πλαισίων ήταν δυνατή.

Η αδυναμία εισαγωγής ενός τέτοιου νομοθετικού πλαισίου (η Ελλάδα δεν είχε καμιά παράδοση σε κάτι τέτοιο), η μεγάλη διάρκεια των απαλλοτριωτέων και η καθυστερημένη εφαρμογή του σχεδίου, οδήγησαν στην άφευκτη τροποποίησή του, σύμφωνα με τις άμεσες ανάγκες

α. Περίπτωση ολικής καταλήψεως του

β. Περίπτωση διασπάσεως αρχικών Ο.Τ. Οι δρόμοι Παντανάσσης και ακαλύπτου χώρου του Ο.Τ. Φιλοποίμενος διαμορφώθηκαν υστέρη από διαπλάτυνση εσωτερικών παρόδων

Η κατάργηση των στοών σε πολλές περιπτώσεις, η οποία προωθήθηκε από το Δήμο σε διάφορες χρονικές περιόδους. Η ενοποίηση των περιοχών κατοικίας με τον διάφανο αυτόν πεζόδρομο και το αισθητικό αποτέλεσμα από τον επαναλαμβανόμενο ρυθμό κίωνων και τόξων, το κατ' εξοχήν αυτό στοιχείο της αναγεννησιακής πολεοδομίας, μειώθηκε τόσο, ώστε να μην είναι πλέον ορατή η οργανική του σύνδεση με το όλο πολεοδομικό σύστημα. Παρ' όλες τις δυσκολίες, η πόλις σιγά-σιγά αρχίζει να χτίζεται. Το 1831 η κεντρική οδός της αγοράς (Mercato), η οδός Έρμου, έχει χτιστεί και από τις δύο πλευρές.

Για την εφαρμογή του σχεδίου εγκαταστάθηκαν στην Πάτρα οι γεωμέτρους Ά. Στρέϊτ, ΙΙ. Κάλανδρος, Έ. Έρτερ, Μομφεράτος και άλλοι. Η διαδικασία των αποζημιώσεων και των παραχωρήσεων γης, από το δημόσιο στους ιδιώτες, διαρκεί μέχρι το τέλος του 19ου αιώνα.

Το σχέδιο, όπως τελικά διαμορφώθηκε και όπως ακόμα σήμερα εξακολουθεί να υπάρχει σαν πυρήνας της σημερινής πόλεως, το βρίσκουμε στα αρχεία του Δήμου Πατρέων με χρονολογία 1858.

Το πολεοδομικό σχέδιο των Πατρών προκάλεσε εύλογα το ενδιαφέρον των ειδικών. Ο Ν. Τριάντης στο άρθρο του «Η Νεοελληνική Πολεοδομία και η Πάτρα»²⁰ υποστηρίζει, ότι το ορθογωνικό σύστημα των Πατρών ανάγεται στα ανάλογα πολεοδομικά συστήματα της αρχαιότητας. Η θέση που αναπτύξαμε παραπάνω είναι διαφορετική και σαφής και βρίσκεται σε πλήρη αντίθεση με την ταύτιση του σχεδίου Βούλγαρη προς το 'Ιπποδάμειο σύστημα. Εξ άλλου, το κάθε ορθογωνικό σύστημα δεν είναι Ιπποδάμειο. Ούτε η ορθογωνική τμήση των δρόμων είναι στοιχείο, που εμφανίζεται μόνο στον Ιππόδαμο. Το Ιπποδάμειο σύστημα αποδέχεται σαν πολεοδομική μονάδα την μεμονωμένη ιδιοκτησία, στοιχείο καθοριστικό σε όλη την πολεοδομία της αρχαίας Ελλάδας.

Ο ορθογωνικός του κάναβος δημιουργεί ένα ελαστικό σύστημα συνθέσεως των οικοδομικών τετραγώνων και των κοινοχρήστων και κοινωφελών χώρων (Μίλητος). Το σύστημα έχει την δυνατότητα της επεκτάσεως ή μειώσεως όλων των χώρων αναλογικά.

Οι κοινόχρηστοι και κοινωφελείς χώροι, τα δημόσια κτίρια, το θρησκευτικό κέντρο και οι πολιτιστικές εγκαταστάσεις, είναι εντεταμένοι στον ίδιο κάναβο, αποτελούν όμως ανεξάρτητα οικοδομικά συμπλέγματα και καταλαμβάνουν το 1/3 περίπου της όλης εκτάσεως του οικισμού.

Είναι σε τέτοια θέση τοποθετημένα, ώστε, αφ' ενός μεν να εντάσσονται αρμονικά στο οικιστικό σύνολο, αφ' ετέρου δε να απέχουν από όλες τις οικιστικές ενότητες το ίδιο.

Η ελευθερία και η ελαστικότητα την οποία συστηματοποίησε ο Ιππόδαμος, με βάση μια σταθερή γεωμετρική φόρμα και με βάση την χωροταξική διάρθρωση των χρήσεων γης, δεν έχει καμία ομοιότητα με την μεθοδολογία του σχεδίου Βούλγαρη.

Η έμφαση που δίνεται στα σημεία αναφοράς του οικισμού, όχι από φορμαλιστική-αισθητική διάθεση, αλλά από την εδραιωμένη πίστη ότι τα σημεία αναφοράς οφείλουν να είναι αυτά που εκπροσωπούν ουσιαστικά τους πολίτες μιας πόλεως, όπως η αγορά, τα δημόσια κτίρια, ναοί κ.λπ. δεν υπάρχει καν σαν σκέψη στο σχέδιο Βούλγαρη.

Στο σχέδιο των Πατρών, εκτός ελάχιστων περιπτώσεων, όλες οι επί μέρους χρήσεις ενσωματώνονται στα οικοδομικά τετράγωνα.

Τέλος, το σχέδιο Βούλγαρη, όπως σχεδιάστηκε, δίνει την εντύπωση του πεπερασμένου, ακόμη και αν δεν υπήρχε το σχεδιαστικό του πέρασ. Αντίθετα το σχέδιο της Μιλήτου, παρά την ύπαρξη του τείχους, εμφανίζεται και είναι ελαστικό.

Στην μελέτη του «Ρωμαϊκές αναβιώσεις στην Ελλάδα του Καποδίστρια. Η Πάτρα του Σταμάτη Βούλγαρη», ο αρχιτέκτων Ιορδάνης Δημακόπουλος, υποστηρίζει, ότι η πολεοδομική σύλληψη του μελετητή, βασίζεται στην μορφή των Ρωμαϊκών στρατοπέδων (Castrum Romanum), όπως αυτά τα περιγράφει ο Πολύβιος στην Ιστορία του, παραθέτοντας συγχρόνως, την σχεδιαστική απόδοση της περιγραφής του Πολυβίου από τον P. Lavedan.

Η άποψη εμφανίζεται θεωρητική, χωρίς αποδείξεις και δεν βασίζεται σε καμιά πολεοδομική μεθοδολογία. Η εκδοχή (διά περιστροφής, αντιστροφής και επαναλήψεως στοιχείων και αποστάσεων), ότι το ρωμαϊκό στρατόπεδο αποτελεί την υποδομή του σχεδίου Βούλγαρη, παραμένει στον χώρο της αναπόδεικτης θεωρίας.

Για ευχερέστερη παρατήρηση και σύγκριση, παραθέτουμε μια τυπική πόλη που εξελίχθηκε πάνω) στα ίχνη του Castrum Romanum, την Neuss αφ' ενός και την Πάτρα (Σχέδιο Βούλγαρη) αφ' ετέρου.

Η διάσπαση της όλης εκτάσεως σε δύο τμήματα που τέμνονται υπό γωνία στο Σχέδιο Βούλγαρη, δεν έχει καμιά ομοιότητα με τον ορθογώνιο περικλειστο χώρο του Castrum Romanum, όπως εμφανίζεται στην Neuss και στο Timgard. Η συγκέντρωση των δημοσίων κτιρίων στην διασταύρωση των δύο βασικών αξόνων (Cardo και Decumanus), στο κέντρο του οικισμού, δεν έχει καμιά ομοιότητα με την κυκλοφοριακή ρύθμιση του Σχεδίου Βούλγαρη, στο οποίο, όπως ήδη αναφέραμε παραπάνω, δεν υπάρχει ούτε σκέψη ούτε προβληματισμός ως προς την τοποθέτηση των δημοσίων κτιρίων. Τόσο οι βασικοί κυκλοφοριακοί άξονες, όσο και οι. δευτερεύοντες, αναδεικνύουν σαν δεσπόζον σημείο αναφοράς το φρούριο.

Το Σχέδιο Βούλγαρη δεν έχει καμιά σχέση με τα πρότυπα του Castrum Romanum. Είναι μια πολεοδομική σύνθεση με όλα τα στοιχεία της αναγεννησιακής πολεοδομίας, όπως ήδη αναλύσαμε.

Το σχεδιαστικό τελείωμα του Σχεδίου Βούλγαρη, δεν έχει καμιά ουσιαστική σχέση με το ορθογώνιο τείχος που περιβάλλει την πόλη από παντού. Από την πλευρά της θάλασσας και την πλευρά του φρουρίου η πόλις μένει ανοιχτή. Άρα το στοιχείο αυτό και μόνον που αποδεικνύει την σχέση της συνθέσεως με τις αισθητικές φυγές της περιβάλλουσας φύσεως, δεν θα έπρεπε να αποδιώξει κάθε σκέψη παραλληλισμού του Σχεδίου Βούλγαρη προς το Castrum Romanum

Η αποδοχή ενός επιφανειακού σχεδιαστικού στοιχείου σαν ουσιαστικούς λειτουργικούς στοιχείου, όπως είναι τα τείχη μιας πόλεως, αποπροσανατολίζει την επιστημονική διερεύνηση του θέματος.

Η δεδομένη αρχαιολατρία του Βούλγαρη δεν αρκεί για να του αποδώσουμε επηρεασμό από το πιο αρνητικό πολεοδομικό πρότυπο του αρχαίου κόσμου. Την πόλη στρατόπεδο. Δηλαδή την άρνηση του ελληνικού ιδεώδους, της πόλεως των πολιτών του 5ου αιώνα π.Χ. Θα τον αδικούσαμε αναπόδεικτα.

Ο Πολεοδομικός ιστός είναι ένας αυστηρά ορθογωνικός κάναβος. Οι πλατείες συμμετρικά τοποθετημένες, διασχίζονται όλες από πρωτεύουσες ή δευτερεύουσες αρτηρίες, Βασικές κυκλοφοριακές αρτηρίες ή Δευτερεύουσες κυκλοφοριακές αρτηρίες.

Οι βασικές κυκλοφοριακές αρτηρίες, προσδιορίζονται από τις ήδη διαμορφωμένες ροές της ευρύτερης περιοχής, μετατρέποντας έτσι την πόλη σε υποχρεωτικό σημείο συναντήσεως του ευρύτερου χώρου.

B.11.1:ΣΧΟΛΙΑ -ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΠΙ ΜΕΡΟΥΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

Η πολεοδομική μονάδα στο σχέδιο Βούλγαρη είναι το οικοδομικό τετράγωνο και όχι η μεμονωμένη ιδιοκτησία.

Το κάθε ένα από αυτά, ορίζεται από δύο οικοδομικές γραμμές. Την εξωτερική, που συμπίπτει με την ρυμοτομική, και την εσωτερική, η οποία οριοθετεί τον ακάλυπτο χώρο, ό οποίος προσδιορίζεται έτσι σε έναν ενιαίο κοινόχρηστο χώρο.

Ο τρόπος δομήσεως που προτείνει ο Βούλγαρης, είναι η οργανωμένη δόμηση ή η δόμηση κατά το σύστημα του ενεργού οικοδομικού τετραγώνου, έννοιες που εισάγονται στην ελληνική νομοθεσία 150 περίπου χρόνια αργότερα, ο τρόπος αυτός δομήσεως, υποχρεώνει σε ενιαία αντιμετώπιση της δομημένης επιφάνειας του οικοδομικού τετραγώνου από πλευράς κατόψεως και από πλευράς ρυθμολογίας των όψεων. Η στέγη, σύμφωνα με τα ιταλικά πρότυπα, είναι ενιαία για όλο το οικοδομικό τετράγωνο, σε αντίθεση με τις εφαρμογές σε βορειότερες χώρες της Ευρώπης, όπου στην στέγη ξεχωρίζουν τα μεμονωμένα σπίτια, έχοντας το καθένα την δική του στέγη.

Η διαμόρφωση αυτή, του οικοδομικού τετραγώνου εμφανίζεται στην πολεοδομία της αναγεννήσεως. Η χρήση του γενικεύεται, όχι μόνο από την συσσώρευση πληθυσμού στα αστικά κέντρα, αλλά κυρίως, από την αδυναμία αποκτήσεως ίδιας στέγης από μεγάλο μέρος του πληθυσμού. Τα συγκροτήματα αυτά διαθέτουν κυρίως διαμερίσματα προς ενοικίαση και χτίζονται από πάντα σχεδόν δημόσιους φορείς.

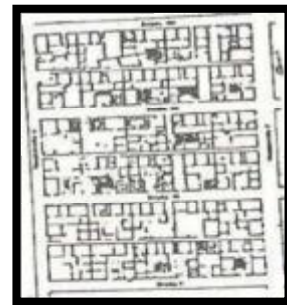
Ένα άλλο στοιχείο που χαρακτηρίζει το σχέδιο Βούλγαρη είναι οι στοές, που προτείνει σε όλους τους βασικούς δρόμους Άνω και Κάτω πόλεως. Στοιχείο ακραιφνώς της αναγεννησιακής πολεοδομίας, η οποία, αναπαράγοντας τα αρχαιοελληνικά πρότυπα στην χωροθέτηση και μορφολογική θεώρηση αγορών και πλατειών, επεκτείνει την χρήση των στοών σαν ενοποιητικό μορφολογικό στοιχείο και στις περιοχές κατοικίας

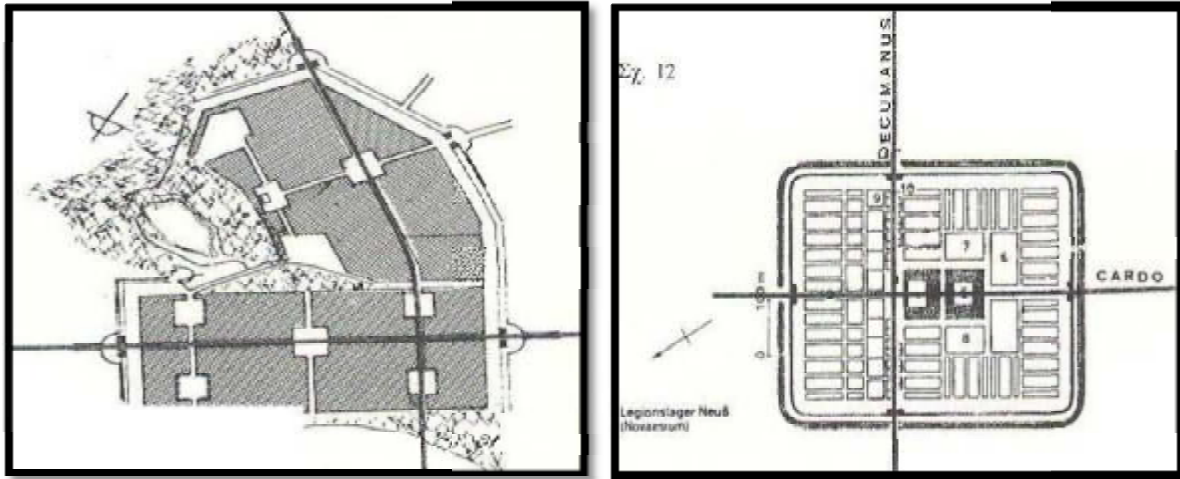
Δήλος: Περιοχή κατοικίας Θέατρο.

Μίλητος: Σχέδιο Ίπποδρόμου

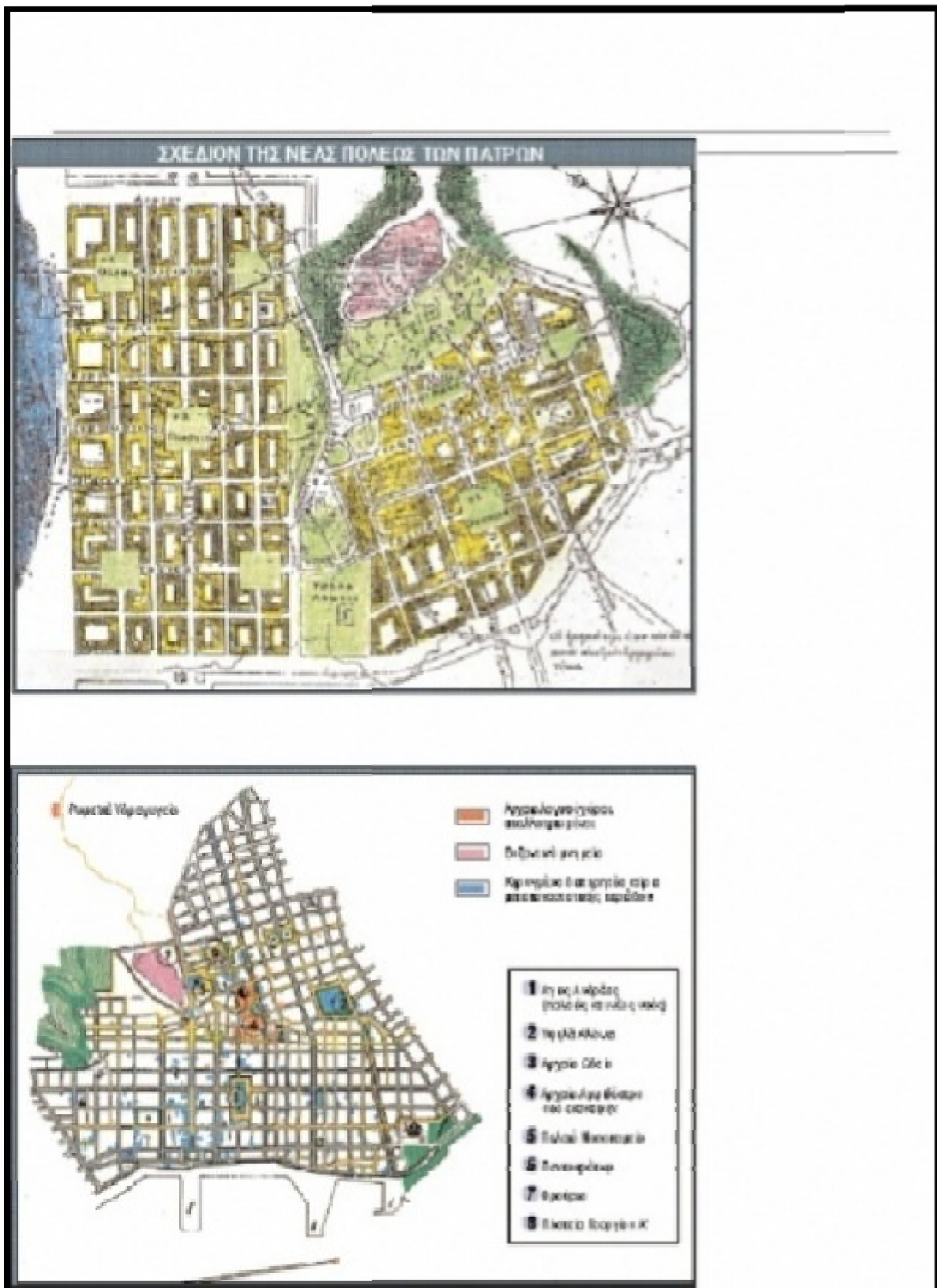
Εικόνα 24. Πολεοδομικά σχέδια στη διάρκεια της ιστορίας

Εικόνα 25. Πολεοδομικό σχέδιο Neuss και Βούλγαρη

Β.11.2:ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ ΒΟΥΛΓΑΡΗ

Γίνεται προσπάθεια προσαρμογής στα δεδομένα του χώρου. Ο χώρος δε αυτός ήταν η απ' αιώνων πόλις των Πατρών. Πυκνοκατοικημένη και με όλα τα κατάλοιπα της Τουρκοκρατίας. Διατηρούνται τρεις βασικές αρτηρίες. Γίνεται μεταφορά της οδού Γαστούνης ανατολικότερα και συμπίπτει με την σημερινή οδό Ηλείας, η οποία, διασχίζοντας την πλατεία Ομονοίας, καταλήγει στην εκκλησία του Παντοκράτορος, ο οποίος στεφανώνεται από το μεσαιωνικό κάστρο. Ο δρόμος αυτός θεωρήθηκε σημαντικός, γι' αυτό και ο Βούλγαρης τοποθετεί στην αρχή του, μια από τις εισόδους της πόλεως, μέσα από μια σχηματική και ανεξήγητη για την εποχή του φρουριακή είσοδο. Ο δρόμος καταλήγει σε δύο σημαντικά σημεία αναφοράς της επάνω πόλεως. Στην ιστορική εκκλησία του Παντοκράτορος και στο Φρούριο. Ο συνειδητός αυτός σχεδιασμός του δρόμου, σαν αισθητικού άξονα, επαναλαμβάνεται σε όλο το σχέδιο του Βούλγαρη, όπως θα δούμε παρακάτω. Ένας άλλος σημαντικός δρόμος που σχεδιάζεται, είναι η οδός Καλαβρύτων, η σημερινή λεωφόρος Γούναρη. Και εδώ, όπως είδαμε και στο Α' μέρος, συμπίπτει με την αρχαία οδική αρτηρία που οδηγούσε στο παραλιακό τμήμα της αρχαίας Πόλεως. Στο ανατολικό της πύρας, τοποθετείται πάλι μια είσοδος. Ο δρόμος αυτός διασχίζει τρεις πλατείες και εφάπτεται ενός μεγάλου χώρου (σήμερα πλατεία Υψηλών Αλωνίων) και καταλήγει στην θάλασσα. "Όπως και στην αρχαιότητα, ο δρόμος αυτός συνδέει την Άνω με την Κάτω Πόλη και την θάλασσα, είναι δε συγχρόνως η συλλεκτήρια αρτηρία που οδηγεί την κίνηση από την ευρεία ανατολική περιφέρεια στην πόλη. Το Σχέδιο προσπαθεί να προστατεύσει και να αναδείξει το φρούριο. Παρ' όλο που στις νότιες παρυφές του, υπάρχει μια διάσπαρτη δόμηση, ο Βούλγαρης αφήνει μια ζώνη ασφαλείας πριν από την ακραία οικοδομική του γραμμή, όχι πιά για λόγους αμυντικούς, αλλά για καθαρά πολεοδομικούς. Η ελεύθερη αυτή ζώνη πρασίνου, συνεχίζεται μέχρι την πλατεία Αγ. Γεωργίου και, συμπεριλαμβάνοντας το πρηνές μεταξύ των οδών Αγ. Γεωργίου και Αλ. Υψηλάντου, συνεχίζεται νοτιότερα μέχρι την σημερινή πλατεία Υψηλών Αλωνίων. Στο πρηνές που αναφέραμε παραπάνω, τοποθετείται το αρχαίο αμφιθέατρο της Πάτρας, του οποίου επιχειρείται σήμερα η ανασκαφή. Τα αρχαία λείψανα ήταν ακόμα ορατά την εποχή του Βούλγαρη, ή δε αρχαιολατρία του γνωστή. Το νέο Σχέδιο της Άνω Πόλεως, συμπίπτει απόλυτα με τον προσανατολισμό του παλαιού οικισμού, διαιωνίζοντας έτσι την παράδοση της αρχαίας και ελληνοιστικής Πάτρας. Ο αρχαίος οικισμός στο σημείο αυτό, είχε ακριβώς το ίδιο σύστημα δρόμων και τον ίδιο προσανατολισμό. Τόσο η παλιά όσο και η νέα διάταξη του πολεοδομικού ιστού σέβεται απόλυτα την τοπογραφία της περιοχής.

Εικόνα 26. Σχέδιο νέας πόλεως Πατρών

B.12: Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΣΗΜΕΡΑ

Και λέμε είχε την τύχη, διότι θα μπορούσε μέσω των σωστικών ανασκαφών να ερχόταν στο φως ολόκληρη και να αποτελούσε όχι απλώς έναν αρχαιολογικό χώρο, αλλά ένα ανοικτό και προπάντων άμεσα διδακτικό σχολείο, όπου ο επισκέπτης θα πληροφορούνταν πως ήταν οργανωμένη η αρχαία πόλη (δρόμοι – σπίτια – δημόσια κτήρια – ναοί – αγορά – βιοτεχνική ζώνη – λιμάνι).

Στην πραγματικότητα έχει την ατυχία, η σύγχρονη πόλη, από τις μεγαλύτερες της Ελλάδας, να υπερκαλύψει σε έκταση τα όρια της αρχαίας, μέσα στα οποία αναπτύχθηκε το νεότερο ιστορικό κέντρο και να καθίσταται οικονομικά αδύνατη η απαλλοτρίωση ολόκληρης της τελευταίας. Έτσι συνέβη ό, τι και στις άλλες σύγχρονες πόλεις με όμοιο πρόβλημα. Δηλαδή, αυστηρή επιλογή των προς απαλλοτρίωση οικοπέδων με βάση ορισμένα σταθερά κριτήρια, όπως ο ικανοποιητικός βαθμός διατήρησης των αρχαίων, η σημασία τους, η μοναδικότητά τους, η ταύτισή τους με αναφερόμενα σε αρχαίες πηγές κτήρια και κυρίως στο έργο αχαϊκά του γνωστού περιηγητή (που έχουμε αναφέρει και πιο πάνω) Παυσανία, η οργανική συνέχειά τους με κάποιο άλλο κτήριο σε ήδη απαλλοτριωμένο όμορο οικόπεδο.

Δεδομένων των αντικειμενικών δυσκολιών για την απαλλοτρίωση αρχαίων, εφαρμόζονται και άλλοι τρόποι προστασίας τους. Συνηθέστερος είναι η κατάχωσή τους και η ανέγερση ακολούθως της οικοδομής, όταν τα αρχαία κρίνονται μεν σημαντικά, αλλά δεν είναι πρακτικά δυνατή η διατήρησή τους, γιατί η ίδια η γη προστατεύει πολύ πιο αποτελεσματικά τα αρχαία. Άλλοτε διατηρούνται ορατά και επισκέψιμα στον υπόγειο χώρο της οικοδομής ή στον ακάλυπτο χώρο. Στις τρεις αυτές περιπτώσεις επιβάλλονται περιορισμοί ή προσαρμογές στα σχέδια προς ανέγερση οικοδομών για την αποτελεσματικότερη προστασία των αρχαίων.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα των παρακάτω περιπτώσεων είναι τα απαλλοτριωμένα οικόπεδα όπου διατηρούνται το ρωμαϊκό ωδείο (πλατεία Αγίου Γεωργίου, το ρωμαϊκό αμφιθέατρο (οδός Ηφαίστου), ρωμαϊκά νυμφαία (στη Κανάρη, στην Ιωάννη βλάχου και Ασημάκη Φωτήλα 75), ρωμαϊκά λουτρά (Ρούφου 121 – 125), ρωμαϊκός πλακόστρωτος δρόμος (Ρούφου 88), ακόμα έχουν διατηρηθεί σε υπόγεια των οδών Νόρμαν και Κανακάρη, Ρωμαϊκοί ταφικοί θάλαμοι, νεκροταφεία και στην Ερμού ένα ρωμαϊκό ναόσχημο ταφικό κτήριο με βυζαντινές τοιχογραφίες.

Λόγω της συνεχούς χρήσης του χώρου της αρχαίας Πάτρας έως σήμερα, στις περισσότερες περιπτώσεις τα αποκαλυπτώμενα αρχαία σώζονται εντελώς αποσπασματικά, ώστε δίδεται άδεια καταστροφής και οικοδόμησης μετά βεβαίως την επιστημονική τεκμηρίωση (ανασκαφή, σχεδίαση, φωτογράφιση και αφαίρεση όλων των κινητών ευρημάτων).²¹

Η αρχαία Πάτρα, λόγω της διαχρονικά επίκαιρης θέσης της, είχε την τύχη ή την ατυχία να κτιστεί πάνω στα ερείπια της η σύγχρονη πόλη, όπως συμβαίνει και με άλλες σημαντικές αρχαίες πόλεις (Αθήνα, Αίγιο, κάτω Αχαγία- Ναύπακτος, Ρόδος, Θεσσαλονίκη, Άρτα κ.λ.π) ,

²¹ Πετρόπουλου Μιχάλη, Δρ. Αρχαιολόγου της ΣΤ ΕΠΚΑ., άρθρο : Αρχαία και σύγχρονη Πάτρα, εφημερίδα “ Η Καθημερινή”, Κυριακή 21 Φεβρουαρίου 1999.

Εικόνα 27. Δυτική όψη Άνω Πόλεως

Εικόνα 28. Νοτιοδυτική όψη Άνω Πόλεως Πατρών. Διακρίνεται ο δυτικός βενετικός πύργος του φρουρίου

Γ: ΑΝΑΛΥΣΗ

Γ.1: ΥΠΟΔΙΑΙΡΕΣΗ - ΟΡΙΑ ΤΟΜΕΩΝ

Η επιλογή της περιοχής έγινε με βάση τα προβλήματα που εντοπίστηκαν στον πυρήνα του ιστορικού κέντρου και αναλύθηκαν πιο πάνω εκτενώς. Η υφιστάμενη κατάσταση που διαπιστώθηκε οδηγεί σε όλο και μεγαλύτερη υποβάθμιση την περιοχή εξαφανίζοντας τα μνημεία και θάβοντας την πολιτιστική κληρονομιά της Πάτρας σταδιακά όλο και περισσότερο. Η υποδιαίρεση των τομέων της περιοχής έγινε με βάση τη θεματολογία που επιλέχθηκε όσον αφορά τα μνημεία που δεσπόζουν στην υφιστάμενη πυκνοκατοικημένη δόμηση. Οι τομείς είναι δύο και αποτελούν τα διαφορετικά αντικείμενα των δύο ξεχωριστών ομάδων. Ο πρώτος τομέας αφορά την περιοχή του Φρουρίου και του Παλιού Νοσοκομείου ενώ ο δεύτερος αφορά την περιοχή του ναού του Παντοκράτορα και του Ρωμαϊκού Ωδείου. Η διαίρεση αυτή γίνεται ώστε να μελετηθούν πιο εκτενώς οι περιβάλλοντες χώροι των μνημείων με σκοπό την εκτενή αποτύπωσή τους σε επίπεδο δισδιάστατων και τρισδιάστατων σχεδίων, την φωτογραφική τεκμηρίωση και σχεδιαστική αποτύπωση των όψεων των κτιρίων των οικοδομικών τετραγώνων που περιβάλλουν και μετέπειτα πρόταση – ανάπτυξη της όλης περιοχής που ευελπιστούμε ότι θα λύσει τα σοβαρότερα προβλήματα όσον αφορά το κυκλοφοριακό, πολιτιστικό, κοινωνικό και οικονομικό πλαίσιο. Πιο συγκεκριμένα τα όρια των τομέων περιλαμβάνουν στην πάνω περιοχή από το κομβικό σημείο διασταύρωσης των οδών Φρουρίου και Παναχαΐδος που περικλείουν το φρούριο με την οδό Παπαδιαμαντοπούλου και καταλήγουν στην πρόσοψη του διατηρητέου παλαιού νοσοκομείου. Ο δεύτερος τομέας περιλαμβάνει τα όρια απ' το σημείο που καταλήγει η οδός Παναγούλη στον ευρύτερο χώρο του ναού του Παντοκράτορα μέχρι την πλατεία που τέμνεται απ' την οδό Ηλείας και στην συνέχεια της οδού Παντοκράτορος μέχρι τον αρχαιολογικό χώρο του Ρωμαϊκού Ωδείου και την πλατεία του Αγίου Γεωργίου. Αν εμβαθύνουμε λίγο στο είδος και το χαρακτήρα των "πολεοδομικών" προβλημάτων, θα διαπιστώσουμε ότι το απλό μοντέλο σχεδιασμού που περιγράψαμε πιο πάνω, δεν μπορεί να μας ικανοποιήσει. Η καθαρά "μηχανιστική" ή "τεχνοκρατική" αντίληψη του πολεοδομικού σχεδιασμού που διαφαίνεται μέσα από αυτή την απλή διαδικασία ενεργειών- στόχων δεν μπορεί να εφαρμοστεί αυτόματα και απλά στην πόλη, με τον ιδιότροπο που εφαρμόζεται, για παράδειγμα, στο σχεδιασμό ενός νέου τύπου αεροπλάνου. Αυτό για πολλούς λόγους, που έχουν κατ' αρχήν να κάνουν με το ίδιο το αντικείμενο του πολεοδομικού σχεδιασμού, την πόλη. Σε ένα σημαντικό για τη Θεωρία του πολεοδομικού σχεδιασμού άρθρο τους, οι καθηγητές *Melvin Webber* και *Horst Rittel* του Πανεπιστημίου της Καλιφόρνιας στο Berkeley, διατύπωσαν τα ακόλουθα 10 "χαρακτηριστικά" ιδιότητες των προβλημάτων του αστικού χώρου, που ακριβώς διαμορφώνουν ένα εντελώς διαφορετικό περιβάλλον για τον πολεοδομικό σχεδιασμό από το μηχανιστικό μοντέλο:

Έλλειψη δυνατότητας καθοριστικής- εξαντλητικής διατύπωσης του προβλήματος:

Ένα οποιοδήποτε απλό πρόβλημα, μπορεί να πάρει μια "εξαντλητική" διατύπωση, που να περιέχει δηλαδή όλη την απαραίτητη πληροφόρηση που χρειάζεται για τη λύση του. Αντίθετα, στα πολεοδομικά προβλήματα, η πληροφόρηση που χρειάζεται για να κατανοήσει κανείς το πρόβλημα εξαρτάται από τις ιδέες που έχει για τη λύση του.

2. Τα πολεοδομικά προβλήματα δεν έχουν καταληκτική λύση:

Όταν λύνουμε μια μαθηματική εξίσωση, ή ένα σκακιστικό πρόβλημα, πάντα ξέρουμε πότε φτάσαμε στο τέλος, πότε δηλαδή βρήκαμε τη λύση του προβλήματος. Δεν ισχύει το ίδιο με τα προβλήματα του αστικού χώρου. Αφού η διαδικασία επίλυσης του προβλήματος είναι ταυτόσημη με τη διαδικασία αναγνώρισης-κατανόησής του, και

αφού δεν υπάρχει τέλος στην αλυσίδα αιτίου-αιτιατού, μπορούμε πάντα να ελπίζουμε σε μια καλύτερη λύση απ' αυτή στην οποία καταλήξαμε.

3. Η λύση ενός πολεοδομικού προβλήματος δεν είναι ποτέ σωστή-λάθος αλλά καλή-κακή.

Στα "καθαρό" προβλήματα, υπάρχουν πάντα γενικώς παραδεκτά αντικειμενικά κριτήρια για το πότε μια λύση είναι σωστή ή λαθεμένη. Τέτοια κριτήρια όμως δεν θα βρεθούν για τα προβλήματα του αστικού σχεδιασμού. Οι πολλές και ποικίλες (κοινωνικές και οικονομικές) ομάδες πιέσεων και συμφερόντων έχουν συνήθως την ίδια δυνατότητα, ή απαίτηση, να κρίνουν με τα δικά τους κριτήρια και να αξιολογήσουν μια πρόταση λύσης ενός πολεοδομικού προβλήματος.

4. Δεν υπάρχει ούτε άμεσος ούτε μακροπρόθεσμος έλεγχος για τη λύση ενός προβλήματος του αστικού χώρου.

Οι επιπτώσεις ενός προβλήματος πολεοδομικού σχεδιασμού είναι πάντοτε πολυποικίλες και εκτείνονται σε ευρύτερο φάσμα του περιβάλλοντος του σχεδιασμού. Επιπλέον, είναι απροσδιόριστος ο χρόνος στον οποίο θα εκδηλωθούν οι επιπτώσεις αυτές.

5. Κάθε λύση σε πρόβλημα πολεοδομικού σχεδιασμού είναι " μια – κι – έξω ". Δεν υπάρχει καμιά δυνατότητα "δοκιμής" ή πειραματικής εφαρμογής. Κάθε εφαρμογή μετράει, και έχει επιπτώσεις.

6. Τα πολεοδομικά προβλήματα δεν έχουν συγκεκριμένο και περιορισμένο αριθμό πιθανών λύσεων ούτε υπάρχει ξεκαθαρισμένο σύνολο από επιτρεπτές διαδικασίες που μπορούν να ακολουθηθούν στο σχεδιασμό.

7. Κάθε πολεοδομικό πρόβλημα είναι κατά βάση μοναδικό. Δεν υπάρχουν δηλαδή, ομάδες προβλημάτων, για τις οποίες μπορεί να ισχύει μια λύση, για όλες τις περιπτώσεις.

8. Κάθε πολεοδομικό πρόβλημα μπορεί να θεωρηθεί με τη σειρά του σύμπτωμα ενός άλλου, ευρύτερου προβλήματος.

Ένα πρόβλημα παρουσιάζεται όταν διαπιστώνουμε την αντίθεση ανάμεσα στο τι υπάρχει και στο τι επιθυμούμε. Άρα η διαδικασία επίλυσης του προβλήματος θα αρχίσει με την προσπάθεια επισήμανσης του αιτίου που προκαλεί το πρόβλημα. Αλλά αμέσως δημιουργούμε ένα καινούργιο πρόβλημα, σε υψηλότερο επίπεδο, την απομάκρυνση αυτού ακριβώς του αιτίου.

9. Ένα πολεοδομικό πρόβλημα μπορεί να εξηγηθεί με διάφορους τρόπους. Η επιλογή της εξήγησης που θα δώσουμε καθορίζει ταυτόχρονα και τη φύση της λύσης του προβλήματος.

Υπάρχουν μόνο υποθέσεις που σε κάθε έλεγχο που υποβάλλονται δεν αποδεικνύονται λανθασμένες.

Στον σχεδιασμό δεν ισχύει το ίδιο. Εδώ στόχος μας δεν είναι να αποδείξουμε την "ορθότητα" των θεωριών ή των σχεδίων μας. Στόχος είναι να επέμβουμε και να αλλάξουμε τα δεδομένα του χώρου, και των συνθηκών ζωής των κατοίκων του. Άρα ο πολεοδόμος είναι υπεύθυνος για τυχόν λανθασμένες επιλογές, θεωρίες, προτάσεις σε πολύ μεγαλύτερο και αμεσότερο βαθμό από τον επιστήμονα του οποίου η θεωρία απεδείχθη λανθασμένη.

Γ.2: ΚΤΙΡΙΑΚΟΣ ΙΣΤΟΣ

Γ.2.1: ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ

Η τυπολογία και η μορφολογία των πρώιμων και λαϊκών κτηρίων της Πάτρας καθοριζόταν κυρίως από τη θέση τους μέσα στο πολεοδομικό ιστό, τις ανάγκες που εξυπηρετούσαν, αλλά και τα οικοδομικά μέσα που χρησιμοποιούσαν οι ντόπιοι εμπειρικοί μάστορες, τα οποία ήταν ανάλογα με τις δυνατότητες των ιδιοκτητών τους που ανήκαν στα φτωχότερα λαϊκά στρώματα.

Τα κτήρια που καθορίζονται στις περιοχές του πολεοδομικού συγκροτήματος που βασίστηκε στο σχέδιο του Στ. Βούλγαρη, με τη συμμετρική και ορθογώνια διάταξη των οικοδομικών τετραγώνων, ακολουθούν την οικοδομική γραμμή που διαμορφώνεται σε ενιαίο μέτωπο από τις προσόψεις οι οποίες εκτείνονται σε όλο το πλάτος του οικοπέδου. Στις περισσότερες περιπτώσεις το οικόπεδο ήταν στενομέτωπο με μεγάλο βάθος, με την κεντρική είσοδο του κτηρίου επί της πρόσοψης να αποτελεί την πρόσβαση και στον ακάλυπτο χώρο – αυλή- όταν αυτή υπήρχε.

Η διάταξη των κτηρίων είναι πιο ελεύθερη στις περιοχές της πόλης όπου η εδαφική διαμόρφωση επέβαλε μία διαφορετική χάραξη των οικοπέδων και των δρόμων, που αναπτύσσονταν παράλληλα και κάθετα προς υψομετρικές καμπύλες, κάτι το οποίο παρατηρείται στις συνοικίες γύρω από το κάστρο της πόλης, το Βλατερό και το Τριτάκι στα βορειοανατολικά, Ταμπάχανα, τα κρητικά, τα Κανδριάνικα και τα εβραιομνήματα στα νότια, με χαρακτηριστικότερη συνοικία της Αγίας Αικατερίνης (Γύφτικα) – μεταξύ της οδού Γούναρη και των Προσφυγικών. Σε αυτή διατηρείται ακόμη και σήμερα η μορφή του πυκνού ακανόνιστου οικιστικού πλέγματος της προεπαναστατικής Πάτρας, με την ακτινωτή και απρογραμμάτιστη διάταξη δρόμων και κτηρίων.

Στις συνοικίες με την πιο χαλαρή πολεοδομική διάταξη, αλλά ακόμη και στους παράδρομους των κεντρικών δρόμων, εφαρμόστηκε μία πιο ελεύθερη διάταξη των κατοικιών. Σε αυτή τη διάταξη οι προσόψεις δεν ακολουθούν αναγκαστικά το οικοδομικό μέτωπο, οι αυλές του κτηρίου με αρκετές προσθήκες να αποτελούν τις διαφορές οικοδομικές φάσεις οι οποίες δηλώνουν και την εξέλιξη των βιοτικών ή επαγγελματικών αναγκών των ιδιοκτητών.

Η διαμόρφωση της κάτοψης κάθε κτηρίου εξαρτιόταν κυρίως από το μέγεθος και το σχήμα των οικοπέδων. Τα οικόπεδα του πυκνοδομημένου κέντρου είναι στενόμακρα και έχουν μεγάλη κάλυψη, με μικρό ελεύθερο χώρο σαν αυλή. Των πιο απομακρυσμένων συνοικιών είναι μεγαλύτερα και τα κτήρια αναπτύσσονται άλλοτε γύρω από τις αυλές, άλλοτε παράλληλα με αυτές, με συνηθισμένη την ύπαρξη αυλόπορτας στο πλάι τους.

Στην τυπολογία των κατόψεων των κτηρίων, αν υπάρχει ποικιλία παραλλαγών, υπάρχουν δύο βασικές κατηγορίες: ο κλειστός – απλός τύπος και ο ανοιχτός – σύνθετος τύπος.

Στον κλειστό – απλός τύπο συγκαταλέγονται τα κτήρια με μία κατά κανόνα συμμετρική διάταξη. Αποτελούνται συνήθως από έναν ορθογώνιο όγκο με μία το πολύ εξωτερική σκάλα πρόσβασης στον όροφο συγκεντρώνοντας όλες τις λειτουργίες στο εσωτερικό τους.

Τα κτήρια που ανήκουν στον ανοιχτό – σύνθετο τύπο αποτελούνται από περισσότερους όγκους με διάταξη Γ ή Π, που συνήθως είναι μεταγενέστερες προσθήκες οι οποίες κατά κανόνα αναπτύσσονται γύρω από έναν υπαίθριο χώρο – αυλή που βρίσκεται είτε στο κέντρο είτε πλευρικά του οικοπέδου και στον οποίο συχνά υπάρχουν χαγιάτια ή άλλοι στεγασμένοι χώροι.

Έπειτα από λεπτομερή φωτογραφική αποτύπωση των όψεων και εκτενή μελέτη της περιοχής γύρω από το παλιό νοσοκομείο, καταλήξαμε στα παρακάτω.

Όλα τα κτίρια, με την εξαίρεση του Καραμανδανείου νοσοκομείου Παίδων στην οδό Κορύλλων και των δύο γωνιακών καταστημάτων (οδός Κορύλλων και οδός Παναγούλη), έχουν χρήση κατοικίας και ως επί το πλείστον μονοκατοικίας. Χρονολογούνται από την περίοδο του νεοκλασικισμού και της μοντέρνας περιόδου του 1960-1980 με την πλειονότητα τους να βρίσκεται σε αρκετά καλή κατάσταση ανεξαρτήτως αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος. Υπάρχουν διατηρητέα νεοκλασικά αλλά μόνο δύο εξ αυτών είναι ανακαινισμένα και βρίσκονται στην οδό Κυρίλλου και στην οδό Παναγούλη. Σε αυτή συναντάμε επίσης και έναν πλήρως εγκαταλελειμμένο αρχαιολογικό χώρο των Ρωμαϊκών χρόνων. Ένα δεύτερο αστικό κενό έχει αφηρηθεί στην συμβολή των οδών Βασιλείου Ρούφου και Κυρίλλου, είναι πλήρως αναξιοποίητο και συναντά την απόληξη της οδού Παναγούλη με ένα κτίριο υπό κατεδάφιση. Εν αντιθέσει, το άλλο μέρος της οδού Κυρίλλου είναι πλήρως αξιοποιημένο και καλοδιατηρημένο.

Η αναλογία κεραμοσκεπών και δωμαίων στην γύρω περιοχή είναι περίπου ίση. Οι περισσότερες προσόψεις των κτιρίων, με εξαίρεση ελάχιστες, είναι αλλοιωμένες από κλιματιστικά, καλώδια παροχής ρεύματος, υδρορροές, κεραίες, τέντες, πινακίδες καταστημάτων κ.α.

Τέλος η πάροδος στη λήξη της οδού Παναγούλη, που οδηγεί στην εκκλησία του Παντοκράτορα, είναι πλήρως εγκαταλελειμμένη καθώς απαρτίζεται από ακατοίκητους και ερειπωμένους κτιριακούς σκελετούς. Κατ' αυτό τον τρόπο η σύνδεση μεταξύ των δύο τοκώσημων (Παντοκράτορας – Παλαιό Νοσοκομείο) δεν επιτυγχάνεται και καθίστανται δύσκολα η μετάβαση και ο προσανατολισμός για τον ξένο επισκέπτη.

Γ.2.2:ΟΔΟΣ ΦΡΟΥΡΙΟΥ

Ξεκινώντας τη μελέτη μας μέσω της εκτενούς μετρητικής αποτύπωσης και της ενδεδειγμένης φωτογραφικής τεκμηρίωσης μπορούμε να αναφερθούμε αρχικά περιγράφοντας τα κτίρια με βάση την φυσική κλίση του εδάφους και την μορφολογία του ιστορικού κέντρου απ' την βορεινή πλευρά του φρουρίου προς το Παλαιό Νοσοκομείο του Χάνσεν. Επί της οδού φρουρίου η κατάσταση που έχει διαμορφωθεί εκατέρωθεν της οδού είναι χαρακτηριστική μιας άναρχης δόμησης και συνεχούς δυναμικής μεθόδου οικοδόμησης καθώς μιλάμε ίσως για τον πιο ιστορικό τομέα της όλης περιοχής με αποτέλεσμα τα υφιστάμενα κτήρια που είναι στο σύνολό τους από μονοκατοικίες μέχρι τριώροφα κτήρια τα οποία έχουν εξόφληση είτε δώμα είτε δිරριχτες και τετράριχτες κεραμοσκεπές, να έχουν παραμορφωμένα ογκοπλαστικά στοιχεία εφόσον πολλά απ' αυτά έχουν δομηθεί επί παλαιότερων κατοικιών άλλων ιστορικών εποχών.

Εδώ πρέπει να τονίσουμε το ζήτημα των κατ' εξακολούθηση αυθαιρεσιών που παρατηρήθηκαν και καταγράφηκαν καθώς είναι ορατές δια γυμνού οφθαλμού. Το 1967 με την παγίωση του καθεστώτος των συνταγματαρχών, εκδόθηκε μυστηριωδώς γενική οικοδομική άδεια για οικοδόμηση νέων κατοικιών εκατέρωθεν της οδού φρουρίου πράγμα που οδήγησε σε ένα απ' τα μεγαλύτερα εγκλήματα της σύγχρονης πολεοδομικής ιστορίας των Πατρών. Στην περίπτωση της οδού φρουρίου η μία αυθαιρεσία έφερε την άλλη καθώς για τα επόμενα χρόνια μέχρι και σήμερα οι αυθαιρεσίες δεν έχουν σταματημό με κατασκευές διαφόρων ευτελών υλικών να οικοδομούνται πάνω απ' τα υφιστάμενα κτήρια και να κατακερματίζουν με αυτόν τον τρόπο την δυτική πλευρά του προμαχώνα του φρουρίου στο σύνολό της με αποτέλεσμα πολλές φορές να προσπίπτουν επί των τειχών δημιουργώντας έτσι σοβαρά ζητήματα και δικαστικές κινήσεις εκ μέρους της Αρχαιολογίας προς τους κατοίκους των κτιρίων επί της οδού παρά το γεγονός ότι έχει επιβάλλει το αυστηρό όριο των τριών μέτρων. Ακόμη όμως και το όριο αυτό παραβιάζεται και παρά την ύπαρξη μονοπατιού που υποστηρίζεται με εξωτερική ξύλινη σκάλα απ' την κορυφή των τειχών προς το μονοπάτι που τρέχει περιμετρικά της δυτικής πλευράς του φρουρίου και το οποίο δεν ξεπερνά σε πολλά σημεία το πλάτος του 1,50 μέτρου. Ευτελή υλικά όπως λαμαρίνες και ξύλα έχουν αφεθεί δημιουργώντας στην κυριολεξία έναν μικρό σκουπιδότοπο που υποβαθμίζει ακόμη περισσότερο την ήδη άσχημη κατάσταση.

Περνώντας στις όψεις των κτιρίων μπορούμε να μιλήσουμε για κτίρια χωρίς σχεδόν κανένα αρχιτεκτονικό μορφολογικό ενδιαφέρον όπως φαίνεται απ' τα αναπτύγματα των όψεων σε σχέδια κλίμακας 1/100 που συνοδεύουν το παρών πλάνο. Στις μονοκατοικίες παρατηρούμε μία κεντρική είσοδο που βρίσκεται πάντοτε στην αριστερή ή στην δεξιά ή στο κέντρο της διάταξης της όψης του κτιρίου. Κάποια μορφολογικά διακοσμητικά μπορεί να εμφανίζονται ως απλά πλαίσια γύψινα ή κοσμήτες στο κάτω μέρος στην εξόφληση της στέγης ή να σχηματίζουν κορνίζα στην εξόφληση του δώματος. Οι κεραμοσκεπές διατηρούν ένα σχετικό ύψος της τάξης του ενάμισι μέτρου στο πλείστον των κτηρίων επί της οδού. Τα ύψη των μονοκατοικιών κυμαίνονται από 2,80 μέχρι 3,50 μέτρα καθαρό ύψος. Τα λοιπά

κουφώματα (παράθυρα και φεγγίτες-ακόμη και φεγγίτες ημιυπόγειων) διατάσσονται συνήθως εκατέρωθεν της κυρίας εισόδου ή στο πλάι δεξιά ή αριστερά. Ο τύπος των κουφωμάτων είναι ξύλινα με εμφανή σημάδια παθολογίας λόγω κακής κατάστασης του μεγαλύτερου μέρους των κτηρίων που συγκροτούν τον κτιριακό ιστό στην οδό Φρουρίου. Ελάχιστα ανακαινισμένα κτήρια φέρουν κουφώματα αλουμινίου σε άριστη κατάσταση. Πρόσθετα στοιχεία των κατά τα άλλα πολύ λιτών όψεων των μονοκατοικιών είναι στοιχεία λειτουργικά για μια κατοικία που δυστυχώς έχουν τοποθετηθεί εξωτερικά κάθε όψης κάνοντας πολύ άσχημη την συνολική εικόνα του συνόλου των μονοκατοικιών. Αυτά τα στοιχεία αφορούν συγκεκριμένα όλες τις ηλεκτρομηχανολογικές εγκαταστάσεις όπως υδρορροές για την απορροή των όμβριων υδάτων της βροχής, τα ρολόγια της ΔΕΗ και τα καλώδια σύνδεσης της παροχής ρεύματος με τις υποδοχές της κατοικίας. Πρόσθετα στοιχεία είναι τα τυχόν περίτεχνα κιγκλιδώματα μόνον σε περιπτώσεις όπου έχουμε υπερυψωμένες μονοκατοικίες. Η Παθολογία των όψεων των μονοκατοικιών είναι σε μέτριο επίπεδο και σε μερικές περιπτώσεις σε πολύ προχωρημένο στάδιο όταν μιλάμε για πολύ παλιές κατασκευές που υφίστανται ακόμη και σήμερα πριν την δεκαετία του 1920. Η Παθολογία περιλαμβάνει τριχοειδείς ενεργές ή ανενεργές ρωγμές, θειικά άλατα και ανάπτυξη μικροχλωρίδας και φυτικών μικροοργανισμών.

Ελάχιστα μοντερνίστηκα στοιχεία διαθέτουν κάποιες κατοικίες διώροφες, οι οποίες έχουν ανάλογη διάταξη με τις μονοκατοικίες μόνο που διαθέτουν επί των εξωστών του Α΄ Ορόφου περίτεχνα κιγκλιδώματα ή πιο απλοποιημένα. Κάποια απ' τα διώροφα μπορεί να έχουν συμμετρική διάταξη των ανοιγμάτων ή όχι. Αυτό εξαρτάται με το γεγονός αν έχει οικοδομηθεί το διώροφο κτίσμα κατευθείαν ή μεταξύ της ανέγερσης του ισόγειου και του Α΄ Ορόφου παρενέβησαν κάποια χρόνια με αποτέλεσμα να μην τηρηθεί επακριβώς ή πιο κάτω διάταξη των ανοιγμάτων και να ακολουθηθεί διαφορετική διάταξη. Τα διώροφα κτήρια που έχουν απόληξη δώμα συνήθως έχει προστεθεί επ' αυτών και ένα μικρό δωμάτιο που αποτελεί το κουβούκλιο της εσωτερικής σκάλας που παρέχει πρόσβαση στο δώμα. Αυτά που έχουν απόληξη κεραμοσκεπής συνήθως έχει διαμορφωθεί μικρή σοφίτα με ένα μικρό άνοιγμα. Τα κουφώματα είναι ανάλογης διάταξης και υλικών με τις μονοκατοικίες, δηλαδή δίφυλλα με εξωτερικά παντζούρια και εσωτερικό τζαμιλίκι είτε ξύλινα είτε αλουμινένια. Τα εξωτερικά στοιχεία που συμπληρώνουν την εικόνα των όψεων είναι τα ίδια με τα προαναφερθέντα μόνο που εδώ έχουμε το επιπλέον στοιχείο των τεντών στον Α΄ όροφο που συνήθως καλύπτουν μεγάλο μέρος της όψης εμποδίζοντας έτσι τον περαστικό να δει ή να σχηματίσει μια ολοκληρωμένη γνώμη για το κτήριο που βλέπει μπροστά του. Οι φθορές και στα διώροφα κυμαίνονται στα ίδια επίπεδα με τις όψεις των μονοκατοικιών μόνο που στην συγκεκριμένη οδό υφίστανται δύο κτήρια, το ένα απ' τα οποία έχει καταστραφεί ολοσχερώς από πυρκαγιά με αποτέλεσμα να έχουν παραμείνει μόνο οι εξωτερικοί του τοίχοι και χωρίς τα πλαίσια των κουφωμάτων του. Το δεύτερο κτήριο βρίσκεται ακόμη σε φάση οικοδόμησης χωρίς επιχρίσματα και με γυμνό-έκθετο στα στοιχεία της φύσης τον φέροντα οργανισμό του από σπλισμένο σκυρόδεμα και τους τοίχους πλήρωσής του από οπτοπλινθοδομή με απόληξη δώματος. Τα επιχρίσματα τόσο στις μονοκατοικίες όσο και στα διώροφα κτήρια είναι από ασβεστοκονίαμα το οποίο σε ορισμένα σημεία του έχει αποκολληθεί πλήρως κυρίως στις μονοκατοικίες και στα διώροφα με τις μεγαλύτερες φθορές ,τα οποία βρίσκονται στο επάνω μέρος κυρίως της οδού Φρουρίου προς τη μεριά του βορειοδυτικού πύργου. Το γεγονός που έχουμε να παρατηρήσουμε γενικότερα είναι ότι τα κτήρια που βρίσκονται απ' την πλευρά επί των τειχών παρουσιάζουν μεγαλύτερες φθορές απ' ότι τα κτήρια στην εκατέρωθεν πλευρά της οδού. Στην ανατολική πλευρά ,πολλά ευτελή υλικά και προσθήκες έχουν οικοδομηθεί με αποτέλεσμα να κατακερματίζουν την όψη των τειχών και να επιδεινώνουν την υπάρχουσα κατάσταση. Κατασκευές πρόχειρες από τσίγκο και ευτελή μέταλλα και ξύλα συνθέτουν μία εικόνα από υποστηρικτικές κατασκευές για την αναρρίχηση κληματαριών και διαφόρων αναρριχώμενων φυτών μπλέκοντας ακόμη περισσότερο την συνολική εικόνα της άναρχης αυθαίρετης δόμησης με αποτέλεσμα σε διάφορα σημεία ο παρατηρητής να δυσκολεύεται να ξεχωρίσει το δομημένο απ' το αδόμητο

κομμάτι σε ένα κτήριο με πρόχειρα κιγκλιδώματα, τέντες και φυτά διασκορπισμένα εδώ και κει χωρίς μια ενιαία λογική. Τέλος υπάρχουν κάποια τριώροφα κτήρια κατά παράβαση του συντελεστή δόμησης της περιοχής με ανάλογες απολήξεις με τα προαναφερθέντα κτήρια.

Γενικότερα η εικόνα που αποκομίζει ένας μελετητής απ' την εν λόγω οδό είναι ότι την διατρέχουν πολύ σοβαρά προβλήματα που υποβαθμίζουν τόσο την εικόνα του φρουρίου σαν ιστορικό μνημείο και πολιτιστικό αξιοθέατο όσο και το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων που μέσω των συνεχών αυθαιρεσιών έχουν επαναπαυθεί σε μια λογική συνεχούς δόμησης και προσθήκης παραπηγμάτων καθ' ύψος με αποτέλεσμα το σύνολο των κτιρίων κυρίως απ' την ανατολική πλευρά της οδού ,επί των τειχών της περιοχής Τριτάκι να χρήζει άμεσης επέμβασης ώστε να υπερπηδηθούν τα σοβαρά αυτά ζητήματα.

Εικόνα 29. Πανοραμική άποψη της περιοχής Τριτάκι με έμφαση στην οδό Φρουρίου

Εικόνα 30. Σχηματική απόδοση των κτιριακών όγκων στην οδό Φρουρίου

Γ.2.3:ΟΔΟΣ ΠΑΝΑΧΑΪΔΟΣ

Επί της οδού Παναχαΐδος τα κτήρια βρίσκονται μόνο στην ανατολική πλευρά και κυρίως προς το κάτω μέρος της κοντά στην διασταύρωση με την οδό Παπαδιαμαντοπούλου. Τα κτήρια αυτά ξεκινούν από μονοκατοικίες και φτάνουν μέχρι τετραώροφα κτίσματα με αμιγή χρήση κατοικίας. Οι μονοκατοικίες είναι και οι παλαιότερες της περιοχής με τις μεγαλύτερες φθορές που περιλαμβάνουν κυρίως ρωγμές και θειικά άλατα. Τα κτίρια αυτά στο σύνολό τους εν έχουν μία βασική συνοχή σαν όψεις και παρουσιάζουν ελάχιστο αρχιτεκτονικό και μορφολογικό ενδιαφέρον. Στα τετραώροφα κτίσματα έχουμε πάλι πρόσθετα στοιχεία όπως πετάσματα και τέντες που αλλοιώνουν τις όψεις των κτιρίων αυτών.

Εικόνα 31. Αεροφωτογραφία της οδού Παναχαΐδος

Εικόνα 32. Σχηματική απόδοση των κτιριακών όγκων στην οδό Παναχαΐδος

Γ.2.4: ΟΔΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ

Διασχίζοντας την οδό Παπαδιαμαντοπούλου από την Παναχαΐδος.

Στο πρώτο οικοδομικό τετράγωνο καθώς ανεβαίνεις στις σκάλες της αγίου Νικολάου διακρίνουμε 5 κτήρια μετρίου ως και καθόλου αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος τα 4 διώροφα και μόνο το ένα μονοκατοικία στα οποία το ισόγειο χρησιμοποιούνται ως χώροι μεζεδοπωλεία – ουζερί και το ένα ως αρχιτεκτονικό γραφείο. Αριστερά μας βρίσκεται αναλυματικός τοίχος που χωρίζει την εξωτερική περίβολο – εγκαταλελειμμένο πάρκο από την οδό Παπαδιαμαντοπούλου. Στη συνέχεια διακρίνουμε κατά μήκος της οδού μία πλειάδα πολυκατοικιών και διώροφων κτιρίων με ακανόνιστες και παραμορφωμένες από διάφορα εξωτερικά στοιχεία όψεις και χωρίς ενιαία όψη ,δηλαδή με εξώστες να προεξέχουν του περιγράμματος των όψεων και προς τις δύο κατευθύνσεις και έχοντας πλέον οδηγήσει την όλη κατάσταση σε μία ανομοιογένεια η οποία δεν βοηθά στο να υπάρχει ένας συνολικός μορφολογικός και ογκοπλαστικός χαρακτήρας της περιοχής πράγμα που οδηγεί σε χαμηλό αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον λόγω της παραβίασης των στοιχείων του συντελεστή δόμησης και κάλυψης των γεωτεμαχίων στη νότια πλευρά της οδού Παπαδιαμαντοπούλου, ενώ στη βόρεια υπάρχει μια σχετική μορφολογική ομοιογένεια λόγω των πετρόχτιστων κτιρίων του παλαιού υδραγωγείου της πόλης κοντά στην διασταύρωση με την οδό Παναχαΐδος και δύο νεοκλασικά έμπροσθεν των τειχών του κάστρου που εξυπηρετούν πολιτιστικές λειτουργίες της πόλης.

Εικόνα 33. Σχηματική απόδοση των κτιριακών όγκων στην οδό Παπαδιαμαντοπούλου

Εικόνα 34. Αεροφωτογραφία της οδού Παπαδιαμαντοπούλου

Εικόνα 35. Αεροφωτογραφία της οδού Παπαδιαμαντοπούλου (2)

Το συγκεκριμένο κτήριο μπορεί κανείς να το διακρίνει δεξιά του ανεβαίνοντας τις σκάλες της Αγίου Νικολάου. Το συγκεκριμένο κτήριο δεν αποτελεί κανενός αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος. Αποτελείται από δύο ορόφους και ένα ημιυπόγειο το οποίο αξιοποιείται ως αρχιτεκτονικό γραφείο από τον ιδιοκτήτη – το μοναδικό ανάμεσα στα υπόλοιπα κτήρια του σημείου μελέτης μας. Το υπόλοιπο κτήριο αξιοποιείται ως οικία για την οικογένεια. Πρόκειται για κατασκευή σίγουρα μετά την δεκαετία του 90’.

Γ.2.5: ΟΔΟΣ ΠΑΝΑΓΟΥΛΗ

Έπειτα από λεπτομερή φωτογραφική αποτύπωση των όψεων και εκτενή μελέτη της περιοχής γύρω από το παλιό νοσοκομείο, καταλήξαμε στα παρακάτω.

Όλα τα κτίρια, με την εξαίρεση του Καραμανδανείου νοσοκομείου Παίδων στην οδό Κορύλλων και των δύο γωνιακών καταστημάτων (οδός Κορύλλων και οδός Παναγούλη), έχουν χρήση κατοικίας και ως επί το πλείστον μονοκατοικίας. Χρονολογούνται από την περίοδο του νεοκλασικισμού και της μοντέρνας περιόδου του 1960-1980 με την πλειονότητα τους να βρίσκεται σε αρκετά καλή κατάσταση ανεξαρτήτως αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος. Υπάρχουν διατηρητέα νεοκλασικά αλλά μόνο δύο εξ αυτών είναι ανακαινισμένα και βρίσκονται στην οδό Κυρίλλου και στην οδό Παναγούλη. Σε αυτή συναντάμε επίσης και έναν πλήρως εγκαταλελειμμένο αρχαιολογικό χώρο των Ρωμαϊκών χρόνων. Ένα δεύτερο αστικό κενό έχει αφετηρία στην συμβολή των οδών Βασιλείου Ρούφου και Κυρίλλου, είναι πλήρως αναξιοποίητο και συναντά την απόληξη της οδού Παναγούλη με ένα κτίριο υπό κατεδάφιση. Εν αντιθέσει, το άλλο μέρος της οδού Κυρίλλου είναι πλήρως αξιοποιημένο και καλοδιατηρημένο.

Η αναλογία κεραμοσκεπών και δωμάτων στην γύρω περιοχή είναι περίπου ίση. Οι περισσότερες προσόψεις των κτιρίων, με εξαίρεση ελάχιστες, είναι αλλοιωμένες από κλιματιστικά, καλώδια παροχής ρεύματος, υδρορροές, κεραιές, τέντες, πινακίδες καταστημάτων κ.α.

Τέλος η πάροδος στη λήξη της οδού Παναγούλη, που οδηγεί στην εκκλησία του Παντοκράτορα, είναι πλήρως εγκαταλελειμμένη καθώς απαρτίζεται από ακατοίκητους και ερειπωμένους κτιριακούς σκελετούς. Κατ’ αυτό τον τρόπο η σύνδεση μεταξύ των δύο τοκώσεων (Παντοκράτορας – Παλιό Νοσοκομείο) δεν επιτυγχάνεται και καθίστανται δύσκολα η μετάβαση και ο προσανατολισμός για τον ξένο επισκέπτη.

Εικόνα 36. Σχηματική απόδοση των κτιριακών όγκων στην οδό Παναγούλη

Εικόνα 37. Αεροφωτογραφία της ευρύτερης περιοχής του Νοσοκομείου και του Παντοκράτορος

Γ.2.6:ΟΔΟΣ ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΩΡΟΣ

Πλησίον του ιστορικού ναού του Παντοκράτορα υφίσταται μία αρκετά απογοητευτική κατάσταση όσον αφορά τις όψεις των κτιριακών όγκων, όπου κυριαρχούν τα εγκαταλελειμμένα νεοκλασικά με τις επικλινείς δίρριχτες και τετράρριχτες κεραμοσκεπές και τις φυσικά ενδιαφέρουσες μορφολογικά διατάξεις ενός νεοκλασικού κτηρίου με την χαρακτηριστική συμμετρία των όψεων ,την τριμερή κατανομή σε βάση, κυρίως σώμα και επίστεψη ,με τα πλούσια μορφολογικά αρχιτεκτονικά μέλη των τραβηχτών επιχρισμάτων και των γείσων να πλαισιώνουν τα ξύλινα κουφώματα και τις κεντρικές θύρες. Εκτός των νεοκλασικών κτιρίων έχουμε και άναρχες πολυκατοικίες με ασαφή περιγράμματα όπου φορητά και σταθερά μέλη (καλώδια και κουτιά ΔΕΗ, εξωτερικά κλιματιστικά και τέντες) να μπλέκονται με το άσχημο παιχνίδισμα των εξωστών και των ασύμμετρων κουφωμάτων πράγμα που δείχνει μία χαοτική κατάσταση, καθώς εμπλεκόμενη με τις νεοκλασικές προσόψεις των διατηρητέων να καταστρέφει έναν σχετικά καλό αρχιτεκτονικά τυπολογικό ρυθμό και σχετικά καλή ογκοπλαστική διαστρωμάτωση καθώς τα δώματα των πολυώροφων κτιρίων ξεφυτρώνουν δίπλα στις κεραμοσκεπές των διατηρητέων νεοκλασικών. Η κατάσταση αυτή αφορά όλη την οδό Παντοκράτορος με μόνη διαφορά τον κτιριακό όγκο του ναού ο οποίος δεσπόζει σε υπερυψωμένο περίβολο και κυριαρχεί με την ιστορικά δυναμική και μεγαλοπρεπή μορφή του σε όλη την περιοχή, τραβώντας το μάτι του παρατηρητή ,ο οποίος δεν μπορεί να σχηματίσει ενιαία εικόνα απ' τους γύρω κτιριακούς όγκους περιμετρικά του ναού με τους δύο αυτούς τύπους να κυριαρχούν και διάφορα μονώροφα παραπήγματα να βρίσκονται σε παράταιρα σημεία χωρίς κάποια μορφολογική αρχιτεκτονική αξία και ενδιαφέρον.

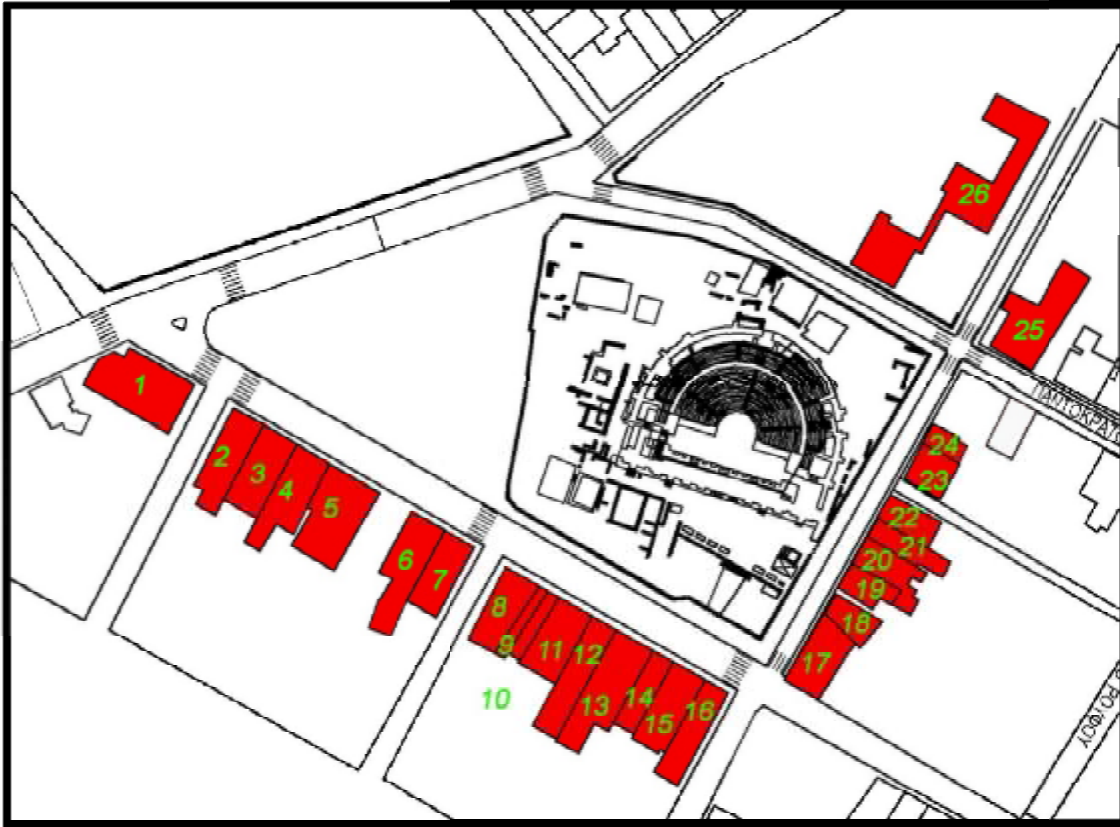
Εικόνα 38. Σχηματική απόδοση των κτιριακών όγκων στην ευρύτερη περιοχή του Παντοκράτορα

Γ.2.7: ΠΕΡΙΟΧΗ ΡΩΜΑΙΚΟΥ ΩΔΕΙΟΥ

Η περιοχή του ρωμαϊκού ωδείου απαρτίζεται από το σχήμα τραπεζίου σε κάτοψη το οποίο σχηματίζεται από την συμβολή των οδών Παντοκράτορος, Σωτηριάδου και Γερμανού. Εδώ δεσπόζει ο αρχαιολογικός χώρος σε όλη την περιοχή με το θεατρικό σχήμα του ωδείου με τη ρωμαϊκή λιθοδομή και οπτοπλινθοδομή να κυριαρχεί στη σύνθεση. Κάτω απ' την περιοχή των αρχαίων υφίσταται η πλατεία του Αγίου Γεωργίου στην οποία δεσπόζει κατάφυτο το μνημείο της ελληνικής επανάστασης καθώς αποτελεί το σημείο όρκου των αγωνιστών πριν την κατάληψη της Πάτρας το 1821. Περιμετρικά των δύο γεωτεμαχίων υφίσταται μια σχετικά καλή και ενιαία μορφολογική και αρχιτεκτονική εικόνα κτιρίων εκλεπτικιστικών και νεοκλασικών με την διακόσμηση των γείσων τους και τα τραβηχτά επιχρίσματα να έχουν δημιουργήσει πραγματικά έργα τέχνης σε πολλά κτήρια κυρίως επί της οδού Γερμανού αλλά και στην οδό Σωτηριάδου σε μικρότερο βέβαια βαθμό. Είναι σε αρκετά καλή κατάσταση με εξαίρεση δύο νεοκλασικά στην συμβολή της Σωτηριάδου και Παντοκράτορος καθώς και έναν κατεστραμμένο απ' τη φωτιά κτήριο επί της Γερμανού και Σωτηριάδου. Κυριαρχούν και εδώ οι δίρριχτες και τετράρριχτες κεραμοσκεπές σε όλη τη σύνθεση χωρίς την ύπαρξη καθαρών δωματίων παρά μόνο τμημάτων απολήξεων όγκων κτηρίων που παρουσιάζουν μια σχετικά ομοιογένεια και δίνουν στον παρατηρητή μια ενιαία εικόνα χωρίς να υποβάλλεται σε διαδικασία να ξεχωρίσει και να αναγνωρίσει την μορφολογική ταυτότητα των κτιρίων καθώς δεν έχουμε πρόσθετα εξωτερικά στοιχεία όπως στην περιοχή του Παντοκράτορα που να αλλοιώνουν τις όψεις των κτιρίων. Συνολικά εδώ παρατηρείται μια καλή ομοιογενής εικόνα με ελάχιστα στοιχεία παραμορφώσεων και επεμβάσεων πέρα από κάποια προβλήματα διατήρησης σε μερικά απ' τα παλαιότερα.

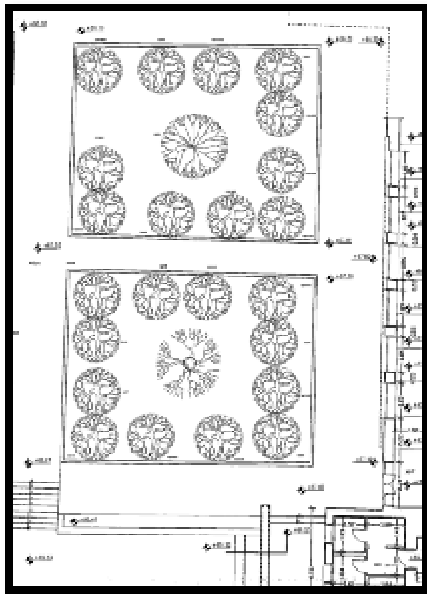
Εικόνα 39. Αεροφωτογραφία της ευρύτερης περιοχής του Ρωμαϊκού Ωδείου

Εικόνα 40. Σχηματική απόδοση των κτιριακών όγκων στην ευρύτερη περιοχή του Ρωμαϊκού Ωδείου

Γ.3: ΥΠΑΙΘΡΙΟΙ ΧΩΡΟΙ

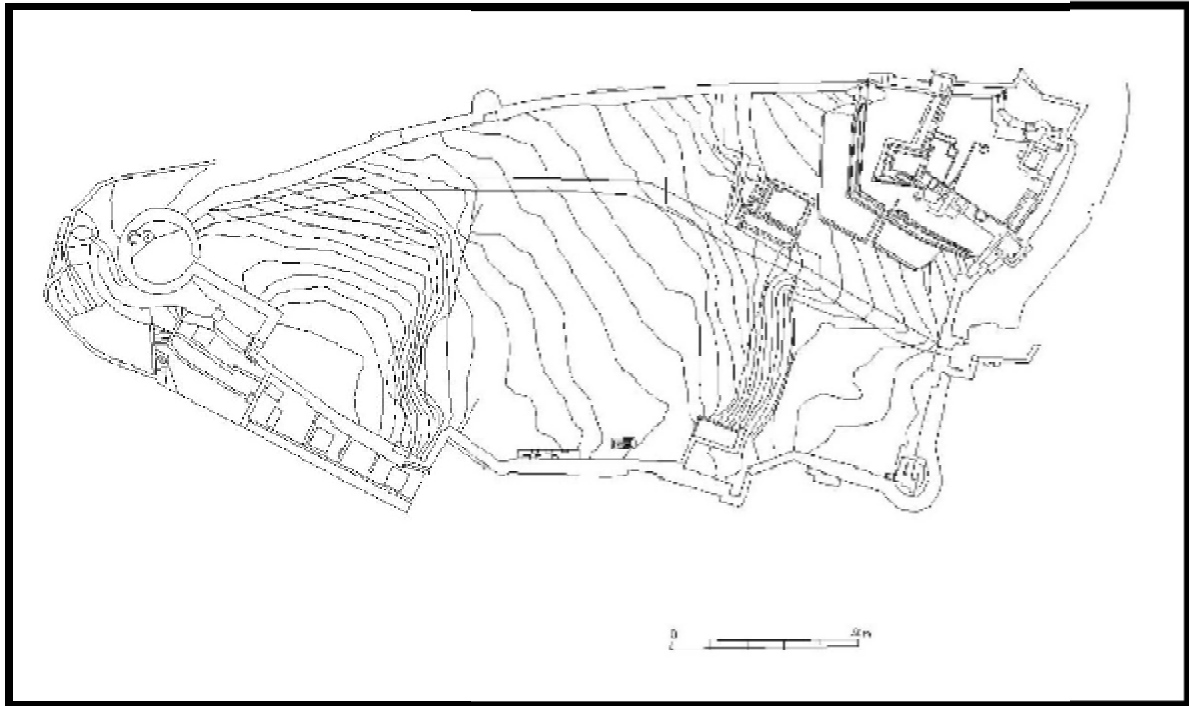
Οι υπαίθριοι χώροι σε όλη την περιοχή μελέτης διακρίνονται και εντοπίζονται κυρίως σε σημεία γύρω απ' τα τοπία της περιοχής μελέτης μας που τυγχάνει να περιλαμβάνει δύο αρχαιολογικούς χώρους, ένα διατηρητέο κτήριο και έναν ιστορικό ναό. Εστιάζοντας στην περιοχή του Φρουρίου και του Παλιού Νοσοκομείου οι δύο βασικοί και μεγαλύτεροι υπαίθριοι χώροι βρίσκονται εντός των 2 μνημείων. Βλέποντας την γενική κάτοψη της υφιστάμενης κατάστασης της περιοχής είναι εμφανείς οι δύο μεγάλοι υπαίθριοι χώροι που υπάρχουν με μεγαλύτερο σαφώς αυτόν του Κάστρου που αποτελεί στην ουσία και τον εξωτερικό του περίβολο που διαμορφώνεται μεταξύ του κυρίως πύργου, μιας τάφρου εμπρός του πύργου και των εξωτερικών προμαχώνων του φρουρίου. Αντίστοιχα ο δεύτερος υπαίθριος χώρος της περιοχής αποτελεί το αίθριο του Νοσοκομείου που σχηματίζεται στο κέντρο του συγκροτήματος των κτισμάτων που έχουν οικοδομηθεί περιμετρικά του κατάφυτου αυτού αιθρίου όπως διακρίνεται στην γενική κάτοψη του Παλιού Νοσοκομείου.

Εικόνα 41. Υπαίθριος χώρος παλαιού νοσοκομείου

Και οι δύο περιοχές είναι κατάφυτες, ωστόσο δεν υπάρχει σχεδιαστικό υπόβαθρο που να προβλέπει τα ζητήματα ρύπανσης και λειτουργίας του χώρου μέσα σε ένα κτιριακό συγκρότημα και δε όταν αυτό βρίσκεται εντός ενός ιστορικού μνημείου ή ενός διατηρητέου νεοκλασικού. Η ύπαρξη πρασίνου, δυστυχώς μέχρι σήμερα δεν συνοδεύεται απ' την απαραίτητη πολιτική και τον σχεδιασμό ώστε να μην επιδρά ο υπαίθριος χώρος εις βάρος του κτιρίου ή των κτιρίων που το περιτριγυρίζουν. Υπαίθριος χώρος δεν σημαίνει σε καμία των περιπτώσεων και ελεύθερος χώρος για οποιαδήποτε ενέργεια εφόσον ενέχει το συνθετικό της λέξης υπαίθρου. Στη δική μας περίπτωση μιλάμε για υπαίθριους χώρους εντός ενός ιστορικού αστικού ιστού, πράγμα που σημαίνει ότι δεν αρκεί μία απλή δεντροφύτευση ή ένα πλακόστρωτο μονοπάτι για να δώσει μία αξία στον χώρο αυτό. Ο ανοικτός χώρος-υπαίθριος βρίσκεται σε διαρκή επικοινωνία και διάλογο με το κτήριο που τον περικλείει. Αλλιώς μιλάμε για ανεξάρτητα κομμάτια γης που έχουν ανοιχτεί επειδή απλά προέκυψε απ' τα ον σχεδιασμό του κτηρίου.

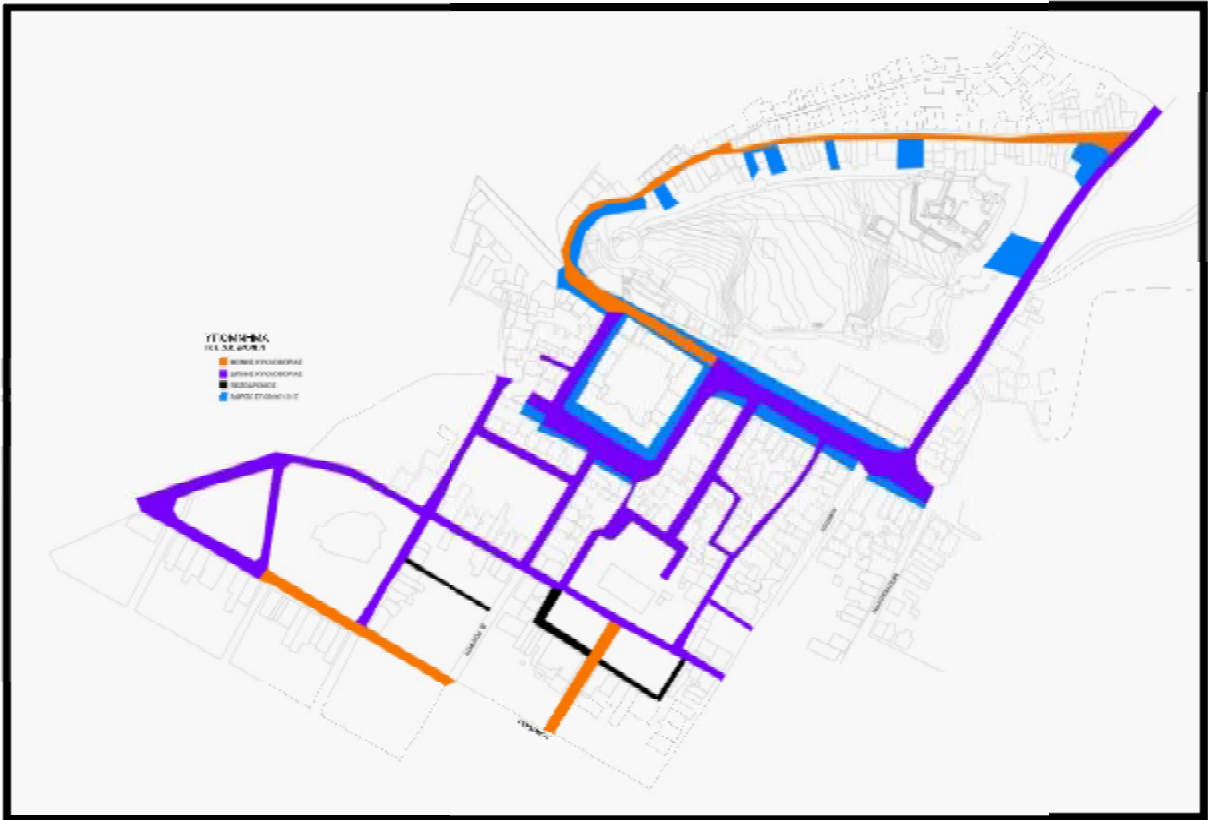
Αντίστοιχα υπαίθριοι χώροι διαμορφώνονται περιμετρικά του ναού του Παντοκράτορα όπου σχηματίζεται προαύλιος χώρος υπερυψωμένος και περιτειχισμένος με απόληξη μεταλλικής περίφραξης που στόχο έχει την φύλαξη των ορίων και την αποτροπή παραβίασης της περιοχής από ανεπιθύμητους. Επί της οδού Παντοκράτορος αντικριστά του ναού υφίσταται πλατεία σε δύο ορθογωνικά τεμάχια που διαχωρίζονται μεταξύ τους από την κάθετη στην οδό Παντοκράτορος που είναι η οδός Ηλείας. Η κατάσταση στην συγκεκριμένη περιοχή είναι μεν αυστηρή και με σαφή όρια αλλά διακατέχεται από σοβαρά προβλήματα διαμόρφωσης και πολύ πυκνής φύτευσης, η οποία έχει τοποθετηθεί αλόγιστα και χωρίς σχεδιασμό σε διάφορα σημεία σε όλο το μήκος και το πλάτος των οδών της περιοχής με αποτέλεσμα να πνίγονται οι ελεύθεροι χώροι και να μην δημιουργείται η αίσθηση της ελευθερίας και του διευρυμένου ανοικτού χώρου που θα έπρεπε κανονικά να δίνει ένας υπαίθριος χώρος. Στην περιοχή του ρωμαϊκού ωδείου η στάθμευση οχημάτων μετριάζεται αρκετά καθώς δεν υπάρχουν περιθώρια για στάθμευση στη βασική οδό-αρτηρία της Γερμανού που είναι διπλής κατεύθυνσης. Η κατάσταση δεν είναι ίδια στην πλευρά της οδού του Παντοκράτορα πίσω απ' το Ρωμαϊκό Ωδείο Πατρών όπου στην σχετική στενότητα του δρόμου παρεμβάλλονται οχήματα που σταθμεύουν παράλληλα με το πεζοδρόμιο επί της πλευράς του αρχαιολογικού χώρου του Ρωμαϊκού Ωδείου

Εικόνα 42. Γενική κάτοψη του Φρουρίου

Γ.4:ΚΙΝΗΣΗ ΤΡΟΧΟΦΟΡΩΝ – ΠΕΖΩΝ (ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ)

Το κυκλοφοριακό ζήτημα της περιοχής μελέτης είναι πολύ σοβαρό και σε μεγάλη κλίμακα. Όπως φαίνεται και στην παρακάτω φωτογραφία η οποία είναι παρμένη απ' την περιοχή του παλαιού νοσοκομείου η συσσώρευση των αυτοκινήτων στη γύρω περιοχή. Αντίστοιχη εικόνα παρατηρείται σε όλο το εύρος της περιοχής μελέτης με αποτέλεσμα να υπάρχει πρόβλημα στη διέλευση των πεζών. Η κατάσταση γίνεται πλέον αφόρητη στις παρυφές και στη συνέχεια της οδού φρουρίου όπου σε δρόμο μικρού πλάτους παρατηρείται στάθμευση ακόμη και στις παρειές του δρόμου που σε μερικές περιπτώσεις καλύπτει όλο το πεζοδρόμιο και ένα τμήμα του δρόμου καθιστώντας αδύνατη μερικές φορές και την διέλευση δεύτερου οχήματος στο καθαρό πλάτος του δρόμου. Στην αντίπερα πλευρά του φρουρίου επί της οδού Παναχαΐδος η οποία είναι διπλής κατεύθυνσης δεν υπάρχει πρόβλημα κυκλοφορίας καθώς στη μέση της οδού περίπου βρίσκεται η κύρια είσοδος του φρουρίου μέσω της οποίας αποτρέπεται η στάθμευση. Στην οδό Παπαδιαμαντοπούλου η κατάσταση είναι αφόρητη. Τα όρια των πεζοδρομίων και των δρόμων φαίνεται να καταργούνται με την διπλή στάθμευση και στην περιοχή έμπροσθεν του παλαιού νοσοκομείου να έχουμε μέχρι και τρία οχήματα στη σειρά. Οι χώροι οδικής κυκλοφορίας έχουν μπερδευτεί με τους χώρους στάθμευσης και ο πεζός δεν έχει πολλά περιθώρια στο να κινηθεί ελεύθερα και χωρίς να έρθει σε επαφή με τα οχήματα τα οποία κατόπιν έρευνας δεν αποτελούν οχήματα της περιοχής αλλά προκύπτει η στάθμευση τους από το γεγονός ότι κάτοικοι των γύρω χωριών και περιοχών γύρω απ' το ιστορικό κέντρο εμφανίζονται στην περιοχή λόγω αγορών και δραστηριοτήτων στην καρδιά της πόλης στην Κάτω Περιοχή με σκοπό να χρησιμοποιούν την Άνω Πόλη για στάθμευση πράγμα που οδηγεί στο προαναφερθέν πρόβλημα. Στην κάτω πλευρά της περιοχής του Παντοκράτορα η στάθμευση παραμένει προβληματική και συνεχώς διογκώνεται με αποτέλεσμα να επιδεινώνει την κατάσταση στο τέλος της οδού Παντοκράτορος προς τη μεριά του Ωδείου.

Εικόνα 43. Γενικός κυκλοφοριακός χάρτης

Εικόνα 44. Αεροφωτογραφία που δείχνει το κυκλοφοριακό πρόβλημα στην ευρύτερη περιοχή του Παλαιού Νοσοκομείου

Δ: ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ **ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ - ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΑ** **ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ**

Σκοπός της προστασίας του πυρήνα του ιστορικού κέντρου είναι η διάσωση των μνημείων και του περιβάλλοντος δομημένου και αδόμητου χώρου των που θα οδηγήσει προοδευτικά σε μία εξυγίανση, σε έναν επαναπροσδιορισμό των ορίων του ιστορικού κέντρου της πόλης που αποτέλεσε το επίκεντρο των ιστορικών εξελίξεων της ευρύτερης περιοχής από τα αρχαία χρόνια μέχρι την σύσταση του νεότερου ελληνικού κράτους και στην οικοδόμηση μιας νοοτροπίας των κατοίκων της περιοχής αλλά και της πόλης με την οποία θα σέβονται οι κάτοικοι το παρελθόν τους και θα διαφυλάττουν την ιστορική κληρονομιά της πόλεως ώστε να μπορούν να συνεχίζουν στο παρόν και να σχεδιάζουν το μέλλον της πόλεως των Πατρών.

Η μελέτη ενός τέτοιου πολυσύνθετου ιστορικού κέντρου που έχει υποστεί διαφορετικές φάσεις οικοδόμησης ανά τους αιώνες με δυναμική μέθοδο και χωρίς συγκεκριμένο πλάνο μέχρι την εποχή του Σχεδίου Βούλγαρη το οποίο δεν διείσδυσε όμως εντός του πυρήνα του κέντρου αλλά παρέμεινε στις παρυφές του. Το σημερινό τελικό αποτέλεσμα με τα διάφορα μνημεία να στέκουν χωρίς να αναδεικνύονται αλλά να «θάβονται» μέρα με τη μέρα στο τσιμεντένιο δάσος των νεόδμητων πολυκατοικιών οδηγεί στην σταδιακή «εξαφάνιση» των ορίων του ιστορικού κέντρου της πόλης (ήδη συμβαίνει αυτό). Με πρωταρχικό στόχο λοιπόν να αναβαθμίσουμε τον πυρήνα της πόλης αναδεικνύοντας ταυτόχρονα τα μνημεία που το απαρτίζουν εντασσόμενα ενεργά μέσα στον αστικό ιστό και όχι παραμένοντας άλλο πλέον ως γυάλινες βιτρίνες μιας απλά εποχής του χθες αποφασίσαμε να επέμβουμε στην περιοχή ενεργά αναπλάθοντας βασικά στοιχεία με θεωρητικές βασικές αρχές του πολεοδομικού σχεδιασμού σε ιστορικά κέντρα αφού πρώτα μελετήσαμε εκτενώς και αναλύσαμε την υφιστάμενη κατάσταση του αστικού ιστού του πυρήνα του κέντρου.

Οδηγηθήκαμε στο συμπέρασμα ότι από τις παρεμβάσεις που πραγματοποιούμε ευελπιστούμε στη μελλοντική εξυγίανση της περιοχής στο σύνολό της και της ανάδειξης των μνημείων τα οποία θα είναι πλέον ενεργά μέσα στον αστικό ιστό και δεν θα παραμένουν βιτρίνες μίας παλαιότερης εποχής. Με άλλα λόγια γίνονται ενεργοί φορείς της μνήμης μέσα στο πολεοδομικό ιστό της Πάτρας και με αυτό τον τρόπο αναδεικνύεται ακόμη καλύτερα όλη η ιστορία και η πολιτιστική κληρονομιά της Πάτρας έχοντας παράλληλα εξασφαλίσει ένα υψηλό βιοτικό επίπεδο για τους κατοίκους που ζουν στον πυρήνα του ιστορικού κέντρου. Αν μη τι άλλο δεν είναι επιθυμητό σε καμία περίπτωση ο χώρος ο οποίος έχει χωριστεί σε δύο τμήματα περιλαμβάνοντας το ωδείο και το ναό του παντοκράτορα στο νότιο τμήμα και το φρούριο με το παλαιό νοσοκομείο του Χάνσεν στο βόρειο τμήμα, να μεταβληθεί σε ένα ενιαίο μουσειακό χώρο, όπου οι άνθρωποι θα περιφέρονται κοιτάζοντας τα μνημεία σαν βιτρίνες μιας παλαιότερης εποχής. Αντίθετα με τις δράσεις και τις λειτουργίες που εντάσσουμε μέσα και περιμετρικά του χώρου των μνημείων παρακινούμε τόσο τους κατοίκους της περιοχής όσο και τους επισκέπτες να περιεργαστούν καλύτερα το χώρο και επομένως αυτό ευελπιστούμε να οδηγήσει σε κοινωνικοοικονομική αναβάθμιση της ευρύτερης περιοχής και να τη καταστήσει αντάξια σε όλες τις εκφάνσεις της με τη κάτω πόλη της Πάτρας που θεωρείται και το εμπορικό της κέντρο.

Ε: ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η εργασία επιλογής της προς ανάπλασης περιοχής και λήψης απόφασης ως προς τις προτεραιότητες εξαρτάται σημαντικά από το βαθμό πληρότητας του πολεοδομικού σχεδιασμού της συγκεκριμένης περιοχής. Αν αυτός στον χώρο που μας αφορά είναι ανύπαρκτος ή ελλιπής, τότε το έργο της επιλογής είναι δυσκολότερο. Το πρώτο πράγμα που πρέπει να γίνει είναι μία απογραφή των βασικών στοιχείων και αξιολόγησή τους. Αυτά θα είναι και τα κριτήρια που θα ληφθούν υπόψιν για τον εντοπισμό των πολεοδομικών ενοτήτων που θα επιλεγούν. Τα είδη είναι:

- Γεωγραφικά (φυσικά δεδομένα, δεσμεύσεις)
- Οικονομικά
- Κοινωνικά
- Δημογραφικά (σχέσεις και μορφή ιδιοκτησίας, δραστηριότητες, κοινωνική δομή, εισοδηματική κατανομή, πληθυσμιακή κατάσταση, απασχόληση)

Κριτήρια πολεοδομικού χώρου – αστικού περιβάλλοντος (τύποι οικοδομικών συστημάτων ανά περιοχή, ποσοστά κάλυψης, αριθμός ορόφων, σχέση κοινόχρηστων – ιδιωτικών χώρων, χρήσεις και λειτουργίες- κατανομή ποσοστό πρασίνου, ελεύθερων χώρων, στο σύνολο της έκτασης.

Φυσικά τα παραπάνω συνδυάζονται με την ένταση των προβλημάτων στα οποία αναφερθήκαμε. Μετά τον εντοπισμό των πιο δυσμενών περιοχών κατοικίας που θα υποβοηθηθεί από τα υπάρχοντα δεδομένα των πολεοδομικών μελετών, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη και παράμετροι που δημιουργούν ειδικά προβλήματα σε ορισμένες από αυτές τις περιοχές ή σε τμήματα τους. Τέτοιες παράμετροι είναι η περιβαλλοντική ρύπανση, το κυκλοφοριακό, η σεισμογένεια κ.α.

Τέλος, θα πρέπει να εξεταστεί, ποιες περιοχές παρουσιάζουν μια δυναμική εξέλιξη και αποκτούν νέα χωρικά πλεονεκτήματα εξαιτίας της θέσης τους, καθώς και σε ποιες περιοχές, παρά την προβληματικότητά τους, εκδηλώνεται ενδιαφέρον για εγκατάσταση από νέα κοινωνικά στρώματα. Τέτοιες περιοχές θα ήταν σκόπιμο να προτιμηθούν, εφόσον μπορεί να αξιοποιηθεί η υπάρχουσα δυναμική και να συνδράμει τους επιθυμητούς στόχους της ανάπτυξης.

Με αυτή την διαδικασία μπορούν να εντοπιστούν πολεοδομικές ενότητες μικρής και μεσαίας κλίμακας με ενιαία προβλήματα και μέσα από αυτό το σύνολο να επιλεγούν τα οικοδομικά τετράγωνα (Ο.Τ.) ή οι γειτονιές όπου θα πραγματοποιηθούν τα πρώτα προγράμματα ανάπτυξης.

Την επιλογή της γειτονιάς ή του Ο.Τ. ακολουθεί η ειδική έρευνα- μελέτη , που προϋποθέτει επί τόπου εμπειρική ανάλυση και καταγραφή των εξής επιπλέων στοιχείων:

- Αποτύπωση του οικοδομικού όγκου και των ακάλυπτων χώρων (εσωτερικών, διοδίων, προκηπίων)
- Απογραφή των χρήσεων όλων των ορόφων και λεπτομερέστερη αποτύπωση των χώρων, στους οποίους ενδέχεται να γίνει ριζικότερη επέμβαση (όπως λ.χ. ισόγεια, υπόγεια, τελευταίο όροφοι υψηλών κτηρίων κλπ.)
- Στοιχεία πληθυσμού (κατοίκων κ.α.) περιοχής επέμβασης (δημογραφικά, κοινωνικά, επαγγελματικά, εισοδηματικά)
- Καταγραφή ιδιοκτησιών και ποσοστών συνιδιοκτησίας. Σχέση ιδιοκατοίκησης-ενοικίασης.
- Τιμές γης και κτισμάτων διαμερισμάτων, ύψος ενοικίων. Τεχνικά στοιχεία κτηριακού όγκου
- Στοιχεία ηλιασμού, φωτισμού, αερισμού
- Ποσοστά κοινόχρηστων (ελεύθερων χώρων, πρασίνου κλπ. Στο σύνολο της περιοχής επέμβασης.

Μετά την εκπόνηση της εμπειρικής ανάλυσης και καταγραφής των στοιχείων που μπορεί να γίνει από τις τεχνικές υπηρεσίες του οικείου δήμου θα κηρύσσεται οριοθετημένη περιοχή ως “περιοχή ανάπτυξης” βάσει νέου θεσμικού πλαισίου, ειδικού για αναπλάσεις.

Προηγείται ενημέρωση των ιδιοκτητών και όλων των κατοίκων της περιοχής από το δήμο.

Βασικά θέματα της διαδικασίας ανάπτυξης είναι:

- Η συγκρότηση αναγκαστικού συνεταιρισμού ιδιοκτητών οικοδομικού τετραγώνου ή γειτονιάς. Η σύγκληση γενικής συνέλευσης προκειμένου να παρθούν αποφάσεις (πιθανόν γενικές συνελεύσεις ανά πολυκατοικία και αντιπρόσωποι)

- Συμμετοχή των ήδη οργανωμένων επιτροπών γειτονιάς ή συγκρότηση νέων ομάδων (ενοικιαστών, νέων, οικολόγων κλπ.)

- Συγκρότηση του φορέα ανάπτυξης από όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς.

Ακολουθεί μελέτη γενικής διάταξης, η οικονομοτεχνική έκθεση και η μελέτη εφαρμογής βάσει των γενικών αρχών που διατυπώθηκαν με τη δυνατότητα επί μέρους από τα ενδιαφερόμενα μέλη. Ο φορέας θα μπορεί να προκηρύσσει αρχιτεκτονικό διαγωνισμό για τα τμήματα του έργου και μετά δημοπράτηση.

Παράλληλα η χρηματοδότηση του προγράμματος είναι δυνατή με τη σύναψη ευνοϊκών δανείων ή με άλλες επιχορηγήσεις.

Η εφαρμογή του προγράμματος στο οποίο θα συμμετέχουν και οι ίδιοι οι κάτοικοι εφόσον το θέλουν, θα ελέγχεται συνεχώς από το φορέα ανάπτυξης. Ο φορέας ανάπτυξης θα εξακολουθεί να υπάρχει και μετά το πέρας των εργασιών, καθόσον μπορεί να αναλάβει υποχρεώσεις όπως :

a) Εκμετάλλευση χώρων πχ γκαράζ

b) Διαμόρφωση και συντήρηση κοινόχρηστων χώρων που δεν ανήκουν στη δικαιοδοσία του δήμου πχ εσωτερικοί κοινόχρηστοι, παιδικοί σταθμοί

c) Μερική ανάληψη της χρηματοδότησης μέρους της αύξησης των ενοικίων που θα προκύψει

d) Εκτίμηση των επιπτώσεων του προγράμματος, νέες ανάγκες.

Οι διοικήσεις των πόλεων προσπαθούν να ορίσουν ένα τμήμα του εσωτερικού κάθε πόλης και με κατάλληλα διοικητικά ή νομοθετικά μέτρα να το προστατέψουν, ρυθμίζοντας ανάλογα τη δόμηση και τις χρήσεις γης στην περιοχή αυτή. Οι τρόποι με τους οποίους προσδιορίζονται τα κέντρα των πόλεων ως ιστορικά είναι συνήθως αποσπασματικοί και τυχαίοι. Δεν έχουν υπάρξει μέχρι σήμερα οργανωμένες επιστημονικά προσπάθειες προσδιορισμού των ιστορικών κέντρων των πόλεων για την εν συνεχεία προστασία τους με θεσμικές παρεμβάσεις των αρχών. Από το 1990 και έπειτα το ενδιαφέρον για τα ιστορικά κέντρα των πόλεων αυξήθηκε σημαντικά και έκτοτε αναζητούνται στρατηγικές ολοκληρωμένης προστασίας και αξιοποίησής τους. Στη διαδικασία του προγραμματισμού της σωτηρίας τους πρώτο και πιο σημαντικό βήμα είναι ο προσδιορισμός τους με επιστημονικά θεμελιωμένες μεθόδους. Οι μέθοδοι αυτές μελετώνται και κατατάσσονται σε ομάδες κατά εξελικτική σειρά. Έχουν αναφερθεί και καταγραφεί τέσσερις ομάδες μεθόδων προσδιορισμού των ιστορικών κέντρων των πόλεων. Δύο αντιπροσωπευτικές μέθοδοι απ' τις 2 τελευταίες ομάδες έχουν εφαρμοστεί πειραματικά προκειμένου να συγκριθούν τα αποτελέσματά τους. Η έρευνα απέδειξε ότι και οι 2 μέθοδοι οδηγούν σε παρόμοια αποτελέσματα. Συνεπώς, μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τον προσδιορισμό των ιστορικών κέντρων των πόλεων ως πρώτο βήμα ανάδειξης και προστασίας τους.

E.1: Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ

Η αναζήτηση, ο εντοπισμός και η θεσμοθέτηση του κέντρου της πόλης δεν αφορά μόνο λειτουργικούς, μορφολογικούς ή χωρικούς προσδιορισμούς του αστικού χώρου. Είναι και θέμα εννοιολογικού, συναισθηματικού και σημασιολογικού προσδιορισμού που προβληματίζει την αρχιτεκτονική, την πολεοδομία και τη διοίκηση της πόλης. Οι ορισμοί του

κέντρου ως «καρδιά της πόλης» (8^ο CIAM – 1959), the heart of the city και οι ορισμοί inner city, old town, city centre, innerstadt, aldstradt, stadmitte, Central Business District (C.B.D.) κ.ά. απηχούν απόψεις τάσεων πολεοδομίας και των σχολών που επηρεάζουν την εξέλιξή της.

Το εννοιολογικό κέντρο της πόλης πολλές φορές συμπίπτει με το γεωμετρικό κέντρο της, αλλά αυτό δεν είναι απόλυτο. Πολλές φορές το κέντρο βάρους ή το γεωμετρικό κέντρο και το σημασιολογικό κέντρο της πόλης δεν συμπίπτουν. Και τούτο γιατί το κέντρο αυτό που προέρχεται από τη συνέργεια πολλών λειτουργιών, μορφολογικών και χωρικών στοιχείων, μπορεί να μην ανταποκρίνεται στην ιστορία και την αρχιτεκτονική της πόλης ούτε να συμπίπτει με το ιστορικό της κέντρο.

Το κέντρο της πόλης προσδιορίζεται και διαφοροποιείται από τα υπόλοιπα τμήματα της πόλης, κυρίως, από τις λειτουργίες του, τον συμβολισμό και τη σημασιολόγησή του. Στο τμήμα αυτό της πόλης εκφράζεται και υλοποιείται η ολοκληρωμένη έννοια της πόλης, δηλαδή λειτουργεί ο πολιτισμός της με όλες τις συνιστώσες του (υλικός πολιτισμός, οικονομία, τεχνολογία – κοινωνικός πολιτισμός, έκφραση της κοινωνικής ζωής – πνευματικός πολιτισμός, ανάπτυξη – καλλιέργεια της τέχνης και του πνεύματος) και εξελίσσεται η ύπαρξή της.

Το σύγχρονο κέντρο της πόλης σε πολιτισμούς με έντονο το υλικό, οικονομικό, τεχνολογικό στοιχείο ταυτίζεται πολλές φορές με την κεντρική περιοχή των οικονομικών δραστηριοτήτων και επιχειρήσεων (Central Business District – C.B.D.).

Στους πολιτισμούς με ιστορικό βάθος και ιστορική συνέχεια το κέντρο της πόλης αποκτά ευρύτερες διαστάσεις και επεκτείνεται σε δραστηριότητες και λειτουργίες που καλύπτουν ο κοινωνικός και ο πνευματικός πολιτισμός (π.χ. Αθήνα, Ρώμη, Λονδίνο, Ν. Υόρκη).

Σε άλλες ή παρόμοιες περιπτώσεις δημιουργούνται πολυλειτουργικά κέντρα, τα οποία αναμειγνύουν όλες τις λειτουργίες με αποτέλεσμα να έχουμε μια χαοτική εμφάνιση του κέντρου. Σε αντίθεση με αυτό παρουσιάζονται τάσεις «ομαδοποιημένης αποκέντρωσης» ή ακόμα συστήματα πολεοδομικών δικτύων όπου η έννοια του κέντρου είναι ευέλικτη και ως εκ τούτου πολύσημη.

Οι ελληνικές πόλεις, οι περισσότερες από τις οποίες αναπτύχθηκαν πάνω και γύρω από τις ιστορικές τους γενέτειρες παρουσιάζουν έναν ιδιαίτερο χαρακτήρα (ICOMOS 1993, 2002).

Όλες ανεξαιρέτα έχουν έναν πυρήνα παραδοσιακό, μια κεντρική περιοχή που είναι ιστορικά η πρώτη πόλη, που αποκλείστηκε από τις νεότερες περιφέρειες και έγινε πια η ιστορική, η εσωτερική πόλη που περικλείεται συνήθως από τα ιστορικά τείχη ή την περιφερειακή αρτηρία ή άλλα φυσικά όρια (π.χ. ποταμός, λίμνη, θάλασσα). Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται καλύτερα στις ευρωπαϊκές πόλεις, όπου διατηρούνται ακόμα οι μεσαιωνικές ή νεότερες οχυρώσεις, που μαζί με άλλα ιστορικά ή αμυντικά τοπία προσδιορίζουν καλύτερα τα φυσικά όρια του ιστορικού κέντρου, πράγμα που δε συμβαίνει στις περισσότερες ελληνικές πόλεις στις οποίες τα παραπάνω φυσικά στοιχεία έχουν καταστραφεί (πχ. τείχη, οχυρώσεις, ακροπόλεις).

Διαφαίνεται λοιπόν από τα παραπάνω ότι σε όλες τις πόλεις υπάρχει φανερά ή ελλοχεύει ανεπαίσθητα η έννοια του πυρήνα, της κεντρικής περιοχής ή του ιστορικού κέντρου της πόλης.

Ας δούμε, λοιπόν, πως αυτό το κέντρο μπορεί να προσδιοριστεί, να οροθετηθεί, να δοθεί σ' αυτό ιδιαίτερη προσοχή έτσι που να αναδειχθεί και να αναπτυχθεί προκειμένου να αντιμετωπιστούν και να θεραπευτούν πολλές πολεοδομικές αρρώστιες, από τις οποίες υποφέρουν τα κέντρα στις μεγάλες αμερικανικές, στις ευρωπαϊκές, αλλά και στις ελληνικές πόλεις.

E.2: ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ – ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

Το ενδιαφέρον για το ιστορικό κέντρο της πόλης αναπτύχθηκε από τη μεταμοντέρνα πολεοδομία ως παράλληλη κίνηση προς αυτή της μεταμοντέρνας αρχιτεκτονικής. Όπως ο μεταμοντερνισμός στην αρχιτεκτονική στρέφεται προς τα κτίρια του παρελθόντος, αυτά δηλαδή που διασώθηκαν από την επέλαση του ριζοσπαστικού μοντερνισμού, έτσι και η μεταμοντέρνα πολεοδομία στρέφεται προς τις πόλεις του παρελθόντος. Η στροφή προς την ανασύλωση των ιστορικών μνημείων και πόλεων αποτελεί μια σημαντική έκφρασή της. Η ανάγκη προστασίας των ιστορικών μνημείων, κτιρίων, ιστορικών κέντρων και παραδοσιακών συνόλων καθορίζεται από την αναζήτηση της συμφιλίωσης του σύγχρονου ανθρώπου με το παρελθόν, το περιβάλλον και την ιστορία του. Τα ιστορικά κέντρα οφείλουν να ενταχθούν στην καθημερινή ζωή και να είναι αντικείμενα ελεύθερου χρόνου και διασκέδασης. Είναι πόροι που δημιουργούν εισόδημα και όχι εισοδήματα προς κατανάλωση και ως εκ τούτου φθορά και εξαφάνιση.

Τα ιστορικά κέντρα σήμερα αποκτούν και οικονομική αξία, γιατί φορτίζονται από πολιτιστική αξία, που νοσηματοδοτεί και σημασιολογεί την παρουσία τους στη λειτουργία του πολιτισμού (= της πόλης). Η σπανιότητα τους αλλά και η κινητοποίηση για τη σωτηρία τους τονίζει την αξία τους (Κ. Παρθενόπουλος, 2004). Και η αξία αυτή αποδεικνύεται και από τη δημιουργία αντιγράφων εκεί όπου δεν υπάρχουν (μιμητισμός π.χ. Norwich Βρετανίας).

Το ενδιαφέρον για τη διατήρηση, αποκατάσταση και επανάχρηση των ιστορικών κτιρίων και των παραδοσιακών πυρήνων – συνόλων δεν είναι νέο. Ακολούθησε την κίνηση για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς αμέσως μετά τον 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο. Τα ιστορικά σύνολα ανακηρύσσονται για πρώτη φορά ως αντικείμενα ειδικής φροντίδας με τη Χάρτα της Βενετίας (1964). Με τη Διακήρυξη του Άμστερνταμ (1975) αναγνωρίζεται και η φροντίδα για τις συνοικίες των πόλεων, τους οικισμούς, τα συγκροτήματα που παρουσιάζουν πολιτιστικό ενδιαφέρον κ.ά. Έτσι η αρχιτεκτονική κληρονομιά, ο πολιτισμός, η παράδοση και η ιστορικότητα της πόλης γίνονται μείζονες αντικειμενικοί στόχοι του αστικού σχεδιασμού στο πλαίσιο του γενικότερου στρατηγικού σχεδιασμού του χώρου.

Στη χώρα μας οι πολεοδομικές και χωροταξικές πολιτικές αγνόησαν την ιστορικότητα των πόλεων και στράφηκαν προς τα παραδείγματα της νεότερης αρχιτεκτονικής ιδιαίτερα αυτά του ριζοσπαστικού μοντερνισμού, ο οποίος εξαφάνισε τα περισσότερα παλιά κτίρια στις κεντρικές περιοχές των πόλεων (Θεσσαλονίκης). Από την άσκηση των καθηκόντων μας στην προστασία της αρχιτεκτονικής και φυσικής κληρονομιάς (Ν.2831/2000 και 3028/2002), ιδιαίτερα στη Βόρεια Ελλάδα έχουμε διαπιστώσει ότι τα διατάγματα όρων δόμησης των περισσότερων πόλεων δεν προβλέπουν την οριοθέτηση και προστασία με ειδικούς όρους δόμησης και χρήσης των κέντρων των πόλεων αφενός και παραδοσιακών πυρήνων αφετέρου. Τα λίγα παραδείγματα όπως αυτά της Βέροιας (παραδοσιακές περιοχές), της Ξάνθης (παλιά πόλη) και της Καβάλας (Παναγία) δεν επιβεβαιώνουν τον σεβασμό στην ιστορικότητα και το παραδοσιακό πνεύμα των κέντρων των πόλεων. Στην υπόλοιπη Ελλάδα λίγα είναι τα παραδείγματα διάσωσης των ιστορικών κέντρων (Ρόδος, Χανιά, Κέρκυρα, Ναύπλιο κ.ά.).

Έτσι, έχουν χαθεί πολλά στοιχεία της αυθεντικότητας του αστικού χώρου, της αυθεντικότητας που χαρακτηρίζει τον τρόπο ζωής και την εξέλιξη μιας κοινωνίας σ' έναν χώρο κατά τη διάρκεια μιας ιστορικής – χρονικής περιόδου. Αναφερόμαστε εδώ στην ιδιαιτερότητα του τόπου και του πολιτισμού του (χωρική και χρονική συνιστώσα). Έτσι οι πολιτικές βρήκαν διέξοδο στην κατεδάφιση και όπου αυτό εμποδίστηκε δόθηκε διέξοδος στην πίεση του οικονομικού συντελεστή δόμησης με τις κάθε είδους επεκτάσεις και προσθήκες καθ' ύψος. Με τον τρόπο αυτόν ένα μεγάλο μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς εξαφανίστηκε και αντί να αποτελεί σημαντικό στοιχείο του πολεοδομικού και χωροταξικού σχεδιασμού, ο οποίος γίνεται τώρα πολιτιστικός σχεδιασμός, ελαχιστοποιείται και εξαφανίζεται επικίνδυνα με αποτέλεσμα οι πόλεις να στερούνται από τα πιο σημαντικά στοιχεία συμβολισμού, σημασιολογικού περιεχομένου, συναισθηματικής αγκύρωσης και ιστορικού βάθους.

E.3: ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Οι περισσότερες ελληνικές πόλεις διατηρούν ελάχιστα στοιχεία της ιστορικής και χωρικής τους αυθεντικότητας (Μακανταση - Πολυβού 2009), διότι οι νέες πόλεις συνεχίζουν να χτίζονται πάνω στις παλιές και τούτο μοιραία οδηγεί στην κατεδάφιση του παλιού κτιριακού αποθέματος προκειμένου να οικοδομηθεί εκ νέου, δηλαδή να αντικατασταθεί από νέο απόθεμα. Λίγες πόλεις της χώρας μας κατάφεραν εγκαίρως να προσδιορίσουν και να διαφυλάξουν τα ιστορικά τους κέντρα. Τα παραδείγματα του Ναυπλίου, των Χανίων, της Ρόδου, της Ξάνθης, της Καβάλας, της Βέροιας, της Πλάκας κ.ά. είναι οι ελάχιστες ηρωικές αντιστάσεις στην απελθούσα μανία κατεδάφισης των παλιών και οικοδόμησης νέων κατασκευών στα κέντρα των πόλεων. Αλλά δεν είναι αρκετές. Οι περισσότερες ελληνικές πόλεις έχουν, ήδη, περάσει στην απέναντι όχθη. Από την άλλη μεριά η αυθαίρετη και ανεξέλεγκτη δόμηση έχει ως αποτέλεσμα την καταστροφή ή απαξίωση του παλιού πολεοδομικού και αρχιτεκτονικού αποθέματος. Ακόμα και οι σχετικά νέοι οικισμοί και πόλεις που ιδρύθηκαν κατά την περίοδο της ύστερης τουρκοκρατίας, αναγκάστηκαν να αποβάλλουν τα παραδοσιακά τους στοιχεία, τα οποία υπήρξαν εύκολα θύματα του ριζοσπαστικού μοντερνισμού των δεκαετιών 1960 και 1970 (Νάουσα, Βέροια, Έδεσσα, Φλώρινα, Καστοριά, Σέρρες, Λάρισα, Πάτρα, Ηράκλειο, Θεσσαλονίκη κ.ά.). Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις προστασίας υπήρξαν λίγες (π.χ. Πλάκα, Άνω Πόλη Θεσ/νίκης, Κέρκυρα, Ρόδος κ.λπ.).

Η ραγδαία αυτή καταστροφή του κτιριακού αποθέματος των πόλεων, αλλά και η ριζική αλλαγή του πολεοδομικού ιστού ή δικτύου, λόγω της εισόδου του αυτοκινήτου και της ανοικοδόμησης των γειτονιών με τη χρήση των κανόνων και μηχανισμών της αστικοποίησης, (αντιπαροχή) οδήγησε στον θρίαμβο της ομοιομορφίας και της απρόσωπης έκφρασης μιας εικόνας των αστικών περιοχών, την οποία χαρακτηρίζουν οι γνωστές πολυκατοικίες της τυποποίησης.

Αφού η καταστροφή είχε κατά μεγάλο ποσοστό συντελεστεί, παρουσιάστηκε το κίνημα της προστασίας και ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς των πόλεων για την ένταξή της στην καθημερινή ζωή και λειτουργία τους. Και τούτο έγινε, γιατί έχουν πειστεί όλοι ότι η ανάδειξη της ιστορικότητας της πόλης και της παράδοσής της αναβαθμίζει τον αστικό χώρο και βοηθά τους κατοίκους να ζουν σε επαφή με το ζωντανό τους παρελθόν, να έχουν πολιτιστική δραστηριότητα μέσα σ' ένα περιβάλλον πλούσιο σε μνήμη, αισθητική ποιότητα, ιστορική βάση και σημασιολογική ποικιλία.

Το πρόβλημα της προστασίας των ιστορικών κέντρων, των ιστορικών κτιρίων, των πόλεων και των πυρήνων των παραδοσιακών οικισμών στην Ελλάδα δεν αντιμετωπίστηκε σωστά και με στρατηγικό βάθος και ορίζοντα, αλλά ούτε έχει λυθεί ακόμα. Η έλλειψη πολιτικών προστασίας, αλλά και η απουσία μιας γενικευμένης στρατηγικής προσδιορισμού, ανάδειξης και προστασίας των ιστορικών κέντρων οδήγησε σε αποσπασματικά και ελλιπή μέτρα. Από τη δεκαετία του 1990, όταν η καταστροφή είχε σχεδόν ολοκληρωθεί, άρχισαν να αναζητούνται εναλλακτικές στρατηγικές ολοκληρωμένης προστασίας των ιστορικών κτιρίων και περιοχών. Η νομοθεσία από τότε εκσυγχρονίζεται και επιτρέπει δράσεις και τακτικές τέτοιες που να οδηγούν σε καλύτερη επίτευξη του στόχου. Απομένει να υιοθετηθεί από την πολιτική ηγεσία, τη διοίκηση, τους επαγγελματίες και το κοινό η αντίληψη ότι μια ολοκληρωμένη στρατηγική αντιμετώπισης και ανάδειξης των ιστορικών κέντρων είναι προς το συμφέρον όλων και άρα η συνέργεια όλων είναι απαραίτητη.

Η διαδικασία ανάπτυξης – εξέλιξης του ιστορικού κέντρου και του κέντρου της πόλης γενικότερα ακολουθεί ορισμένες φάσεις. Ο αριθμός και η ποικιλία αυτών εξαρτάται από πολλούς παράγοντες. Οι πιο χαρακτηριστικές φάσεις είναι τέσσερις και περιλαμβάνουν: (α) Την αρχική, αυτή, δηλαδή, της ίδρυσης της πόλης, όπου εγκαθιδρύεται η πόλη και που σ' έναν χώρο (τον αρχικό) περιλαμβάνονται όλες οι αστικές λειτουργίες (εμπορικές, οικονομικές, διοικητικές, κατοικία, αναψυχή κ.λπ.). (β) Τη φάση της ανάπτυξης - επέκτασης της πόλης προς όλες τις κατευθύνσεις. Το κέντρο εδώ είναι το παλαιότερο τμήμα της πόλης και η πόλη επεκτείνεται προς όλες τις κατευθύνσεις. Εάν τούτο δεν είναι δυνατό λόγω

εμποδίων φυσικών ή λόγω ιστορικών γεγονότων, τότε τα κτίρια διαχωρίζονται, όπου είναι εύκολο μέσα στις ζώνες επέκτασης της πόλης. Το κέντρο της πόλης στην περίπτωση αυτή μετακινείται και η πιθανότητα να γίνει το παλιό κέντρο ιστορικό ή εμπορικό είναι περιορισμένη. (γ) Τη φάση της γέννησης του ιστορικού κέντρου, της αξιολόγησης και διατήρησής του και του διαχωρισμού του από το εμπορικό κέντρο. Εδώ η γέννηση της ιστορικής πόλης ακολουθεί δύο διαδικασίες. Στην πρώτη γίνεται επαναξιολόγηση της ιστορικής και της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, που οδηγεί σε νέες τάσεις και πολιτικές διατήρησης, που υλοποιείται σε μια επιλεγμένη, μορφή ανάπτυξης. Το μέγεθος της παλιάς πόλης (αρχική) που θα ενταχθεί στο πρόγραμμα εξαρτάται από τη δύναμη της κίνησης για τον καθορισμό και προστασία του κέντρου, την κατάσταση διατήρησης των κτιρίων και τις πιέσεις που ασκούνται για αναπτυξιακή εκμετάλλευση. Στη δεύτερη εξετάζονται οι σχέσεις μεταξύ του ιστορικού κέντρου και των κεντρικών λειτουργιών της πόλης. Η εισαγωγή όρων και περιορισμών δόμησης στις κατασκευές του κέντρου θέτει εμπόδια στην ανάπτυξη των οικονομικών και εμπορικών κυρίως δραστηριοτήτων και ως εκ τούτου στην κερδοφορία των επιχειρήσεων. Τότε είναι ενδεχόμενο να ασκηθούν πιέσεις, να φύγουν από την περιοχή και οι πολεοδόμοι να διώξουν τις χρήσεις γης που θεωρούν ανάρμοστες με το είδωλο του ιστορικού κέντρου. Αποτέλεσμα αυτού μπορεί να είναι ο διαχωρισμός (μερικός ή ολοσχερής) του εμπορικού κέντρου από το ιστορικό κέντρο, όπως τείνει να γίνεται στις μέρες μας με την έξοδο πολλών εμπορικών κέντρων (Malls) από τα κέντρα των πόλεων. (δ) Τέλος, τη φάση της αλληλοκάλυψης των κέντρων μερικής ή ολικής ανάλογα με τις επικρατούσες συνθήκες ανάπτυξης. Η τάση αυτή παρουσιάζεται στις μέρες μας με τη μορφή της πλήρους απομάκρυνσης των εμπορικών κυρίως κέντρων από το ιστορικό κέντρο της πόλης. Αυτό όμως δεν είναι ο μόνος κίνδυνος. Ο κύριος κίνδυνος είναι να παρασυρθούν μαζί και άλλες λειτουργίες όπως π.χ. οι οικονομικές, η αναψυχή, μέρος της πολιτιστικής δραστηριότητας κ.ο.κ. έτσι που να έχουμε μερική ή ολική εγκατάλειψη του ιστορικού κυρίως κέντρου. Η τάση εδώ είναι δηλαδή να αναπτύσσεται το εμπορικό κέντρο και να ξεφεύγει από τα όρια του ιστορικού, ο διαχωρισμός του διοικητικού, η οικονομική αποκέντρωση κ.ο.κ.

Στις ελληνικές πόλεις διακρίνονται ορισμένα πολιτιστικά χαρακτηριστικά, που κάνουν τα επί μέρους κέντρα πιο διακριτά από τα άλλα τμήματα της πόλης. Είναι η παραδοσιακή διάρθρωση της κατοικίας, της αστικής ζωής και της λειτουργίας της πόλης και της γειτονιάς. Περιοχές με ειδικό χαρακτήρα, χρήσεις και συγκεντρώσεις χρήσεων δημιουργούν μια ιδιαίτερη ανάπτυξη της μορφής του κέντρου. Πρόκειται για δευτερεύοντες παραδοσιακούς πυρήνες που και αυτοί αξίζουν της προσοχής μας λόγω της σπουδαιότητας του ρόλου τους. Τα ιστορικά κέντρα και οι παραδοσιακοί πυρήνες περιέχουν στοιχεία αρχιτεκτονικής και πολεοδομίας, που αντιστέκονται στην προσαρμογή τους στις σύγχρονες απαιτήσεις της ζωής.

Οι κατεδαφίσεις εμποδίζονται και τίθεται σε εφαρμογή η συστηματική προστασία και μεθοδική αποκατάσταση που εισάγονται με τις μεθόδους προσδιορισμού και θεσμοθέτησης των κέντρων.

Ε.4: ΤΡΟΠΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

Η ύπαρξη και ο ρόλος του ιστορικού κέντρου της πόλης είναι μία αντικειμενική πραγματικότητα και συμβάλλει σημαντικά στον αστικό σχεδιασμό και προγραμματικό ως ο πυρήνας ενός πολεοδομικού κέντρου, που όπως και το βιολογικό του αντίστοιχο είναι ζωντανό, δηλαδή δημιουργείται – γεννιέται, ζει και πεθαίνει. Ο προσδιορισμός λοιπόν του ιστορικού κέντρου είναι σημαντική εργασία καθόσον συνιστά το πρώτο βήμα της ανάλυσης για τον αστικό σχεδιασμό – προγραμματισμό. Από την άλλη μεριά, ολοκληρώνει την έννοια της πόλης (άστου) που περιλαμβάνει το κέντρο, την περιφέρεια, τα προάστια και τις αγροτικές περιοχές.

Δεδομένης της σημασίας του ιστορικού κέντρου ή κέντρου γενικότερα απομένει να δούμε πως αυτό είναι δυνατόν να προσδιοριστεί και να χαρακτηριστεί ανάλογα με διοικητικές ή θεσμικές διαδικασίες. Ο προσδιορισμός του κέντρου θεωρείται το πρώτο βήμα της στρατηγικής ανάπτυξης των ιστορικών κέντρων των πόλεων. Χωρίς τον προσδιορισμό και τη θεσμοθέτησή του είναι αδύνατη η λήψη μέτρων προστασίας, ανάδειξης και χρήσης του. Αλλά πως είναι δυνατόν να προσδιοριστεί το κέντρο της πόλης ; Το ερώτημα αυτό παραπέμπει στην αναζήτηση της μεθόδου. Μέθοδοι υπάρχουν αρκετές, αν και η βιβλιογραφία και η έρευνα στον τομέα αυτό, που έχει γίνει μέχρι σήμερα, δεν είναι τόσο μεγάλη.

Γενικά, υπάρχουν παλιές και νέες μέθοδοι προσδιορισμού του κέντρου της πόλης. Χωρίζοντας τις σε τέσσερις ομάδες ή κατηγορίες μπορούμε καλύτερα να τις κατατάξουμε και να τις περιγράψουμε με συντομία. Η κατάταξη που ακολουθεί διακρίνει τις ομάδες των μεθόδων κατά εξελικτική σειρά από τις παλαιότερες και απλούστερες προς τις νεότερες και πιο σύνθετες.

A. Στην πρώτη ομάδα ανήκουν οι μέθοδοι σχεδιαστικού προσδιορισμού του κέντρου της πόλης (design methods). Στην ουσία τους οι μέθοδοι αυτές είναι οι γνωστές πρακτικές ή εμπειρικές τεχνικές, που εφαρμόζουν οι διάφοροι παράγοντες της πόλης (η πολιτική εξουσία), οι επαγγελματίες της, οι υπάλληλοι των πολεοδομιών, των υπουργείων και των οργάνων της διοίκησης, που είναι κατά το νόμο υπεύθυνοι για τον έλεγχο και την εποπτεία του αστικού σχεδιασμού και προγραμματισμού. Ακόμα, χρησιμοποιούνται από τους ελεύθερους επαγγελματίες, μελετητές της πολεοδομίας.

Οι μέθοδοι αυτές αφορούν, κυρίως, γραφικούς προσδιορισμούς των κέντρων, που γίνονται πάνω σε χάρτες της πόλης υπό κατάλληλη κλίμακα. Αν και έχουν κατηγορηθεί ως επιστημονικά αυθαίρετες και στερούμενες σχετικών κριτηρίων, εντούτοις οι μέθοδοι αυτές εμπειρεύουν αντανακλάσεις αντιληπτικών στοιχείων, πολεοδομικών δεδομένων, μεγεθών συνοχής και σχετικότητας, συντελεστών δόμησης, συσσωρεύσεων λειτουργιών και χρήσεων. Τα στοιχεία αυτά ενεργούν μέσω της αντίληψης του υπεύθυνου επαγγελματία και εκφράζονται μέσα από την κρίση του ως ολοκληρωμένες λύσεις και ως προτάσεις για αποφάσεις.

Πολλά παραδείγματα προσδιορισμών αυτού του τύπου αποδεικνύουν ότι τα κέντρα (ιστορικά, εμπορικά, οικονομικά, παραδοσιακά κ.ά.) άλλοτε ταυτίζονται με το πραγματικό κέντρο (Θεσσαλονίκη), άλλοτε επεκτείνονται και πέρα από αυτό (Φλώρινα) και άλλοτε έχουν μικρή αλληλοκάλυψη (Ηράκλειο, νέες πόλεις). Η ομάδα αυτή των μεθόδων δέχεται την κριτική του, εάν η σχεδιαστική απόφαση είναι από μόνη της επαρκές κριτήριο για τον προσδιορισμό του κέντρου. Οι σχεδιαστικοί προσδιορισμοί του κέντρου μπορεί να διαφέρουν μεταξύ τους ως προς τα κριτήρια προσδιορισμού, τα κριτήρια σημασιολόγησης του όρου του κέντρου, αλλά και τα κριτήρια λειτουργίας και χρήσης.

Η κύρια κριτική προς την κατηγορία αυτή εστιάζεται όχι στην υπηρεσιακή χάραξη αυτή καθαυτή, αλλά στην αντιληπτική αξιολόγηση εκ μέρους των πολιτών της πόλης για το τι σημαίνει και πως αξιολογείται η συγκεκριμένη περιοχή της πόλης. Το κέντρο δεν είναι μόνο αυτό που προσδιορίζεται στον χάρτη, αλλά και το πού λειτουργεί και το τι σημαίνει για τις ομάδες των πολιτών. Έτσι όχι μόνο ο ορισμός, ο προσδιορισμός, αλλά και η αιτιολόγηση του προσδιορισμού του κέντρου της πόλης θα πρέπει να εξαρτάται από τους πολίτες της. Η πρώτη ομάδα των μεθόδων έχει αποδειχθεί ότι παρουσιάζει σοβαρούς επιστημονικούς περιορισμούς. Οι περιορισμοί αυτοί προσδιορίστηκαν και προτάθηκαν οι μέθοδοι της δεύτερης ομάδας ως εξέλιξη και βελτίωσή τους. Παρουσιάζουν τα μειονεκτήματα των σχεδιαστικών μεθόδων (design methods) και γενικά τις αντινομίες και περιορισμούς των κανονιστικών τεχνικών που συγκεντρώνονται γύρω από την έλλειψη μιας αυστηρής θεωρητικής υποδομής και την απεριόριστη σφαίρα εφαρμογής τους.

B. Στη δεύτερη ομάδα ανήκουν οι μέθοδοι που έχουν οικονομικό υπόβαθρο. Αυτές χρησιμοποιούν για τον προσδιορισμό του κέντρου κριτήρια και δείκτες όπως π.χ. το ύψος των οικοδομών (αριθμός ορόφων), η ένταση των λειτουργιών του κέντρου, ο συντελεστής δόμησης, η εκμετάλλευση της κυκλοφορίας, η αξία της γης κ.ο.κ.

Οι οικονομικές μέθοδοι εφαρμόστηκαν από τους γεωγράφους στη δεκαετία του 1950 και έχουν δεχτεί σοβαρή κριτική για τη συγγνή εφαρμογή των δεικτών χωρίς τη συμμετοχή των κατοίκων ή χρηστών του κέντρου. Στην ομάδα αυτή υπάγεται η μέθοδος για τον προσδιορισμό του κέντρου της πόλης της Κατερίνης που χρησιμοποίησαν οι Ε.Π. Δημητριάδης – Α.Φ. Λαγόπουλος – Π. Σταθακόπουλος (1999). Η ομάδα αυτή περιλαμβάνει μεθόδους που θεωρούνται εξέλιξη της πρώτης κατηγορίας, όπου την έλλειψη κριτηρίων καλύπτει η είσοδος ορισμένων κριτηρίων με υλικό υπόβαθρο ή οικονομικό χαρακτήρα. Χρησιμοποιήθηκαν, κυρίως, από τους Αμερικανούς πολεοδόμους για τον προσδιορισμό αυτού του κέντρου που οι ίδιοι αποκαλούν CBD (Central Business District). Η δεύτερη ομάδα αποτελείται από μεθόδους που ελέγχου στην ουσία τον βαθμό που οι κεντρικές περιοχές ικανοποιούν ορισμένα κριτήρια (μέθοδοι εξαναγκασμού). Χρησιμοποιούν συνήθως αριθμητικά μοντέλα βαθμολόγησης είτε απλά είτε ενισχυμένα με κάποιο είδος συντελεστή βαρύτητας. Παραδείγματα τέτοιων μεθόδων χρησιμοποιούνται στις μελέτες χωροθετήσεων έργων ή δραστηριοτήτων (κέντρων, αεροδρομίων, εκθέσεων ΧΥΤΑ κ.λπ.). Το ενδιαφέρον είναι ότι οι μέθοδοι της δεύτερης ομάδας συμπεριλαμβάνουν και μερικές θεωρητικές απόψεις. Μία από αυτές είναι η δυνατότητα να τροποποιείται η μέθοδος για να ανταποκριθεί στον σκοπό του έργου και στη φύση του προβλήματος. Οι μέθοδοι αυτές έχουν κατηγορηθεί ως μη επιστημονικές, αλλά η κριτική αυτή είναι μάλλον υπερβολική. Είναι σαφώς μέθοδοι που προσανατολίζονται άμεσα προς τους στόχους και από την άποψη αυτή πιο αποτελεσματικές.

Γ. Στην τρίτη ομάδα ανήκουν οι μέθοδοι χωρικού προσδιορισμού, που βασίζονται στις συντακτικές αναλύσεις του χώρου της πόλης, τον προσδιορισμό των στοιχείων και των διαρθρωτικών σχέσεων μεταξύ τους. Το κέντρο προσδιορίζεται ως το τμήμα εκείνο της πόλης που παρουσιάζει τον μεγαλύτερο βαθμό ενσωμάτωσης. Στην ομάδα αυτή ανήκει η συντακτική μέθοδος του Β. Hillier (Β. Hillier – J. Hanson, 1984). Η μέθοδος αυτή συνδυάζει τη λειτουργία και χρήση του δημόσιου χώρου, ορισμένων συντακτικών παραμέτρων του χώρου και των κοινωνικών και οικονομικών παραμέτρων της πόλης.

Η συντακτική ανάλυση αφορά στη δημιουργία του αξονικού χάρτη, όπου φαίνονται οι συντακτικές ιδιότητες του κάθε χώρου και η σχέση αυτού ως προς το σύνολο. Η συνδετικότητα των χώρων μεταξύ τους καθορίζει τον βαθμό ενσωμάτωσης του χώρου αυτού στο σύστημα. Ο βαθμός ενσωμάτωσης μας οδηγεί στον πυρήνα ενσωμάτωσης εκεί όπου οι χώροι παρουσιάζουν τον μεγαλύτερο βαθμό ενσωμάτωσης. Εάν επιλέξουμε το 5 – 10 % των χώρων της πόλης με το μεγαλύτερο βαθμό ενσωμάτωσης, τότε οδηγούμαστε στο κέντρο της πόλης που αναζητούμε.

Η ομάδα των μεθόδων αυτών χρησιμοποιεί μια σειρά από μετρικά δεδομένα της πόλης, υλικές μεταβλητές και μετρήσιμα δεδομένα, τα οποία οδηγούν με κατάλληλη επεξεργασία μέσω Η/Υ στον προσδιορισμό του κέντρου της πόλης. Αφήνουν, όμως, απέξω τη νοηματοδότηση της πραγματικότητας του κέντρου της πόλης, όπως την αντιλαμβάνεται ο πολίτης. Είναι μέθοδοι λογικής αξιολογικής ανάλυσης, όπου εξετάζεται ο βαθμός λογικής στήριξης, σχέσης και επιρροής μεταξύ των παραμέτρων του χώρου της πόλης (Πολιτιστικοί, πολιτικοί, κοινωνικοί, οικονομικοί, χωρικοί, ενσωμάτωσης, συσχετισμών κ.ο.κ.). Οι μέθοδοι της ομάδας αυτής χρησιμοποιούν δεδομένα και μεταβλητές, τις οποίες επεξεργάζεται κανείς μέσω προγραμμάτων Η/Υ. Την κριτική αυτής της έλλειψης νοηματοδότησης έρχεται να καλύψει η τέταρτη ομάδα μεθόδων που ακολουθεί.

Δ. Στην τέταρτη ομάδα μεθόδων υπάγονται οι λεγόμενες αντιληπτικές μέθοδοι, οι οποίες εισάγουν τη συμμετοχή των πολιτών (κατοίκων, επισκεπτών) της πόλης στον προσδιορισμό τους κέντρου της. Οι μέθοδοι της ομάδας αυτής βασίζονται στο λεγόμενο «σύστημα του ειδώλου της πόλης», που βρίσκεται στη θεμελιώδη εργασία του Κ. Lynch (Κ. Lynch, 1960) ή του «νοητικού χάρτη» και σήμερα αποτελεί τη βάση πολλών ερευνών (Κ. Παρθενόπουλος 2004). Το σύστημα του ειδώλου εξηγεί, πως ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται τον χώρο, τον χρόνο, τις σχέσεις με τους άλλους, το άτομό του, τις αξίες του και τα συναισθήματα ή τις συγκινήσεις του. Η μέθοδος προσδιορισμού του ειδώλου του κέντρου της πόλης πάνω στον χάρτη από τον πολίτη υποκαθιστά τον επαγγελματία και εκφράζει όλη

τη συμμετοχική διαδικασία άμεσα. Ο πολίτης γίνεται από εκφραστής αιτημάτων και παρατηρήσεων συμμετέτοχος στη λήψη της απόφασης του προσδιορισμού του κέντρου της πόλης του.

Μια μέθοδος της ομάδας αυτής εφαρμόστηκε από την Σ. Παρθενοπούλου για να προσδιοριστεί το ιστορικό – παραδοσιακό κέντρο της πόλης της Βέροιας κατά το 2003. Ο στόχος της έρευνας αυτής ήταν διπλός. Πρώτιστα η έρευνα ενδιαφερόταν να προσδιορίσει το ιστορικό – παραδοσιακό κέντρο της Βέροιας με δύο εξελιγμένες χαρακτηριστικές μεθόδους, δηλαδή τη συντακτική και την αντιληπτική και δεύτερον να συγκρίνει τις μεθόδους αυτές ως προς το εξαγόμενο προϊόν τους (output). Χρησιμοποιώντας την πρώτη μέθοδο προσδιορίστηκε το ιστορικό κέντρο της Βέροιας με την εφαρμογή του μοντέλου της συντακτικής ανάλυσης του B. Hillier. Με τη χρήση της δεύτερης επιλέχτηκε ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα ατόμων της Βέροιας, στα οποία δόθηκε ο χάρτης της πόλης και κλήθηκαν με μια γραμμή να σχεδιάσουν (περιγράψουν) ποιο κατά την αντίληψή τους είναι το κέντρο της πόλης. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν ήταν εξαιρετικά ενθαρρυντικά. Αποδείχτηκε ότι τα συγκριτικά αποτελέσματα και των δύο μεθόδων συμπίπτουν σημαντικά στο παράδειγμα της Βέροιας. Απομένει και πρέπει να γίνουν και άλλες έρευνες για να αποδειχθεί ότι οι συντακτικές και οι αντιληπτικές μέθοδοι μπορούν να οδηγηθούν στο ίδιο αποτέλεσμα και μετά να εφαρμοστούν στην πράξη. Οι ομάδες των αντιληπτικών μεθόδων είναι άμεσες και αποτελεσματικές και χρησιμοποιούν όλη την πληροφορία και εμπειρία, που έχει συσσωρεύσει ο πολίτης της πόλης, ο επαγγελματίας ή ακόμα και ο επισκέπτης. Μ' άλλα λόγια ο άνθρωπος γίνεται εδώ η μονάδα επεξεργασίας της πληροφορίας και της εμπειρίας, που ήδη είναι κτήμα του. Και αντιδρά περιγράφοντας το χωρικό ή περιβαλλοντικό είδωλο ή τη νοητική εικόνα το κέντρου της πόλης του. Χρησιμοποιείται με άλλα λόγια η μνήμη, η εμπειρία και η φαντασία του πολίτη για να προσδιοριστεί το κέντρο της πόλης. Πιο άμεση πηγή δεδομένου δεν μπορεί να υπάρξει και εδώ έγκειται η αξία των μεθόδων αυτών.

Z:ΑΡΧΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΗΣ

Z.1:ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ

Το πρώτο κείμενο που διατυπώθηκε από τα 13 που εγκρίθηκαν στη δεύτερη διεθνή σύνοδο των αρχιτεκτόνων και των τεχνικών των ιστορικών μνημείων στη Βενετία υπό την αιγίδα της U.N.E.S.C.O. στις 25-31 Μαΐου 1964, είναι ο Διεθνής Χάρτης για τη συντήρηση και την αποκατάσταση μνημείων και τοποθεσιών, που αποτελεί το θεμέλιο και τη βασική πηγή αναφοράς της σύγχρονης θεώρησης, για οποιαδήποτε επιστημονική επέμβαση, αποκατάσταση και αναστήλωση μνημείου ή μνημειακού συνόλου και αναφέρεται στη μεγάλη σημασία και των συνόλων.

Οι σύνεδροι συμφώνησαν ότι θα τροποποιήσουν αργότερα τον χάρτη της Βενετίας, ανάλογα με την πείρα που θα αποκτηθεί στις αποκαταστάσεις μνημείων και συνόλων.

Από την παρακάτω πρόταση του καθηγητή Roberto Di Stefano που παρουσιάστηκε στην VIγενική συνέλευση της οργάνωσης του I.C.O.M.O.S. στο Μπάρι της Ιταλίας το 1981 με σκοπό τη συμπλήρωση του Χάρτη της Βενετίας, είναι εμφανές ότι το κείμενο του Χάρτη παραμένει αποδεκτό σε γενικές γραμμές.

Για να προκληθεί εμβάθυνση και εξάπλωση του Χάρτη της Βενετίας, στην παραπάνω γενική συνέλευση προτάθηκε η δημιουργία μιας Διεθνούς επιτροπής. Έτσι από το 1981 – 1984 δημιουργήθηκε αυτή η Διεθνής επιτροπή, καθώς και μια Διεθνής επιτροπή για τη μελέτη των ιστορικών κέντρων.

Η πρώτη γνωμοδοτική επιτροπή τον Δεκέμβριο του 1982 επιμένει ότι χρειάζεται να επιφέρουμε στο Χάρτη της Βενετίας κάποιες επεξηγήσεις και εξακριβώσεις.

Γι' αυτό είναι αναγκαίο να κάνουμε μερικές διαπιστώσεις:

1. Οι διατυπωμένες αρχές του Χάρτη της Βενετίας του 1964 είναι πλήρως έγκυρες.
2. Στις μέρες μας έχει παρουσιασθεί πολύ μεγάλος κίνδυνος καταστροφής της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, η οποία γίνεται αντικείμενο ξεπουλήματος πιεζόμενη από υπερπληθυσμιακές καταστάσεις και οικονομικά συμφέροντα που έχουν σαν συνέπεια την μετατροπή του οικοδομικού ιστού αστικών και ημιαστικών περιοχών.
3. Οι αρμόδιες αρχές και οι πολίτες των πολιτισμένων εθνών, γνωρίζουν επακριβώς την υπάρχουσα δραματική κατάσταση.
4. Υπάρχει μια πολύ μεγάλη διαφορά μεταξύ του τι απαιτείται για να συνειδητοποιήσουμε αυτή την τόσο δραματική κατάσταση και του τι πραγματοποιείται καθημερινά.
5. Οι διάφορες κυβερνήσεις δεν εφαρμόζουν μια αποτελεσματική πολιτική για να πολιτιστικά αγαθά.

Η πρόταση του καθηγητή Roberto Di Stefano για τη συμπλήρωση του Χάρτη της Βενετίας είναι η παρακάτω:

Ορισμοί.

1 η έννοια ενός ιστορικού μνημείου δεν καλύπτει μόνο το μεμονωμένο αρχιτεκτονικό έργο, αλλά και την αστική ή αγροτική τοποθεσία που μαρτυρεί έναν ιδιαίτερο πολιτισμό, μια ενδεικτική εξέλιξη, ή ένα ιστορικό γεγονός. Αυτό ισχύει όχι μόνο για τις μεγάλες δημιουργίες, αλλά και για τα ταπεινά έργα που με τον καιρό απέκτησαν πολιτιστική σημασία,.

Αυτή η έννοια, λοιπόν, επεκτείνεται στις τοποθεσίες ή στα ιστορικά και παραδοσιακά σύνολα, ομάδες κτηρίων που αποτελούν μια ανθρώπινη εγκατάσταση σε αστικό ή αγροτικό περιβάλλον (αστικές τοποθεσίες, ιστορικά κέντρα, παλιές αστικές συνοικίες, χωριά, αρχαιολογικές τοποθεσίες ακόμη και σε θάλασσες, λίμνες ποταμούς, κήπους και πάρκα ιδιαίτερου ενδιαφέροντος κ.τ.λ.), καθώς επίσης και σε εκείνα που αποτελούν έργο της φύσης ανεξάρτητα από την εποχή δημιουργίας τους και από τις διαδοχικές αλλαγές με την πάροδο του χρόνου – αναγνωρίστηκε από ιστορική, αρχαιολογική, αρχιτεκτονική, αισθητική, κοινωνική, ή επιστημονική άποψη,

2. η συντήρηση και η αποκατάσταση των μνημείων αποτελεί έναν επιστημονικό κλάδο ο οποίος πρέπει να αποτείνεται στη συνεργασία όλων των επιστημών κι όλων των τεχνών που μπορούν να συνεισφέρουν στη μελέτη και τη διάσωση της μνημειακής κληρονομιάς και στην ολοκλήρωση της, στα πλαίσια της πολιτιστικής, κοινωνικής και οικονομικής ζωής των ανθρώπων.

Έτσι, η συντήρηση έχει ως αντικειμενικό σκοπό να εξασφαλίσει την διάσωση της πολιτισμικής κληρονομιάς, φροντίζοντας για την κατάλληλη προσαρμογή στις ανάγκες της κοινωνίας, μέσα από ένα σύνολο τεχνικών, νομοθετικών, οικονομικών, φορολογικών, πολιτιστικών μέτρων κ.ο.κ.

Η αποκατάσταση, στη συνέχεια εννοείται ως το τεχνικό μέσο μεσολάβησης που διαφυλάσσει ζωντανή και μεταδίδει εξ ολοκλήρου στο μέλλον την πολιτιστική κληρονομιά.

3. η συντήρηση και η αποκατάσταση των μνημείων αποσκοπούν να τα διασώσουν τόσο σαν έργα τέχνης όσο και σαν ιστορικές μαρτυρίες.

Συντήρηση.

4. η συντήρηση των μνημείων έχει σαν πρωταρχική απαίτηση τη συνεχή και μόνιμη φροντίδα για τη διατήρησή τους.

5. η συντήρηση των μνημείων ευνοείται πάντοτε από την καταλληλότητα τους να χρησιμοποιηθούν για κάποιο ωφέλιμο στην κοινωνία. Μια τέτοια χρησιμοποίηση είναι βέβαια επιθυμητή, αλλά δεν πρέπει να αλλάζει τη διάρθρωσή ή τη διακόσμηση των κτηρίων. Οι διαρρυθμίσεις που επιβάλλει η αλλαγή της λειτουργίας τους (από νέες χρήσεις) πρέπει να αντιμετωπίζονται και ενδεχομένως να επιτρέπονται μέσα σε αυτά τα όρια.

6. η συντήρηση ενός μνημείου συνεπάγεται τη διατήρηση του άμεσου περιβάλλοντος του , στην κλίμακά του. Αν το παραδοσιακό πλαίσιο δεν έχει εξαφανισθεί, έχουμε καθήκον να το διατηρήσουμε αλλά και ταυτόχρονα να αποκλείουμε κάθε προσθήκη, κάθε κατεδάφιση και κάθε αλλαγή που θα μπορούσε να αλλάξει τις σχέσεις των όγκων και των χρωμάτων.

7. το μνημείο είναι αναπόσπαστο από την ιστορική στιγμή που αντιπροσωπεύει και από τον χώρο όπου είναι τοποθετημένο. Επομένως η μετακίνησή του όλου ή τμήματος ενός μνημείου μπορεί να γίνει παραδεκτή μόνον αν επιβάλλεται από την ανάγκη διασώσεως του , ή δικαιολογείται από λόγου μεγάλης εθνικής ή διεθνούς σημασίας.

8. τα γλυπτά, ζωγραφικά ή διακοσμητικά στοιχεία, που είναι αναπόσπαστα δεμένα με το μνημείο, δεν μπορούν να διαχωρισθούν παρά μόνον αν το μέτρο αυτό είναι η μοναδική διέξοδος για αν εξασφαλιστεί η διάσωσή τους.

Αποκατάσταση και αναστήλωση

9. η διαδικασία της αποκαταστάσεως είναι μια επέμβαση υψηλής εξειδίκευσεως που επιβάλλεται να γίνεται και εξαίρεση. Έχει σαν στόχο να διατηρήσει και να αποκαλύψει τις αισθητικές και ιστορικές αξίες του μνημείου και βασίζεται στον σεβασμό προς τη αρχική του υπόσταση και τα αυθεντικά του στοιχεία. Σταματάει στο σημείο που αρχίζουν να υπάρχουν υποθέσεις. Πέρα από αυτό το σημείο, οποιαδήποτε εργασία που ενδεχομένως θα θεωρηθεί απαραίτητη για αισθητικούς ή τεχνικούς λόγους, θα πρέπει να διαχωρίζεται από την (αρχική) αρχιτεκτονική σύνθεση και να φέρνει τη σφραγίδα της εποχής μας. Σε όλες τις περιπτώσεις η αρχαιολογική μελέτα θα προηγείται της αποκαταστάσεως και θα την ακολουθεί.

10. όταν οι παραδοσιακές τεχνικές αποδεικνύονται ανεπαρκείς η στερέωση ενός μνημείου μπορεί να εξασφαλισθεί με την προσφυγή σε όλες τις σύγχρονες τεχνικές συντηρήσεως και κατασκευές, που η αποτελεσματικότητά τους θα έχει αποδειχθεί από τα επιστημονικά δεδομένα και τις οποίες θα εγγυάται η πείρα της εφαρμογής.

11. οι αξιόλογες προσθήκες όλων των εποχών στη σημερινή υπόσταση ενός μνημείου πρέπει να γίνουν σεβαστές, γιατί σκοπός της αποκατάστασής του δεν είναι η ενότητα του αρχικού του ρυθμού. Όταν ένα κτήριο φέρνει υπερκείμενες φάσεις διαφόρων εποχών, η επαναφορά στην αρχική του κατάσταση δεν δικαιολογείται παρά μόνο κατ' εξαίρεση. Αν δηλαδή τα στοιχεία που θα αφαιρεθούν έχουν πολύ μικρή σημασία και η σύνθεση που θα αποκαλυφθεί είναι μεγάλης ιστορικής, αρχαιολογικής ή αισθητικής αξίας κι ακόμη αν η κατάσταση της διατηρήσεως του μνημείου κριθεί αρκετά ικανοποιητική. Η κρίση σχετικά με την αξιολόγηση των μεταγενέστερων στοιχείων και η απόφαση για την απάλειψή τους, δεν θα πρέπει να εξαρτώνται μόνο από το άτομο που ανέλαβε τη μελέτη του έργου.

12. τα στοιχεία που προορίζονται να αντικαταστήσουν τμήματα του μνημείου που έχουν καταστραφεί, πρέπει να ενσωματώνονται αρμονικά στο σύνολο, αλλά και να διακρίνονται από τα αυθεντικά μέρη, έτσι ώστε να μην πλαστογραφούνται τα καλλιτεχνικά και ιστορικά τεκμήριά του κτηρίου.

13. οι προσθήκες δεν μπορεί να γίνουν ανεκτές παρά μόνον αν σέβονται όλα τα ενδιαφέροντα μέρη του κτηρίου, το παραδοσιακό του πλαίσιο, την ισορροπία της συνθέσεως του και τις σχέσεις του με τον περιβάλλοντα χώρο.

Μνημειακά σύνολα.

14. τα μνημειακά σύνολα πρέπει να γίνουν αντικείμενο ειδικών φροντίδων για αν διασωθεί η ακεραιότητά τους και να εξασφαλισθεί η εξυγίανσή τους, η διαρρύθμισή και η αξιοποίηση του. Οι εργασίες για τη συντήρηση και την αποκατάστασή τους, πρέπει να εμπνέονται από τις αρχές που διατυπώνονται στα προηγούμενα άρθρα.

Η διαφύλαξη αυτών των μνημειακών συνόλων μπορεί να εξασφαλιστεί με την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του περιβάλλοντος τους, που μεταφέρεται η αναγκαία παρουσία του παρελθόντος, που είναι παράγοντας ταυτότητας και πολιτισμού. Θα δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στο σεβασμό των αποκτώμενων δικαιωμάτων του τοπικού πληθυσμού. Η συντήρηση και η αποκατάσταση των μνημειακών συνόλων δεν είναι αποτελεσματικές και δεν είναι δυνατόν να γίνουν αντιληπτές παρά μόνο στο πλαίσιο του οικονομικού και πολεοδομικού σχεδιασμού.

Ο οικονομικός και πολεοδομικός σχεδιασμός επεκτείνεται στο περιβάλλον τους, φυσικό ή δομημένο, όπου τα μνημειακά σύνολα συνιστούν πρωταρχικό και ουσιώδες μέρος, δίνοντας σε αυτό εξαιρετικό και αναντικατάστατο χαρακτήρα.

Ανασκαφές.

15. οι ανασκαφές πρέπει να γίνονται σύμφωνα με επιστημονικούς κανόνες και τις ισχύουσες συστάσεις τις οποίες υιοθέτησε η U.N.E.S.C.O.

Πάντοτε στο πλαίσιο του πολεοδομικού σχεδιασμού, όπως στο προηγούμενο άρθρο, θα είναι εξασφαλισμένες η συστηματοποίηση των αρχαιολογικών συνόλων και των ερειπίων και θα λαμβάνονται τα αναγκαία μέτρα για τη συντήρηση και τη μόνιμη προστασία των αρχιτεκτονικών στοιχείων και των ευρημάτων.

Εξάλλου, θα είναι ευπρόσδεκτη κάθε πρωτοβουλία που θα διευκολύνει την κατανόηση του μνημείου χωρίς να παραμορφώνει τη σημασία του. Ωστόσο κάθε εργασία ανακατασκευής θα πρέπει να αποκλείεται εκ των προτέρων. Μόνον η αναστήλωση μπορεί να αντιμετωπιστεί, δηλαδή η ανασύνθεση μελών που σώθηκαν αλλά έχουν μετακινηθεί. Οι συμπληρώσεις όμως θα είναι πάντα αναγνωρίσιμες και θα αντιπροσωπεύουν το ελάχιστο που απαιτείται για να εξασφαλισθούν οι συνθήκες συντηρήσεως του μνημείου και να αποκατασταθεί η μορφολογική του συνέχεια.

Τεκμηρίωση και δημοσιεύσεις.

16. οι εργασίες συντηρήσεως, αποκατάστασής και ανασκαφής θα πρέπει να βασίζονται σε εξακριβωμένη τεκμηρίωση, δηλαδή σε αναλυτικές και κριτικές εκθέσεις, εικονογραφημένες με σχέδια και φωτογραφίες. Όλες οι φάσεις των εργασιών για την απάλειψη νεότερων στοιχείων, τη στερέωση, την ανασύνθεση και την ένταξη νέων (στοιχείων), καθώς και όλα τα τεχνικά και μορφολογικά στοιχεία που θα εξακριβώνονται κατά τη διάρκεια των εργασιών, θα πρέπει να καταγράφονται λεπτομερειακά.

Αυτή η τεκμηρίωση θα κατατίθεται στα αρχεία ενός δημόσιου ιδρύματος και θα είναι προσιτή στους ερευνητές. Συνιστάται η δημοσίευσή τους.

Μελέτη αποκατάστασης αρχιτεκτονικών συνόλων

Η γνώση του φυσικού ή ανθρωπογενούς περιβάλλοντος ενός μνημείου, είναι απαραίτητη προϋπόθεση για αν φθάσουμε σε πολύπλοκες εργασίες σχετικές με πολεοδομική αποκατάσταση.

Τα μνημεία καταστρέφονται από το υποβαθμισμένο περιβάλλον. Τα διατηρητέα οικιστικά σύνολα, όπως είναι τα ιστορικά κέντρα πόλεων και οι Ιστορικοί οικισμοί εγκαταλείπονται και απομονώνονται, γιατί δεν γίνεται σωστή αποκεντρωμένη ανάπτυξη. Έτσι είναι εμφανές ότι χρειάζεται μια σύγχρονη πολεοδομία, το δε πρόβλημα πολεοδομικό, είναι πολύπλοκο γιατί κάθε αρχιτεκτονικό σύνολο καταστρέφεται από διαφορετικές αιτίες. Γι' αυτό, για να οργανώσουμε στον αποχωρισμό ενός αρχιτεκτονικού συνόλου. Επομένως στο "καθορισμό του".

Η οποιαδήποτε ορθή ή εσφαλμένη, αλλά και παθητική ή ενεργητική, πολεοδομική πολιτική έχει άμεση επίδραση και στην αντίστοιχη πολιτική της προστασίας του περιβάλλοντος. Χωρίς ορθολογικό πολεοδομικό προγραμματισμό χωρίς χρήσεις γης και χωρίς επαρκή τεχνική υποδομή, η προστασία του περιβάλλοντος δυσχεραίνεται ή και ματαιώνεται.

Οπωσδήποτε η μελέτη πολεοδομικής αποκατάστασης περιλαμβάνει τα εξής μέρη: το αναλυτικό, το συνθετικό και το μέρος επαλήθευσης.

Μιλώντας για πολεοδομική αποκατάσταση αναφερόμαστε στις αστικές τοποθεσίες που έχουν ιστορική αξία, όπως ορίζεται στο πρώτο άρθρο του Χάρτη της Βενετίας. Εξάλλου στην αστική τοποθεσία περιλαμβάνεται και η περιοχή που έχει ιστορική αξία, την οποία ονομάζουμε ιστορικό κέντρο, όπως επίσης το πιο παλιό μέρος αυτής της περιοχής δηλαδή το αρχαίο κέντρο, το οποίο σε πολλές περιπτώσεις ταυτίζεται με το ιστορικό κέντρο.

Εξετάζοντας το ιστορικό – καλλιτεχνικό ενδιαφέρον, το γεωγραφικό, το μορφολογικό, το δημογραφικό το τουριστικό κ.τ.λ. τα ιστορικά κέντρα χωρίζονται σε πολλές κατηγορίες.

Συχνά τα κατατάσσουμε σε:

- Αστικές τοποθεσίες "μνημειακή, αγροτική, αστική, ιστορικό κέντρο"
- Ιστορικά σύνολα ή ανεξάρτητα αρχιτεκτονικά σύνολα "φρούρια, μοναστήρια κ.λπ.
- Μικρά αστικά κέντρα λίγο – πολύ απομονωμένα.
- Ιστορικές πόλεις με ομοιογενή ή μικτό αρχιτεκτονικό χαρακτήρα.
- Ιστορικές συνοικίες μεγάλων πόλεων.

Τα αρχαία κέντρα και τα μέρη της πόλης που διατηρούνται πιο πολύ, έχουν ανάγκη πολεοδομικής αποκατάστασης. Η προστασία του περιβάλλοντος των αρχαίων κέντρων δεν είναι πολυτέλεια, αλλά ουσιαστική ανάγκη του ανθρώπου, όπως είναι η ανάγκη για διατήρηση του πράσινου, η προστασία της ατμόσφαιρας, των υδάτινων πόρων και του τοπίου.

Οι διάφορες κινήσεις, θεωρίες, απόψεις, των ασχολούμενων με τα προβλήματα της σύγχρονης πόλης σ' όλη αυτή την περίοδο, και ειδικά των αρχιτεκτόνων, κατέληξαν το 1933 στην περίφημη "**Χάρτα της Αθήνας**", που εκδόθηκε στα πλαίσια του CIAM¹ που έγινε το 1933 στην Αθήνα.

Πρόκειται για ένα μανιφέστο από 83 σημεία, όπου περιγράφεται κριτικά η τότε κατάσταση των πόλεων και αναπτύσσεται η προβληματική και οι θέσεις του CIAM για την αναγέννηση και ανάπτυξη των πόλεων, για την ανεύρεση μιας νέας ποιότητας ζωής στην πόλη.

Πρωτεργάτης στην σύνταξη της Χάρτας ήταν ο LeCorbusier, διάσημος Γάλλος Αρχιτέκτων-Πολεοδόμος. Παραθέτουμε περιληπτικά το μανιφέστο αυτό, γιατί είναι ένα σημαντικό κείμενο που πέρα από την περιγραφική και κριτική δύναμη του, δίνει γλαφυρά και συνοπτικά την όλη εικόνα του προβληματισμού, των θεωρητικών αναζητήσεων και δεοντολογικών θέσεων των πολεοδόμων της εποχής, θέσεων που επικράτησαν σ' ολόκληρη την κοσμοθεωρία και ιδεολογία του αστικού σχεδιασμού στα επόμενα χρόνια, μέχρι και τα πρώτα μεταπολεμικά.

Το νέο αυτό μοντέλο, που κρατάει μέχρι τη δεκαετία του 60, η φάση της πόλης-λειτουργία, έχει ως χαρακτηριστικό, ως κύριο σημείο μεθόδου το **ρυθμιστικό σχέδιο**, το masterplan. Με την καινούργια μεθοδολογία γίνονται ορισμένα μικρά βήματα και στα θέματα έρευνας. Από το μηδέν πάμε σε μια πρωτόλεια ερευνητική διαδικασία, η οποία περιορίζεται στην συλλογή και επεξεργασία στοιχείων και ορισμένη καθαρά περιγραφική μεθοδολογία και έρευνα για το χώρο της πόλης.

Το ρυθμιστικό σχέδιο ακολουθεί τέσσερα απλά βήματα:

Πρώτο βήμα είναι η συλλογή στοιχείων: Απογραφές πληθυσμού, κτιρίων, κυκλοφορίας, καταγραφές χρήσεων γης, προσδιορισμοί της ποιότητας ζωής με διάφορους δείκτες.

Ο παραδοσιακός αρχιτέκτονας-πολεοδόμος προσλαμβάνει "συνεργάτες" στατιστικούς, οικονομολόγους, κοινωνιολόγους, γεωγράφους, κλπ. Και η εντολή τους είναι, να καταγράψουν συστηματικό τον χώρο της πόλης, με τις πολλές διαστάσεις που προαναφέραμε, και να του παραδώσουν το υλικό αυτό.

Ας εξετάσουμε στο μικροσκόπιο την Πόλη, τι" έχουμε δεδομένο; Όλων των ειδών τα κτίρια, πληθυσμό, πυκνότητες πληθυσμού, χρήσεις γης, που είναι τα καταστήματα, που είναι τα σχολεία, που είναι οι στάσεις λεωφορείων, κυκλοφορίες, αξίες γης, φυσικά φαινόμενα, εδώ φυσάει πολύ, εδώ η κλίση του εδάφους είναι μεγάλη, ό,τι μπορείτε να φανταστείτε σχετικά με το χώρο σε όλες τις διαστάσεις του είναι οι συνιστώσες σε κάθε συλλογή στοιχείων. Σ' αυτό το πρώτο βήμα του σχεδιασμού τα μαζεύουμε, τα οργανώνουμε, τα ταξινομούμε, τα κωδικοποιούμε, εμφανίζουμε χάρτες με όλα αυτά τα φυσικά φαινόμενα και είμαστε έτοιμοι να απαντήσουμε σε κάθε ερώτηση σχετική με το ΤΙ και ΠΟΥ σήμερα στην πόλη που μελετάμε.

Δεύτερο βήμα: αφού ξέρουμε τι γίνεται, μπορούμε να το συγκρίνουμε με μια ιδεατή-επιθυμητή κατάσταση. Ξέρουμε ότι η κυκλοφορία είναι πυκνή στη λεωφόρο Αμαλίας, και χρειάζεται μισή ώρα να πάμε από τους Στύλους του Ολυμπίου Διός μέχρι την Πλατεία Συντάγματος. Η ιδεατή κατάσταση θα ήταν να κάνουμε τρία λεπτά.

Η ιδεατή κατάσταση σε όλα τα επίπεδα, -σχολείο καλό, χώρος να παίζουν τα παιδιά, εκτάσεις πρασίνου, κατοικία για όλους, καταστήματα κοντά στο σπίτι, χώροι στάθμευσης, άνετη κυκλοφορία- όλα αυτά μπαίνουν κάτω από το γενικό τίτλο "σταθερότυπα" (standards). Αν τώρα συγκριθεί η ιδεατή κατάσταση, που μας περιγράφει μια σειρά από επιθυμητές συνθήκες, με το τι υπάρχει σήμερα, αμέσως διατυπώνεται μια σειρά προβλημάτων: Κυκλοφοριακό πρόβλημα, πρόβλημα έλλειψης χώρων πρασίνου, πρόβλημα αποχέτευσης, πρόβλημα κατοικίας, πρόβλημα νοσοκομείων, πρόβλημα στάθμευσης, όλα είναι μια σύγκριση ανάμεσα στο σήμερα, στην υφιστάμενη κατάσταση, και στο τι θα θέλαμε, τι θα έπρεπε να έχουμε.

Τρίτο βήμα: αφού έχουμε αναλύσει και καταγράψει τη σημερινή κατάσταση, και αφού έχουμε διατυπώσει την προβληματική, τους στόχους του σχεδίου, ακολουθεί η διατύπωση του ρυθμιστικού σχεδίου: Με οργανωτικό κέντρο βάρους τον αρχιτέκτονα-πολεοδόμο, όπως Θα τον ονομάζαμε σ' αυτό το μοντέλο, και με πολλούς ειδικούς γύρω του, οικονομολόγους, κοινωνιολόγους, γεωλόγους, κλιματολόγους, χαρτογράφους, και μηχανικούς άλλων ειδικοτήτων, να διατυπωθούνε σχέδιο για το μέλλον της πόλης. Ένα "ρυθμιστικό σχέδιο" ή ένα "χωροταξικό σχέδιο" για τον υπόψη χώρο, συνήθως για ένα έτος-στόχο 10, 20, 50 χρόνια από σήμερα (μέχρι πρόσφατα το έτος 2000 είχε μια ακαταμάχητη γοητεία, τώρα που το πλησιάζουμε, όχι πια) πάλι με μία "εκ των άνω" λογική με πολλή διαίσθηση και φαντασία, αλλά και αυταρχισμό, εκ μέρους του μελετητή που διανθίζει υποθέσεις, μελλοντολογίες, και προσωπική ιδεολογία με κάποιες νύξεις συμμετοχής, ανάλυσης, κλπ.

Τέλος ένα **τέταρτο βήμα** είναι η διατύπωση ενός "προγράμματος" πως θα υλοποιηθούν τα σχέδια αυτά. Με τι λεφτά, με ποια σειρά, ποιες προτεραιότητες;

Τα πιο πάνω ήταν, πολύ συνοπτικά, μια απλουστευτική περιγραφή σε τέσσερα βήματα της μεθοδολογίας του ρυθμιστικού σχεδίου, που είναι το κέντρο βάρους, το κύριο αντικείμενο σ' αυτή την δεύτερη περίοδο, όπου ξεφεύγουμε από τα απλοϊκά και τα μορφολογικό-αρχιτεκτονικά και πάμε στα πιο "επιστημονικά", πιο οργανωμένα, πιο πολύπλοκα.

Z.2:ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

Είδαμε πιο πάνω (κεφάλαιο 120), πολύ συνοπτικά, την εξέλιξη της Πόλης στην Ιστορία της ανθρωπότητας και του Πολιτισμού. Σ' αυτό το κεφάλαιο θα εξετάσουμε την ιστορική εξέλιξη του Σχεδιασμού της πόλης, δηλαδή της συνειδητής και σχεδιασμένης επέμβασης στην Πόλη.

Θα ισχυριστούμε ότι Πολεοδομία και Χωροταξία, δηλαδή **δραστηριότητες σχεδιασμού του χώρου, στην κλίμακα της πόλης ή της ευρύτερης περιφέρειας**", πάντα είχαμε. Χώρος αστικός υπάρχει ιστορικά από την τέταρτη χιλιετία προ Χριστού. Τα τελευταία πέντε χιλιάδες χρόνια, υπάρχει μια πολεοδομική ιστορία, ιστορία πόλεων, οικισμών με μεγάλη πυκνότητα. Σ' αυτά τα ίδια πέντε χιλιάδες χρόνια υπάρχει και σχεδιασμός του χώρου. Κάποιος επεμβαίνει στο χώρο, σχεδιάζει και εφαρμόζει. Σ' αυτό λοιπόν το μεγάλο χρονικό διάστημα, προσδιορίζουμε, σχετικά αυθαίρετα, τρεις ξεχωριστές περιόδους, όπου με κάποιο τρόπο γίνεται αυτή η επέμβαση στο χώρο.

Η πρώτη περίοδος, ας την ονομάσουμε κλασσική, είναι όλη η προϊστορική περίοδος μέχρι και τις αρχές του 20ου αιώνα. Όλη η ιστορία, δηλαδή, μέχρι και πρόσφατα. Και χαρακτηριστική είναι η περίοδος **Πόλη-Μνημείο**.

Είναι μία φάση, όπου η επέμβαση στην πόλη, ο σχεδιασμός του χώρου της πόλης, είναι αποκλειστικά κατασκευαστικός, οικοδομικός, δουλεύεται αποκλειστικά από αρχιτέκτονες και γίνεται με μια απλή και ξεκάθαρη μεθοδολογία.

Δεν υπάρχει η έννοια της έρευνας, για να χτίσεις το απαραίτητο μνημείο, είτε αυτό λέγεται Ακρόπολη της Αθήνας είτε αυτό λέγεται Καθεδρικός Ναός στο κέντρο μιας πόλης μεσαιωνικής.

Ακόμη και όταν αναφερόμαστε στο πρόσφατο παρελθόν, όπως στην επέμβαση του Οσμάν στο Παρίσι (που είναι και το τέλος της περιόδου), δεν υπάρχει κανένας λόγος, καμιά αντικειμενική ανάγκη για έρευνα ως προς το αντικείμενο του σχεδιασμού. Τα πράγματα είναι ξεκάθαρα. Το χώρο θέλουμε απλά να τον οργανώσουμε.

Η οργάνωση αυτού του χώρου υπακούει σε ορισμένους κανόνες εξουσίας, και δομής της εξουσίας (φανταστείτε την εξουσία με τη γενικότερη έννοια της). Κάθε φορά, σε κάθε χώρο, υπάρχει κάποια δομή εξουσίας, είτε πολιτική, είτε θρησκευτική, αυταρχική ή δημοκρατική, είτε δεν είναι πολιτική αλλά οικονομική εξουσία. Η εξουσία καθορίζει κάποιο σύνολο κανόνων, κάποιους τρόπους που ορίζουν πως θα χρησιμοποιηθεί ο χώρος και τι μορφή θα έχει, και τις απλές μεθόδους με τις οποίες θα χαραχθούν, στο χώρο της πόλης τα βασικά στοιχεία: ελεύθεροι χώροι και κτίρια, κτίρια κεντρικά, κτίρια λατρείας, κτίρια διοίκησης, δομή των αξόνων κυκλοφορίας, και τα παρόμοια.

Αντίστοιχα, και παράλληλα, η σχετική βιβλιογραφία **‘πολεοδομικού σχεδιασμού’** χρησιμοποιεί τα ίδια απλά μορφολογικά συστατικά, σε ένα καμβά "σύνθεσης στο χώρο": Από τον Πλάτωνα, που περιγράφει στους "Νόμους" τη μορφή της ιδανικής πολιτείας του στον αυστριακό αρχιτέκτονα *Camillo Sitte* που εκδίδει στα τέλη του 19ου αιώνα ένα ενδιαφέρον πόνημα με τον χαρακτηριστικό τίτλο *"Η τέχνη του να κτίζουμε Πόλεις?"* (1889), όλοι οι θεωρητικοί, ή και πρακτικοί της Πολεοδομίας ασχολούνται με τη μορφολογία, τη φυσική δομή της **Πόλης-Μνημείο**.

Ανακεφαλαιώνοντας: Η πρώτη φάση μεθοδολογίας για το σχεδιασμό του αστικού χώρου, καλύπτει όλη την ιστορική περίοδο, μέχρι τον 20ο αιώνα. Εδώ έχουμε σχεδιασμό του χώρου **εκ των άνω**. Τα προβλήματα είναι απλά, οι ανάγκες ξεκαθαρισμένες, η εξουσία σχεδιασμού μονοσήμαντη και προσδιορισμένη. Οι Ρωμαίοι κτίζουν πόλεις για να εξασφαλίσουν τα σύνορα τους, και να στεγάσουν τους βετεράνους τους. Και ο Βαρόνος Οσμάν χειρουργεί το Παρίσι για να ανοίξει δρόμους, για να ανοικοδομήσει εργολαβικά στα πρότυπα της νέας αστικής τάξης, αλλά και για να βοηθήσει την αποτελεσματικότητα του πυροβολικού, όπως ισχυρίζεται ο Ένγκελς.

Τη δεύτερη περίοδο, πάλι σχετικά αυθαίρετα ως προς την επιλογή χρονολογίας, γιατί μιλάμε προφανώς για μια χρονική συνέχεια, την ονομάζω φάση της **Πόλης-Λειτουργία**, και την τοποθετώ στην χρονική περίοδο της τριακονταετίας 1933-1963. Προς τα τέλη του 19ου αιώνα, το

απλουστευμένο μοντέλο της προηγούμενης φάσης, της Πόλης-Μνημείο, αρχίζει να μην δουλεύει πια. Μέσα από ένα πλέγμα παραμέτρων αλλαγής στη δομή του αστικού χώρου, τέσσερις συγκεκριμένες δυνάμεις υπήρξαν καταλυτικές στην αλλαγή του μοντέλου Πολεοδομικού σχεδιασμού και της μεθοδολογίας του:

Πρώτο, η πληθυσμιακή έκρηξη των πόλεων, αποτέλεσμα της βιομηχανικής επανάστασης, της δημιουργίας βιομηχανικού τρόπου παραγωγής, που συγκεντρώνεται ; πόλεις και γύρω από αυτές και επακόλουθα μαζεύει και ένα τεράστιο πληθυσμιακό δυναμικό από την γύρω ύπαιθρο.

Δεύτερο, η ίδια βιομηχανία ως χρήση γης, που από πολύ νωρίς γίνεται αστικό φαινόμενο. Αν υποθέταμε ότι στα πρώτα βήματα βιομηχανικής ανάπτυξης έμενε η βιομηχανία στην ύπαιθρο της Αγγλίας και εξακολουθούσε να εξελίσσεται σαν ένα είδος "αγροτικής" δραστηριότητας, χωρίς άμεση σχέση με τα αστικά εμπορικά κέντρα, τώρα θα ήταν διαφορετική εντελώς η δομή της πόλης και ο πολεοδομικός προβληματισμός. **Τρίτο**, η τεχνολογία της κυκλοφορίας, δηλαδή η εισαγωγή του αυτοκινήτου, στα τέλη του 19ου αιώνα πειραματικά και σε σχετικά μαζική κλίμακα στις αρχές του 20ου.

Τέταρτο, η τεχνολογία της οικοδομής. Το μπετόν αρμε και άλλοι τρόποι κατασκευής αλλά και η τεχνολογία του ανελκυστήρα που έρχεται και αυτή περίπου την ίδια εποχή, επιτρέπουν τα ψηλά κτίρια και δημιουργούν τις ψηλές πυκνότητες που είναι τόσο χαρακτηριστικές του σύγχρονου αστικού κέντρου.

Αν συνδυάσει κανείς, όλες αυτές τις δυνάμεις, κάπως "ισοπεδωμένες" ιστορικό, φτάνει στις αρχές του 20ου αιώνα όπου πια είναι αδύνατο να συζητάει για πόλεις και πολεοδομικά προβλήματα με την απλοϊκή λογική της αρχιτεκτονικής, του δρόμου, του καινούργιου δημαρχείου, της αισθητικής και της μορφολογίας των αξόνων συμμετρίας. Οι πόλεις της βιομηχανικής επανάστασης έχουν τρομακτικά διογκωθεί, σ' όλες τις διαστάσεις τους, και με την προσθήκη του αυτοκινήτου ως μαζικού μέσου μεταφοράς, έχουν αλλάξει εντελώς μορφή, χρώμα, πυκνότητα. Και τα αντίστοιχα προβλήματα είναι πειστικά. Δημιουργείται έτσι η ανάγκη μιας πιο αναλυτικής και τεκμηριωμένης διαδικασίας σχεδιασμού.

Όπως στην πρώτη φάση, της Πόλης-Μνημείο, δημιουργήθηκαν κάποτε οι ιστορικοκοινωνικές συνθήκες υποκατάστασης και ανατροπής της, έτσι και η δεύτερη φάση, της Πόλης-Λειτουργία, πολύ σύντομα άρχισε να αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα διάστασης από την εμπειρική πραγματικότητα. Ενώ οι περισσότερες πρωτεύουσες και μεγάλες πόλεις σ' ολόκληρο τον κόσμο απέκτησαν τα ρυθμιστικά τους σχέδια, ορισμένες πριν απ' τον πόλεμο, αρκετές στη δεκαετία 50-60 που ήταν το αποκορύφωμα της φάσης και όλη η μεθοδολογία έλυνε και έδενε, σ' αυτή λοιπόν τη φάση άρχισαν τα προβλήματα:

Διαπιστώνουμε ότι εξελίξεις οικονομικές και κοινωνικές μάς έφεραν τόσο έξω από τους στόχους μας, τις υποθέσεις μας και τα σενάρια μας, που πια το πετάξαμε το ρυθμιστικό και φτιάξαμε καινούριο. Ή στην τάδε πόλη, ένα ρυθμιστικό σχέδιο που φτιάχτηκε όπως το περιέγραψα πιο πάνω, για την εικοσαετία 60-80, ξαφνικά βρέθηκε το 64 ότι εκεί που πρόβλεπαν αύξηση πληθυσμού 10% στη δεκαετία, έγινε αύξηση του πληθυσμού 15% σε δύο χρόνια για κάποιους ειδικούς λόγους, ή νεκρώθηκε η πόλη για κάποιους άλλους ειδικούς λόγους. Τι θέλω να πω με αυτό; Ανακαλύψαμε το πρώτο βασικό πρόβλημα αυτής όλης της μεθοδολογίας: την αδυναμία, όταν έχουμε να κάνουμε με δυναμικά κοινωνικά συστήματα, να προβλέπουμε ώστε να βάζουμε κάτω χαρτιά και σχέδια και να κάνουμε μακροχρόνιο προγραμματισμό για κάτι που είναι τόσο ευάλωτο σε αλλαγή.

Η φάση της Πόλης-Σύστημα εξαντλήθηκε τόσο γρήγορα, όσο άρχισε. Τον πρώτο ενθουσιασμό διαδέχθηκε η απογοήτευση, όταν φάνηκε καθαρά ότι το κοινωνικό σύστημα δεν υπακούει στους ίδιους "φυσικούς" νόμους όπως τα ηλεκτρόνια ή τα ουράνια σώματα, στη συμπεριφορά του. Ότι η καταγραφή φαινομένων στην πόλη, και η επίλυση προβλημάτων, δεν είναι απλά θέμα αριθμού περιπτώσεων, που άμα αναλυθούν, ταξινομηθούν, και υποστούν στατιστική επεξεργασία, σε αποδοτικό και γρήγορο υπολογιστή, θα αποκαλύψουν τα μυστικά λειτουργίας τους.

Έτσι, όπως συνέβη και με τις δύο προηγούμενες φάσεις, η μεθοδολογία αυτή, αφού συρρικνώθηκε στις σωστές διαστάσεις, πήρε τη θέση της, μαζί με τις δύο προηγούμενες, ως

χρήσιμο εργαλείο, ως εναλλακτικός τρόπος κατανόησης του αστικού χώρου και επέμβασης σ' αυτόν.

Βρισκόμαστε αυτή τη στιγμή σε ένα μεθοδολογικό κενό. Κατά κάποιον τρόπο οι τρεις προηγούμενες φάσεις, μετά από μια ιδιόμορφη "συνθετική" εξομάλυνση, συνυπάρχουν ειρηνικά. Έτσι, σήμερα, η μεθοδολογία της Πόλης-Μνημείο ταιριάζει στις δραστηριότητες ανάπλασης παραδοσιακών-ιστορικών κέντρων στις πόλεις, η ρυθμιστική έμφαση της Πόλης-Λειτουργία χρησιμοποιείται στα πολεοδομικά σχέδια για οικιστικές περιοχές και επεκτάσεις, ενώ η Πόλη-Σύστημα αντικατοπτρίζεται με σεμνότητα φιλοδοξιών στις αναλύσεις για μακροπρόθεσμες προοπτικές των αστικών κέντρων.

Η πυκνότητα πληθυσμού είναι πολύ μεγάλη στο εσωτερικό του ιστορικού πυρήνα της πόλης (υπολογίζονται 1000 - 1500 κάτοικοι στο εκτάριο) καθώς και σε ορισμένες ζώνες ανάπτυξης του 19^{ου} αιώνα.

Στις πυκνές αστικές περιοχές, οι συνθήκες κατοικίας είναι ανθυγιεινές εξ αιτίας της ανεπάρκειας του χώρου που αντιστοιχεί σε κάθε κατοικία, της έλλειψης διαθέσιμων χώρων πρασίνου, της έλλειψης συντήρησης των κτιρίων (εκμετάλλευση βασισμένη στην κερδοσκοπία). Η κατάσταση γίνεται ακόμα χειρότερη με την παρουσία ενός πληθυσμού με συνθήκες διαβίωσης πολύ χαμηλές, ανίκανου να πάρει από μόνος του αμυντικά μετρα (θνησιμότητα που φθάνει 20%). m11. Η επέκταση της πόλης, καταβροχθίζει βαθμιαία τις περιφερειακές επιφάνειες πρασίνου. Μπορεί να διακρίνει κανείς τους διαδοχικούς δακτυλίους επέκτασης. Αυτός ο όλο και μεγαλύτερος διαχωρισμός από τη φύση, επιδεινώνει τις κακές συνθήκες υγιεινής στην πόλη.

Οι κατοικίες είναι κατανεμημένες στην επιφάνεια της πόλης χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι ανάγκες της υγιεινής.

Οι πιο πυκνοκατοικημένες συνοικίες, βρίσκονται στις λιγότερο ευνοημένες ζώνες, (πλάγιες άσχημα προσανατολισμένες, περιοχές γεμάτες ομίχλη ή βιομηχανική ρύπανση, απειλούμενες από πλημμύρες κλπ.)

Οι περιοχές χαμηλής δόμησης (κατοικίες των εύπορων), καταλαμβάνουν τις πλεονεκτικές θέσεις προστατευμένες από ανέμους, με εξασφαλισμένη θέα, σε ευχάριστα τοπία, λίμνες, θάλασσα, βουνά κλπ. και άφθονο ήλιο και αέρα.

Αυτή η διάκριση των κατοικιών, θεσμοθετείται από το σύστημα όρων και κανονισμών δόμησης.

Τα κτίρια κατά μήκος κύριων κυκλοφοριακών αξόνων και γύρω από σταυροδρόμια είναι ακατάλληλα για κατοικία, λόγω θορύβου, σκόνης, και ρύπανσης.

Η παραδοσιακή ευθυγράμμιση των κατοικιών εκατέρωθεν του δρόμου σημαίνει καλό ηλιασμό για ελάχιστο αριθμό κατοικιών.

Η κατανομή των κοινοτικών εξυπηρετήσεων των σχετικών με την κατοικία, είναι αυθαίρετη.

Ιδιαίτερα τα σχολεία, είναι πολύ συχνά τοποθετημένα πάνω σε δρόμους κυκλοφορίας και πολύ απομακρυσμένα από τις κατοικίες που εξυπηρετούν.

Τα προάστια είναι διαμορφωμένα χωρίς σχέδια και χωρίς οργανική σύνδεση με την πόλη.

Έγιναν προσπάθειες καθυστερημένα, να ενσωματωθούν τα προάστια, διοικητικά στην πόλη.

Τα προάστια πολύ συχνά δεν είναι παρά ένα συνονθύλευμα από παραπήγματα όπου δύσκολα εξασφαλίζονται τα κονδύλια για την απαραίτητη υποδομή.

ΠΡΟΤΕΙΝΕΤΑΙ:

Οι περιοχές κατοικίας πρέπει να καταλαμβάνουν τις καλύτερες θέσεις μέσα στον αστικό χώρο από την άποψη τοπογραφίας, κλίματος, ηλιασμού και διαθέσιμου πρασίνου.

Ο καθορισμός των ζωνών κατοικίας πρέπει να υπαγορεύεται από τους κανονισμούς της υγιεινής.

Πρέπει να καθορίζονται λογικές πυκνότητες κατοίκησης, ανάλογα με τον τύπο κατοικίας και τα χαρακτηριστικά της περιοχής.

Πρέπει να απαιτείται ένας ελάχιστος αριθμός ωρών ηλιασμού για κάθε κατοικία.

Η παράταξη κατοικιών κατά μήκος των κύριων κυκλοφοριακών αξόνων πρέπει να απαγορευθεί.

Πρέπει να γίνει εκμετάλλευση της σύγχρονης οικοδομικής τεχνολογίας για την κατασκευή ψηλών κτιρίων.

Τα ψηλά κτίρια τοποθετημένα σε απόσταση το ένα από το άλλο, ελευθερώνουν το έδαφος ώστε να μένουν μεγάλες επιφάνειες για πράσινο.

(β) ΑΝΑΨΥΧΗ

Οι ελεύθεροι χώροι είναι γενικά, ανεπαρκείς.

Όταν οι ελεύθεροι χώροι έχουν επαρκή έκταση, συχνά είναι άσχημα κατανομημένοι και γι' αυτό το λόγο δεν χρησιμοποιούνται άμεσα από τους περισσότερους κατοίκους.

Οι περιφερειακοί ελεύθεροι χώροι δεν είναι ικανοί για την βελτίωση των συνθηκών κατοίκησης μέσα στις πυκνοκατοικημένες ζώνες του κέντρου.

Οι λίγες αθλητικές εγκαταστάσεις που βρίσκονται κοντά στους κατοίκους, καταλαμβάνουν γήπεδα προορισμένα να δεχθούν μελλοντικές συνοικίες κατοικίας ή βιομηχανία, με αποτέλεσμα μια αβέβαιη ύπαρξη και συχνά αντικατάσταση.

. Τόποι που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για κυριακάτικη αναψυχή είναι συχνά απρόσιτοι.

ΠΡΟΤΕΙΝΕΤΑΙ:

. Κάθε περιοχή κατοικίας πρέπει να περιλαμβάνει την αναγκαία επιφάνεια · πρασίνου για τις ανάγκες αναψυχής και άθλησης για παιδιά, εφήβους και ενήλικες.

Τα ανθυγιεινά συγκροτήματα κατοικιών πρέπει να κατεδαφιστούν και να αντικατασταθούν από επιφάνειες πράσινου. Έτσι θα βελτιωθούν και οι γύρω περιοχές.

Οι νέες επιφάνειες πράσινου πρέπει να υπηρετήσουν σκοπούς σαφώς καθορισμένους: παιδικές χαρές, σχολεία, κέντρα νεότητας ή άλλες κοινοτικές χρήσεις σε διασύνδεση με την κατοικία.

Οι ελεύθερες ώρες της εβδομάδας πρέπει να ξοδεύονται σε μέρη προσιτά και επιθυμητά.

Αυτά είναι: πάρκα, γήπεδα, στάδια, δάση, παραλίες.

Πρέπει να επωφεληθούμε από τα υπάρχοντα φυσικά χαρακτηριστικά:

ποταμούς, δάση, λόφους, βουνά, κοιλάδες, λίμνες, θάλασσα, κλπ.

(γ) ΕΡΓΑΣΙΑ

Οι τόποι εργασίας, βιομηχανία, βιοτεχνία, επιχειρήσεις, διοίκηση, εμπόριο, δεν είναι πλέον ορθολογικά κατανομημένοι στην αστική δομή.

Η σύνδεση μεταξύ της κατοικίας και του τόπου εργασίας δεν είναι πλέον κανονική. Επιβάλλει υπερβολικές διαδρομές.

Ο χρόνος που ξοδεύεται για τη μετακίνηση για εργασία έχει πάρει κρίσιμες διαστάσεις.

Η έλλειψη κάθε προγραμματισμού, η ανεξέλεγκτη ανάπτυξη των πόλεων, η απουσία πρόβλεψης, η κερδοσκοπία τη γη έκαναν τη βιομηχανία να εγκαθίσταται στην τύχη· χωρίς να υπακούει σε κανένα κανόνα. 45. Τα γραφεία είναι συγκεντρωμένα στα επιχειρησιακά) κέντρα των πόλεων, που μια και είναι οι πιο προσιτές και κυκλοφοριακά προνομιούχες περιοχές, γίνονται γρήγορα αντικείμενο κερδοσκοπίας. Καθώς πρόκειται για ιδιωτικές επιχειρήσεις ο αποδοτικός προγραμματισμός για την ανάπτυξή τους είναι δύσκολος.

ΠΡΟΤΕΙΝΕΤΑΙ:

Οι αποστάσεις μεταξύ τόπων εργασίας και τόπων κατοικίας πρέπει να μειωθούν στο ελάχιστο.

Οι βιομηχανικές περιοχές πρέπει να διαχωρίζονται από τις περιοχές κατοικίας με μια ζώνη πρασίνου.

Οι βιομηχανικές ζώνες πρέπει να είναι σε επαφή με σιδηρόδρομο, κανάλια και αυτοκινητόδρομο.

Η βιοτεχνία, στενά συνδεδεμένη με την αστική ζωή, πρέπει να καταλαμβάνει χώρους σαφώς σχεδιασμένους στα εσωτερικά της πόλης, α 50. Τα εμπορικά κέντρα, αφιερωμένα στην ιδιωτική και δημόσια διοίκηση, πρέπει να έχουν εξασφαλισμένη καλή επικοινωνία με τις περιοχές κατοικίας καθώς και με τις βιομηχανίες ή τις βιοτεχνίες μέσα ή κοντά στην πόλη.

(δ)ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ

Το σημερινό δίκτυο των αστικών δρόμων είναι ένα σύνολο διακλαδώσεων που αναπτύχθηκαν γύρω από τους μεγάλους δρόμους επικοινωνίας. Αυτοί οι δρόμοι υπάρχουν στην Ευρώπη ήδη από τον Μεσαίωνα και μάλιστα σε ορισμένες περιπτώσεις από την αρχαιότητα.

Το οδικό δίκτυο, σχεδιασμένο για χρήση από τους πεζούς ή τις άμαξες, δεν ανταποκρίνεται πλέον σήμερα στα μηχανικά μέσα μεταφοράς.

Οι ακατάλληλες διαστάσεις των δρόμων εμποδίζουν την ικανοποιητική χρησιμοποίηση των μηχανοκίνητων μέσων, σε ταχύτητες αντίστοιχες με τις αστικές πιέσεις.

Οι αποστάσεις μεταξύ των διασταυρώσεων των δρόμων είναι πολύ μικρές.

Το πλάτος των δρόμων είναι ανεπαρκές. Η προσπάθεια να τους πλατύνουμε είναι επέμβαση δαπανηρή, συχνά χωρίς αποτέλεσμα. » 56. Αντιμέτωπο με τις ανάγκες της μηχανοκίνητης κυκλοφορίας, το οδικό δίκτυο στερείται αποδοτικότητας, ευελιξίας, ποικιλίας και τάξης.

Τα κατάλοιπα μιας παλιάς πομπώδους μεγαλοπρέπειας, σχεδιασμένα για μνημειώδεις εντυπώσεις, συχνά περιπλέκουν την κυκλοφορία.

Σε πολλές περιπτώσεις, το σιδηροδρομικό δίκτυο αποτελεί σοβαρό εμπόδιο στο σωστό σχεδιασμό της αστικής ανάπτυξης. Απομονώνει περιοχές κατοικίας, στερώντας τις από εύκολη επαφή με τα ζωτικά στοιχεία της πόλης.

ΠΡΟΤΕΙΝΕΤΑΙ:

Πρέπει να γίνουν κυκλοφοριακές αναλύσεις, βασισμένες σε ακριβή στατιστικά στοιχεία, για να φανεί η υφή της κυκλοφορίας στην πόλη και την ευρύτερη περιοχή της, και να επισημανθεί η θέση υπερφορτωμένων διαδρόμων κυκλοφορίας.

Οι δρόμοι κυκλοφορίας πρέπει να ταξινομούνται ανάλογα με τη φύση τους και να σχεδιάζονται σύμφωνα με τις απαιτήσεις και ταχύτητες τύπων οχημάτων.

Οι διασταυρώσεις με έντονο φόρτο κυκλοφορίας πρέπει να σχεδιάζονται για συνεχή κυκλοφορία σε διαφορετικά επίπεδα,

Οι πεζοί πρέπει να μπορούν να ακολουθούν άλλους δρόμους από τα αυτοκίνητα.

Οι δρόμοι πρέπει να διαφοροποιηθούν ανάλογα με τον προορισμό τους: δρόμοι κατοικίας, δρόμοι περιπάτου, δρόμοι διερχόμενοι, κύριοι δρόμοι. Β 64. Οι ζώνες πρασίνου πρέπει να απομονωθούν Κατ' αρχήν από τους δρόμους μεγάλης κυκλοφορίας.

Οι αρχιτεκτονικές αξίες πρέπει να προστατευθούν (μεμονωμένα κτίρια ή αστικά συμπλέγματα).

Βάση για την προστασία αυτή πρέπει να είναι η έκφραση ενός προηγούμενου πολιτισμικού και ανταποκρίνονται α" ένα γενικό συμφέρον.

Μ την άλλη μεριά, η διατήρησή τους δεν θα πρέπει να υποχρεώνει τον πληθυσμό να παραμένει σε ανθυγιεινές συνθήκες κατοικίας.

Εάν είναι δυνατόν να επιδιορθώσουμε αυτά που είναι επιζήμια με την παρουσία τους με ριζικά μέτρα παραδείγματος χάριν ,η εκτροπή των σημαντικών στοιχείων της κυκλοφορίας, ιδίως μάλιστα με μετακίνηση των κέντρων που θεωρούνται έως τώρα αμετακίνητα.

Η κατεδάφιση των τρωγλών γύρω από τα ιστορικά μνημεία θα προσφέρει την ευκαιρία να δημιουργήσουμε επιφάνειες πρασίνου.

Η χρησιμοποίηση ρυθμών του παρελθόντος με το πρόσχημα της αισθητικής σε νέες κατασκευές που αναγείρονται μέσα σε ιστορικές ζώνες, έχει ολέθριες συνέπειες. Η διατήρηση τέτοιων συνηθειών ή η εισαγωγή τέτοιων πρωτοβουλιών δεν θα πρέπει να είναι ανεκτή από οποιαδήποτε μορφή.

Το μεγαλύτερο μέρος από τις πόλεις που μελετήθηκαν δίνουν σήμερα την εικόνα του χάους: Οι πόλεις αυτές δεν ανταποκρίνονται καθόλου στον προορισμό τους, ο οποίος θα ήταν να ικανοποιούν τις πρωταρχικές βιολογικές και ψυχολογικές ανάγκες του πληθυσμού των.

Αυτή η κατάσταση αποκαλύπτει από την αρχή του αιώνα των μηχανών, την ακατάπαυστη αύξηση των ιδιωτικών συμφερόντων.

Η βιαιότητα των ιδιωτικών συμφερόντων προκαλεί καταστροφική ανατροπή της ισορροπίας ανάμεσα στην ανάπτυξη των οικονομικών δυνάμεων από τη μια και την ανεπάρκεια του διοικητικού ελέγχου και της αδύναμης κοινωνικής αλληλεγγύης από την άλλη.

Πριν οι πόλεις έλθουν σε κατάσταση μόνιμης μεταμόρφωσης, η ανάπτυξη τους γίνεται χωρίς σαφήνεια και έλεγχο, χωρίς να τηρούνται οι αρχές της σύγχρονης πολεοδομίας που τέθηκαν στα αρμόδια τεχνικά κέντρα.

Η πόλη πρέπει να εξασφαλίζει, σε πνευματικό και υλικό επίπεδο, την ατομική ελευθερία και το προνόμιο της συλλογικής δράσης.

Η διαστασιαλόγηση όλων των πραγμάτων μέσα στο αστικό περιβάλλον δεν μπορεί να κυριαρχείται παρά από την ανθρώπινη κλίμακα.

Τα Κλειδιά της πολεοδομίας βρίσκονται μέσα στις 4 λειτουργίες (κατοικία, εργασία, αναδημιουργία, (στις ελεύθερες ώρες), κυκλοφορία).

Τα πλάνα θα καθορίσουν τη δομή για τον καθένα από τους τομείς που αναφέρονται στις τέσσερις λειτουργίες-κλειδιά και θα εντοπίσουν την παραδεκτή για το σύνολο θέση τους.

Ο κύκλος των καθημερινών λειτουργιών: κατοικία-εργασία αναδημιουργία θα ρυθμίζεται από την πολεοδομία με την πιο αυστηρή οικονομία χρόνου θεωρώντας την κατοικία και σαν κέντρο για τα πολεοδομικά προβλήματα και σημείο έξαρσης για όλα τα μεγέθη.

Οι καινούργιες μηχανικές ταχύτητες ανέτρεψαν το αστικό περιβάλλον, τον διαρκή κίνδυνο προκαλώντας κυκλοφοριακή συμφόρηση και παραλυσία στις επικοινωνίες βάζοντας σε αμφισβήτηση την υγιεινή.

Η αρχή της αστικής και προαστιακής κυκλοφορίας πρέπει να αναθεωρηθεί. Πρέπει να γίνει μια ταξινόμηση για τις διαθέσιμες ταχύτητες. Η μεταρρύθμιση στη δημιουργία ζωνών που θα εναρμονίζουν τις λειτουργίες κλειδιά της πόλης θα δημιουργήσει ανάμεσα τους φυσικούς δεσμούς που στο κλείσιμο τους θα προβλέπεται ένα ορθολογικό δίκτυο από μεγάλες αρτηρίες.

Η πολεοδομία είναι μια επιστήμη σε τρεις διαστάσεις και όχι σε δύο διαστάσεις. Παρεμβάλλοντας το στοιχείο του ύψους θα δοθεί η λύση για την σύγχρονη κυκλοφορία μας για την αναψυχή με την εκμετάλλευση των ελεύθερων χώρων που θα δημιουργηθούν με αυτό τον τρόπο. 83. Η πόλη πρέπει να μελετηθεί μέσα στο σύνολο της περιοχής επιρροής της. Ένα περιφερειακό σχέδιο θα αντικαταστήσει το απλό σχέδιο του δήμου. Το όριο της πόλης θα είναι συνάρτηση της ακτίνας οικονομικής της επίδρασης.

Ο απλούστερος ορισμός του σχεδιασμού είναι **"διατύπωση σχεδίων"**. Ο λεξικογραφικός αυτός ορισμός δεν μας λέει τίποτα περισσότερο από το προφανές: Σχεδιασμός είναι η ενέργεια, η διαδικασία να διατυπώσουμε ένα σχέδιο.

Στον απλό αυτό ορισμό, όμως, κρύβονται δύο σημαντικά στοιχεία. Το πρώτο είναι ότι ο σχεδιασμός είναι **πράξη**, συγκεκριμένη ενέργεια με αρχή και τέλος, και όχι θεωρία, ανάλυση, ιδεολογία. Βέβαια, πίσω από την πράξη αυτή του σχεδιασμού πάντα υπάρχει κάποια θεωρία ή ιδεολογία, συνειδητή ή υποσυνειδητή, συγκεκριμένη ή διφορούμενη.

Άλλο πράγμα όμως είναι μια θεωρητική θέση, όπως "η ποιότητα ζωής στις πόλεις είναι απαράδεκτη", ή "θα πρέπει να μειωθεί ο συντελεστής δόμησης", και άλλο η συγκεκριμένη πράξη του σχεδιασμού για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής (με τη δημιουργία π.χ. παιδικής χαράς σε μια γειτονιά) ή ο σχεδιασμός που οδηγεί σε ένα Προεδρικό Διάταγμα που μειώνει κατά 20% τον συντελεστή δόμησης σε μια περιοχή.

Ένα δεύτερο σημαντικό στοιχείο στον ορισμό του σχεδιασμού που δώσαμε πιο πάνω, είναι ο **μελλοντικός προσανατολισμός** του. Η έννοια "σχέδιο" σημαίνει αναφορά στο μέλλον. Μπορεί η αφετηρία μας να είναι οποιαδήποτε σημερινή συνθήκη ή ακόμη και μια σειρά από γεγονότα και εξελίξεις που προχωράνε πολύ πίσω στο παρελθόν. Από τη στιγμή όμως που κάνουμε σχεδιασμό, σημαίνει ότι έχουμε στραφεί στο μέλλον, σε συνθήκες που σήμερα δεν υπάρχουν αλλά θα υπάρξουν αύριο και που αυτές θέλουμε να επηρεάσουμε ή να αλλάξουμε, ή ακόμη σε συνθήκες που δεν θα υπάρξουν αύριο και θέλουμε να τις δημιουργήσουμε.

Ένας πιο περιεκτικός, λοιπόν, ορισμός του σχεδιασμού είναι:

Ο σχεδιασμός, ως γενική δραστηριότητα, είναι η διατύπωση μιας συγκροτημένης σειράς ενεργειών που θα οδηγήσει στην επιτυχία ενός προκαθορισμένου στόχου.

Εδώ αμέσως δημιουργούνται αρκετά ερωτηματικά:

(α) ποιος καθορίζει τον στόχο;

(β) πόσο σίγουροι είμαστε ότι θα πετύχουμε το στόχο με τη σειρά ενεργειών που σχεδιάζουμε;

(γ) στο διάστημα που εκτελούμε τη σειρά ενεργειών του σχεδιασμού μας, μήπως αλλάζουν τα δεδομένα που μας οδήγησαν αρχικά στη διατύπωση των ενεργειών αυτών, ή ακόμη και οι στόχοι μας;

Τα ερωτήματα αυτά παρατίθενται εδώ απλά ως ερωτήματα / διαπιστώσεις, γιατί δεν θα τα εξετάσουμε.

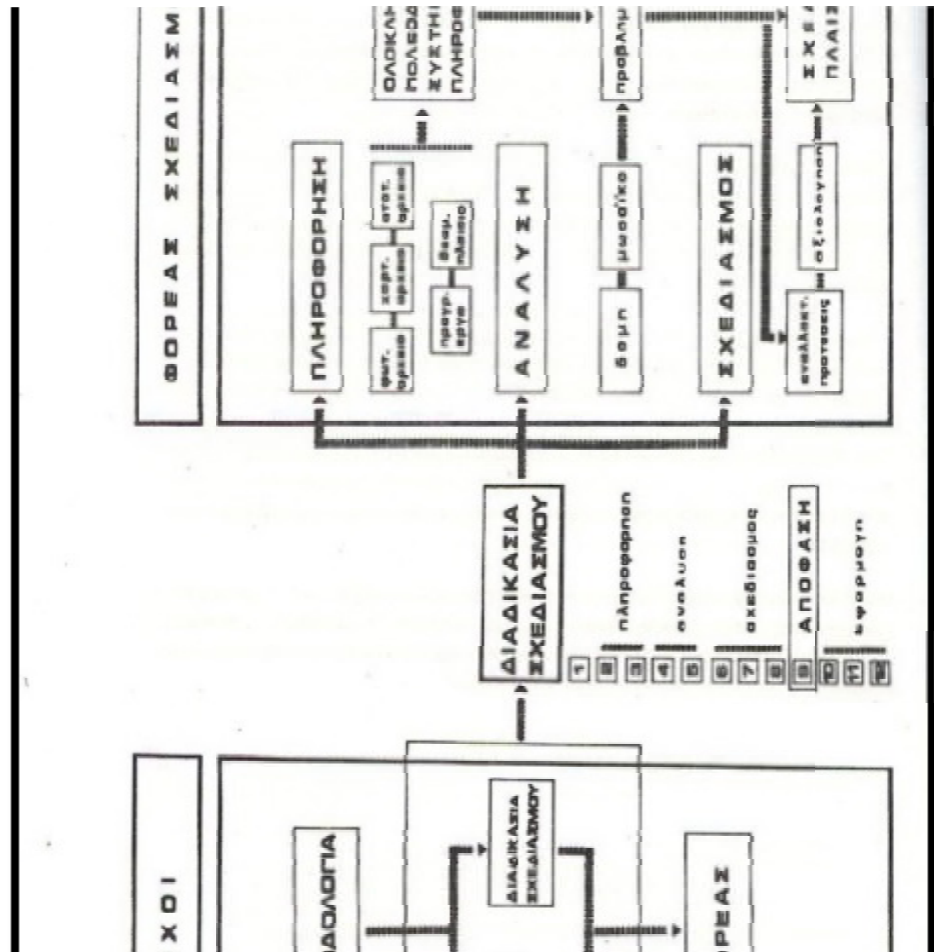
Ας προχωρήσουμε, ειδικότερα, στο σχεδιασμό του χώρου. Τον ορίζουμε έτσι:

Στόχος του σχεδιασμού του χώρου, είναι η βελτίωση των συνθηκών και της ποιότητας ζωής του πληθυσμού. Με σχέδια και προγράμματα δράσης, ο σχεδιασμός επιχειρεί να επέμβει στο χώρο, επιλύοντας τα προβλήματα που υπάρχουν στις διάφορες πλευρές της ζωής στο χώρο.

Μέσα από τη γενική θεώρηση, ο σχεδιασμός μπορεί να ιδωθεί ως η δραστηριότητα διατύπωσης σχεδίων, με βάση ορισμένους στόχους. Με τη γενική αυτή έννοια, ο σχεδιασμός μπορεί να έχει σαν αντικείμενο μια μηχανή, ένα κτίριο ή άλλο κατασκευαστικό έργο, ή ακόμη ένα φάρμακο, μια νέα ποικιλία φυτού, και ακόμη παραπέρα την επίλυση ενός μαθηματικού προβλήματος.

Αντίστοιχα, με την ίδια θεώρηση ο πολεοδομικός σχεδιασμός είναι ο σχεδιασμός που αφορά στην πόλη. Αν ξαναθυμηθούμε τον ορισμό του σχεδιασμού σαν "συγκροτημένης σειράς ενεργειών που θα οδηγήσει στην επιτυχία ενός προκαθορισμένου στόχου", ο πολεοδομικός σχεδιασμός θα είναι η σειρά εκείνη ενεργειών που θα διατυπωθεί, με στόχο την επίλυση ενός συγκεκριμένου προβλήματος ή σειράς προβλημάτων του αστικού χώρου.

Αν υπάρχει πρόβλημα στις δημόσιες συγκοινωνίες μιας πόλης, ο πολεοδομικός σχεδιασμός (το τμήμα του που αφορά στον κυκλοφοριακό σχεδιασμό) θα επιδιώξει να διατυπώσει μια σειρά ενεργειών (π.χ. αποκλειστικές λωρίδες κυκλοφορίας λεωφορείων, αύξηση οχημάτων και δρομολογίων, μικρότερα ή μεγαλύτερα οχήματα κλπ.) που να οδηγούν στο στόχο της βελτίωσης του συστήματος δημοσίων συγκοινωνιών, δηλαδή της καλύτερης εξυπηρέτησης των κατοίκων της πόλης.

Εικόνα 45. Διάγραμμα προγράμματος πολεοδομικού σχεδιασμού

H:ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΠΕΜΒΑΣΕΩΝ

Εμπνεόμενοι απ' τον γενικότερο προβληματισμό μας πάνω σε πολεοδομικά ζητήματα και σύνολα κτιρίων καθώς και τα προβλήματα που τα συνοδεύουν μελετήσαμε την καρδιά του ιστορικού κέντρου Πατρών σε βάθος χρόνου. Η μακρά ιστορία του καθώς και ο δυναμικός και συνεχής, μέχρι σήμερα, τρόπος οικοδόμησης της πόλης έχει οδηγήσει στην σταδιακή εξαφάνισή του ιστορικού κέντρου και των μνημείων που το απαρτίζουν (Φρούριο, Παλαιό Νοσοκομείο, Παντοκράτορας, Ρωμαϊκό Ωδείο) και την σημερινή "αχρηστία" τους μέσα στον όλο και αναπτυσσόμενο αστικό ιστό. Τα κτιριολογικά, κυκλοφοριακά, κοινωνικά και πολιτιστικά προβλήματα που απορρέουν απ' το γεγονός αυτό έχουν οδηγήσει σε μία υποβάθμιση της περιοχής και χαμηλή ποιότητα του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων της. Αυτό σημαίνει ότι τα πολεοδομικά ζητήματα είναι προβλήματα σύνθετα που επηρεάζουν σε όλες τις εκφάνσεις της τη ζωή του ανθρώπου που κατοικεί σε ένα ιστορικό κέντρο και έχει προσαρμόσει τη ζωή του, ζώντας δίπλα σε μνημεία και κτήρια του χθες που δεν αναδεικνύονται ώστε αυτός να κατορθώσει να βρει κίνητρο για να προσπαθήσει να μην παραβεί πολεοδομικούς κανονισμούς ή νομοθεσίες της αρχαιολογίας και των λοιπών φορέων. Μ' αυτόν τον τρόπο οδηγούμαστε στο καταληκτικό συμπέρασμα ότι ο σωστός σχεδιασμός που θα στοχεύσει στην αναβάθμιση της περιοχής χρησιμοποιώντας ως κέντρα ανάπτυξης τα μνημεία της θα βοηθήσει στην οικοδόμηση μιας νέας νοοτροπίας των κατοίκων του

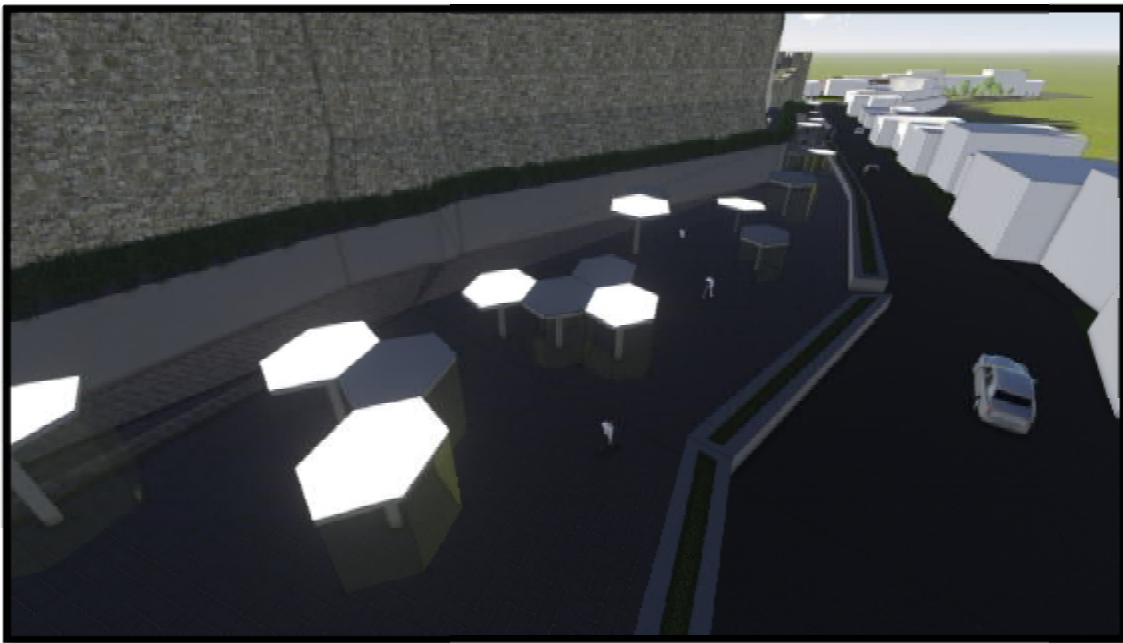
ιστορικού κέντρου με σκοπό την διατήρηση και την προστασία της συλλογικής μνήμης και πολιτιστικής κληρονομιάς.

H.1: ΚΤΙΡΙΑΚΟΣ ΙΣΤΟΣ

Μελετώντας διεξοδικά την υφιστάμενη κατάσταση με την εκτενή αποτύπωση και την λεπτομερή καταγραφή όλης της περιοχής μελέτης σε χάρτες και υπομνήματα με τη συνοδεία των αναπτυγμάτων των όψεων αποφασίσαμε να προβούμε σε μία προσπάθεια επίλυσης των σημαντικότερων και περισσότερων, όσο γίνεται, προβλημάτων που διαπιστώθηκαν με σκοπούς συγκεκριμένους στους οποίους έχουμε αναφερθεί και πιο πάνω. Η διαδικασία της ανάπλασης όπως εξηγήσαμε και πιο πριν είναι μια διαδικασία η οποία δεν μπορεί να μελετηθεί αποκομμένη απ' τον αστικό ιστό όλης της περιοχής μελέτης μας. Γι' αυτό το λόγο διαπιστώσαμε επανειλημμένα ότι πολλά απ' τα προβλήματα της περιοχής είναι προβλήματα της θέσης των κτιρίων αυτών καθαυτών. Το σοβαρότερο πρόβλημα που επιλύθηκε άμεσα με μια ριζική χωροταξική επέμβαση είναι ο καθαρισμός της πλευράς της οδού φρουρίου προς την ανατολική πλευρά επί των τειχών του φρουρίου. Αναλύσαμε ότι το πρόβλημα ήταν οι αυθαίρετες κατασκευές που είχαν ξεπεράσει κάθε όριο σπάζοντας και παραβιάζοντας κάθε πολεοδομικό κανονισμό και την νομοθεσία που υπαγορεύεται απ' την Αρμόδια Υπηρεσία της Αρχαιολογίας. Ολόκληρη η πλευρά καθαρίζεται από το συνονθύλευμα των κτιρίων που υποβάθμιζαν την περιοχή των τειχών από τη συγκεκριμένη μεριά και στη θέση τους διαμορφώνουμε μία ξεκάθαρη λύση με την εμφάνιση καταστημάτων- λυόμενων κατασκευών που θα στεγάζουν διάφορους πολυχώρους όπως εκθέσεις βιβλίου, αναψυκτήρια, μικρά εστιατόρια, αναπαυτήρια κ.α. με σκοπό την δημιουργία μιας ευχάριστης πορείας που στόχο θα έχει να αναδείξει το φρούριο σαν μνημείο και να προσδώσει στην περιοχή χαρακτήρα λειτουργικό και δημιουργικό με την οργάνωση πολιτιστικών δρώμενων που επίκεντρο θα έχουν την θεματολογία ανάδειξης της ευρύτερης περιοχής με συνεχείς παρουσιάσεις ιστορίας και γεγονότων που στόχο θα έχουν στην οικοδόμηση της ιστορικής γνώσης και της πολιτιστικής νοοτροπίας που θα οδηγήσει στον όλο και μεγαλύτερο σεβασμό για τα μνημεία και για τα υφιστάμενα κτήρια που τα συνοδεύουν. Οι κατασκευές αυτές έχουν σχήμα κυψέλης, τοποθετημένα διάσπαρτα με διάφορους σχηματισμούς και διαφορετικούς προσανατολισμούς όπως φαίνεται στην παρακάτω φωτογραφία. Οι διαστάσεις τους ποικίλουν με ύψος από 3 μέτρα μέχρι και 3,70 μέτρα το ανώτερο και εμβαδόν καταστημάτων που ποικίλει από 30 έως και 50-60 τετραγωνικά μέτρα. Η τυχαία διάταξή τους δίνει την εντύπωση από ψηλά ενός τεχνητού κήπου, ο οποίος έρχεται να συμπληρώσει την φυσική φύτευση που κατακλύζει την πρότασή μας με ριζικές τοποθετήσεις περιμετρικά του φρουρίου και κατάλληλες διαμορφώσεις όπου αλληλομπλέκονται χωρίς να δημιουργηθεί χάος η φυσική με την τεχνητή διαμόρφωση προξενώντας έτσι το ενδιαφέρον του επισκέπτη αλλά και των κατοίκων της περιοχής με σκοπό να τους προξενήσει το ενδιαφέρον για συνεχείς επισκέψεις στην περιοχή με σκοπό την δημιουργική εκμάθηση της ιστορίας, την εξερεύνηση και τον ευχάριστο περίπατο που μπορεί να προσφέρει η αρμονική συνύπαρξη τεχνητής και φυσικής διαμόρφωσης σε ένα υφιστάμενο ιστορικό πυρήνα μεγαλούπολης όπως η Πάτρα. Η διαμόρφωση των καταστημάτων με το παιχνίδισμα στις οροφές όπου παρατηρούμε απ' τη μια μεριά μεταλλικές επιφάνειες σε απόχρωση του γκρι και απ' την άλλη μεριά επιφάνειες λευκού φωτός που δένουν αρμονικά μεταξύ τους. Η ατμόσφαιρα που δημιουργείται έχει ως σκοπό να προξενήσει ευχάριστα συναισθήματα στον επισκέπτη ο οποίος συνδυάζει έναν περίπατο με το βλέμμα στραμμένο προς το φρούριο και έχει την ευκαιρία να απολαύσει κάποιες αγορές στους χώρους των λυόμενων κατασκευών και να συνδυάσει έτσι αναψυχή και ιστορική περιήγηση. Μεγάλα υαλοστάσια με μεταλλικά πλαίσια ολοκληρώνουν την σύνθεση της επέμβασης στην περιοχή της οδού φρουρίου. Άλλη ριζική επέμβαση στον κτιριακό ιστό της περιοχής μελέτης δεν πραγματοποιείται λόγω της αξίας των υπολοίπων κτιρίων σε σχέση με τα παρατήγματα που αφαιρέθηκαν.

Εικόνα 46. Πανοραμική εικόνα πλευρά οδού Φρουρίου

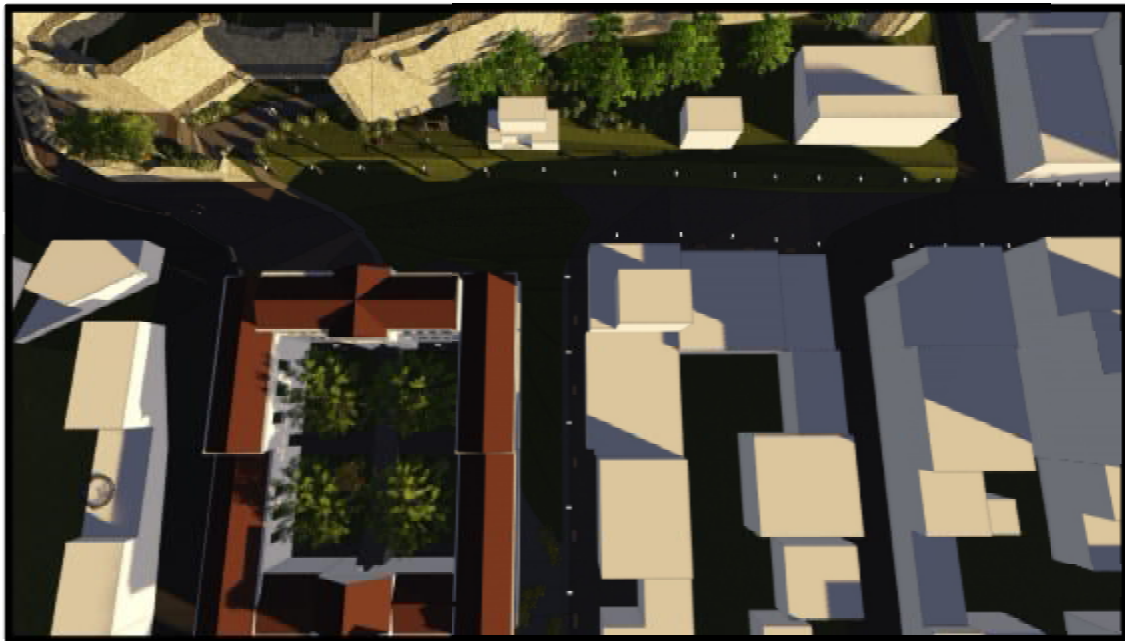

Εικόνα 47. Βόρεια άποψη των καταστημάτων επί της οδού φρουρίου

H.2: ΥΠΑΙΘΡΙΟΙ ΧΩΡΟΙ

Οι υπαίθριοι χώροι που βέβαια προϋπήρχαν της πρότασης αλλά παρέμεναν αποκλεισμένοι και δεν αναδεικνύονταν σωστά είναι δύο. Αρχικά έχουμε το χώρο των δύο περιβόλων του φρουρίου, ο εξωτερικός και ο εσωτερικός και το αίθριο του παλαιού νοσοκομείου. Όσον αφορά το κομμάτι του περιβόλου εντός των τειχών διαμορφώνουμε έναν επιμήκη διάδρομο-περίπατο με καθίσματα και δεντροστοιχίες εκατέρωθεν του διαδρόμου, ο οποίος ξεκινάει από την πλαϊνή πλευρά του φρουρίου έμπροσθεν του νοσοκομείου και

καταλήγει στην κύρια είσοδο του Φρουρίου επί της οδού Παναχαΐδος. Η διαδρομή αυτή έχει δύο διακλαδώσεις με τη μία να κατευθύνεται προς τον ακριανό βενετικό πύργο του 1600 και την άλλη να καταλήγει στον εσωτερικό περίβολο του φρουρίου στον κεντρικό πύργο του φρουρίου που αποτελεί και το παλαιότερο τμήμα του. Ο διάδρομος αυτός στην ουσία ενοποιεί την πάνω ζώνη με την κάτω πλευρά του φρουρίου με σκοπό να επιτυγχάνεται αυτό που είχαμε θέσει ως σκοπό απ' την αρχή της μελέτης μας που στόχευε στην ενεργή ένταξη των μνημείων στον αστικό ιστό της πόλεως. Η διαδρομή αυτή μας οδήγησε στο γεγονός να προσπαθήσουμε να υποβάλουμε τον περιπατητή σε μια διαρκή ανακάλυψη νέων στοιχείων και μορφών της ιστορίας και της πολιτιστικής κληρονομιάς της Πάτρας. Απλές μορφές παγκακιών και φωτιστικών συμπληρώνουν τη σύνθεση με σκοπό να δίνουν μια ολοκληρωμένη εικόνα χωρίς να υφίσταται παραγκωνισμός των μνημείων με την εμφάνιση δυναμικών μορφών. Οι απλές και ήρεμες λύσεις συνεχίζουν και εξωτερικά του περιβάλλοντος του φρουρίου με ζώνες πλακοστρωμένες και ζώνες πρασίνου να εναλλάσσονται δημιουργώντας μια ολοκληρωμένη εικόνα φιλικής συνύπαρξης τεχνητού και φυσικού στοιχείου που αποσκοπεί στην ομαλή πορεία του περιηγητή και στον σχηματισμό μιας ομαλής εικόνας για την επέμβαση στην άνω περιοχή στο σύνολό της. Η πορεία από τον περίπατο εσωτερικά του φρουρίου εξέρχεται με κατάληξη την κύρια είσοδο του Παλαιού Νοσοκομείου επί της οδού Παπαδιαμαντοπούλου. Παράλληλα με τον περίπατο ξετυλίγεται μια ζώνη φυσικού ελάχιστα υπερυψωμένου πρανού που καταλήγει πλησίον των τειχών επί των νεοκλασικών κτηρίων. Η ξαφνική διακοπή του πλακόστρωτου πεζόδρομου από φυσικό πρανές δημιουργεί ευχάριστες εκπλήξεις που στόχο έχουν το σπάσιμο της μονοτονίας καθώς μιλάμε για αρκετά μεγάλα πλάτη δρόμων με αποτέλεσμα η ύπαρξη ενός ενιαίου και καθαρού πεζόδρομου να κουράζει τον παρατηρητή και να μην οδηγεί στο επιθυμητό αποτέλεσμα. Μέσω της μετάβασης αυτής περνάμε στο αίθριο του νοσοκομείου που βρίσκεται σε σχήμα σταυρού. Από τους δύο κάθετους άξονες του αίθριου επιλέγουμε να τονίσουμε τον κάθετο άξονα που συνδέει τις δύο αντικριστές εισόδους του νοσοκομείου με αποτέλεσμα να συνεχίζει η πορεία ενιαία και να επιτυγχάνεται η ενοποίηση των δύο μνημείων το οποίο ήταν επιθυμητό από τις αρχές του σχεδιασμού. Εκατέρωθεν της πορείας εντός του αίθριου υπάρχει φύτευση με σκοπό τον εμπλουτισμό της πορείας και την αρμονική συνύπαρξη του τεχνητού και του φυσικού στοιχείου.

Εικόνα 48. Πανοραμική άποψη οδού Παπαδιαμαντοπούλου (1)

Εικόνα 49. Πανοραμική άποψη οδού Παπαδιαμαντοπούλου (2)

Η.3:ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΚΟ - ΣΤΑΘΜΕΥΣΗ ΟΧΗΜΑΤΩΝ

Τα κυκλοφοριακά προβλήματα που είχαν επισημανθεί πιο πάνω επιλύονται με την αφαίρεση μεγάλου όγκου του κτιριακού ιστού επί της Οδού Φρουρίου όπου έχουμε διαπλάτυνση της οδικής μονής κυκλοφορίας. Ο χώρος στάθμευσης που επιλέγεται στην πάνω περιοχή τοποθετείται στην κορυφή του φυσικού τριγώνου που σχηματίζεται από την δυναμική διαμόρφωση του φρουρίου με σκοπό την κυκλοφοριακή αποσυμφόρηση και την ομαλή κυκλοφορία σε όλη την περιοχή. Η οδός φρουρίου διατηρείται μονής κυκλοφορίας και παράλληλα με τον πεζόδρομο επί του οποίου βρίσκονται τα καταστήματα έρχεται και συναντά την οδό Ρούφου με αποτέλεσμα να δημιουργούμε μια ξεκάθαρη μετάβαση από τα υψηλότερα στα χαμηλότερα επίπεδα. Η οδός Παναχαΐδος διατηρείται διπλής κυκλοφορίας και συναντά την οδό Λόντου παρακάμπτοντας στο πλάι την απόληξη-εξόφληση του πεζόδρομου ο οποίος έχει ξεκινήσει από την πάνω μεριά του χώρου στάθμευσης και καταλήγει στο σημείο του κόμβου της Παναχαΐδος έχοντας σχηματίσει ένα μεγάλο σχήμα Γ. Η κυκλοφορία παραμένει σε σταθερό επίπεδο με ισορροπία και απαλλάσσοντας την περιοχή από κάθε είδους κυκλοφοριακό πρόβλημα.

Εικόνα 50. Βόρεια άποψη του χώρου στάθμευσης στην συμβολή των οδών Φρουρίου και Παναχαΐδος

H.4:ΦΥΤΕΥΣΗ

Η φύτευση που τοποθετείται με βάση την πρότασή μας αποτελεί επικουρικό στοιχείο του βασικού σχεδιασμού ο οποίος από τη μία πλευρά προβλέπει τους ακριβείς χώρους που θα τοποθετηθεί η φύτευση, δεν εισάγεται όμως στην λεπτομέρεια των ειδών των φυτών και των δέντρων που τοποθετούνται είναι η εξής:

Διαμορφώσεις φυτεύσεων

Λάκκοι φύτευσης Οι περιοχές φύτευσης είναι συνεπίπεδες με την περιβάλλουσα δαπεδόστρωση, ενώ μόνο στις περιπτώσεις των πλατειών σχηματίζουν μικρά υψώματα και κεκλιμένα επίπεδα προκειμένου να αναλάβουν τις κλίσεις του υφιστάμενου εδάφους. Οι περιοχές αυτές ορίζονται περιμετρικά με προκατασκευασμένο κράσπεδο διαστάσεων 30X15X100cm το οποίο τοποθετείται συνεπίπεδα με την περιβάλλουσα δαπεδόστρωση. Επιχώνονται δε με κηπευτικό χώμα πάχους 50cm περίπου και φυτεύονται με φυτά σύμφωνα με την φυτοτεχνική μελέτη.

Όσον αφορά ωστόσο το κομμάτι του Παντοκράτορα η κατάσταση έχει ορισμένες ιδιομορφίες

Ακακία:

Σφένδαμος:

Δαφνοϊτιά:

Φτελιά:

Καστανιά:

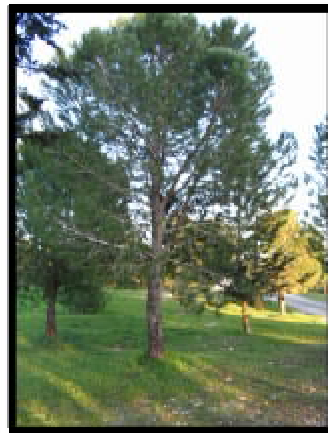
Μανόλια:

Κουτσουπιά:

Πεύκο:

Δεντρολίβανος:

Αζαλέα:

Πασχαλιές:

Ρολογιά:

Διαμορφώσεις φυτεύσεων

Λάκκοι φύτευσης Οι περιοχές φύτευσης είναι συνεπίπεδες με την περιβάλλουσα δαπεδόστρωση, ενώ μόνο στις περιπτώσεις των πλατειών σχηματίζουν μικρά υψώματα και κεκλιμένα επίπεδα προκειμένου να αναλάβουν τις κλίσεις του υφιστάμενου εδάφους. Οι περιοχές αυτές ορίζονται περιμετρικά με προκατασκευασμένο κράσπεδο διαστάσεων 30X15X100cm το οποίο τοποθετείται συνεπίπεδα με την περιβάλλουσα δαπεδόστρωση. Επιχώνονται δε με κηπευτικό χώμα πάχους 50cm περίπου και φυτεύονται με φυτά σύμφωνα με την φυτοτεχνική μελέτη.

Θ:ΕΠΕΜΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΚΙΝΗΣΗ ΤΡΟΧΟΦΟΡΩΝ – ΠΕΖΩΝ

Η κίνηση των τροχοφόρων ακολουθεί την λογική που αναφέρθηκε πιο πάνω με την στάθμευση και τους δύο βασικούς οδικούς άξονες που οριοθετούν την περιοχή. Όσον αφορά τους πεζούς η κατάσταση διαμορφώνεται με κυρίαρχους δύο είδη πεζόδρομων που διαμορφώνονται με την διαφοροποίηση της πλακόστρωσης στο εκάστοτε χώρο. Ο πρώτος βασικός άξονας κίνησης των πεζών είναι ο περίπατος περιμετρικά του τείχους που ξεκινά από το σημείο στάθμευσης στην πάνω πλευρά της σύνθεσης και διασχίζει όλο το μήκος των τειχών ερχόμενος να συναντήσει την πλευρά των τειχών εμπροσθεν του νοσοκομείου και να δεθεί με τον περίπατο εντός του περιβόλου. Η διαδρομή αυτή από τσιμεντόστρωση έχει πλαϊνή φύτευση σε ύψος 70 πόντων από το επίπεδο του βατού περιπάτου και δίνει στον περιπατητή μια ολοκληρωμένη εικόνα του φρουρίου με σκοπό να φέρει την κίνηση μέσα και έξω από το μνημείο. Παράλληλα του περιπάτου στο ύψος των 5 περίπου μέτρων, ο οποίος έχει μπαζωθεί με αναλλυματικό τοίχο κυριαρχεί ο πεζόδρομος που έχει προαναφερθεί.

Ι:ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Απ' όσα αναφέρθηκαν συμπεραίνουμε ότι δεν μπορούμε να προβλέψουμε με βεβαιότητα το μέλλον των κέντρων των πόλεων ή ακόμα και των πόλεων της χώρας μας ιδιαίτερα. Το πρόβλημα της πόλης πάνω στην πόλη είναι ζήτημα, κυρίως, ελληνικό και χαρακτηρίζει όλες σχεδόν τις πόλεις μας δεδομένου ότι διατηρούν ιστορικούς πυρήνες με αρχαιολογικά κατάλοιπα.

Όποιο και αν είναι το μέλλον των πόλεών μας, δηλαδή, ουτοπικό είτε καινοτομικό είτε διατηρήσουν την αυθεντικότητα τους είτε ανατρέψουν όλα τα σενάρια της μελλοντικής τους εξέλιξης (Αραβαντινός 2002), το γεγονός παραμένει και υπογραμμίζει μία αναγκαιότητα. Αυτή του προσδιορισμού και οριοθέτησης του (ιστορικού) κέντρου τους. Και τούτο διότι είναι απαραίτητη προϋπόθεση προστασίας και ανάπτυξής του (ανάπλαση-αναβίωση).

Η ανάπτυξη των περιοχών αυτών επιδιώκει πρωτίστως τη διατήρηση της αυθεντικότητας της πόλης και του ιδιάζοντα χαρακτήρα τους, ενώ παράλληλα με την ανάπλαση και αναβίωση του θα τους δοθεί αναπτυξιακή προοπτική. Ο πολιτισμός βιώνεται στην πόλη και θεωρείται δημιουργημά της. Έχει υποστηριχτεί ότι ισχύει και το αντίστροφο ότι δηλαδή η πόλη είναι το πολυπλοκότερο δημιουργημά του πολιτισμού του ανθρώπου και ότι ο άνθρωπος θα συνεχίσει να ζει σ' αυτές.

Συνεπώς, η αναγκαιότητα αναζήτησης και θεσμοθέτησης του κέντρου της πόλης είναι αποδεδειγμένη. Το εννοιολογικό κέντρο πολλές φορές δεν συμπίπτει με το γεωμετρικό κέντρο. Οι λειτουργίες και ο συμβολισμός, καθώς και η έκφραση της ολοκληρωμένης πολιτιστικής λειτουργίας προσδιορίζει το κέντρο της πόλης.

Η ιδιαιτερότητα των ελληνικών πόλεων, όπως αναφέρθηκε, οι περισσότερες από τις οποίες είναι χτισμένες πάνω στα κατάλοιπα των γενετειρών τους καθιστά πιο επιτακτική την

αναζήτηση των ιστορικών τους κέντρων. Το πρώτο βήμα στη μελέτη και προστασία τους είναι η ανεύρεση και η θεσμική τους κατοχύρωση.

Είναι σημαντικό το ιστορικό κέντρο της πόλης ή ακόμα και οι παραδοσιακοί πυρήνες των οικισμών να γίνουν αντικείμενα αστικού σχεδιασμού, έρευνας και πολεοδομικής μελέτης. Κύριος στρατηγικός στόχος είναι να ενταχθούν τα ιστορικά κέντρα στην καθημερινή ζωή και λειτουργία της πόλης για να αποφευχθεί ο κίνδυνος ερήμωσής τους ιδιαίτερα κατά τις μη εργάσιμες ημέρες και ώρες.

Τα μοντέλα ανάπτυξης και εξέλιξης των ιστορικών κέντρων που περιγράψαμε, καθώς και μέθοδοι προσδιορισμού των κέντρων επιδιώκουν να βοηθήσουν στην αναγνώριση και αντιμετώπιση των προβλημάτων, που παρουσιάζονται σήμερα στις περιοχές αυτές. Οποιοσδήποτε μελέτες ανάπτυξης, αναβάθμισης, αναβίωσης, επισκευής και αποκατάστασης ζωνών, περιοχών, συγκροτημάτων ή κτιρίων πριν αναληφθούν, απαιτούν τον προσδιορισμό των περιοχών αυτών και τη θεσμική τους κατοχύρωση. Οι μέθοδοι που παρουσιάστηκαν με συντομία, βοηθούν τους επαγγελματίες, αξιωματούχους και επιστημονικούς ερευνητές να προσδιορίσουν πρώτα τις περιοχές αυτές και στη συνέχεια να προχωρήσουν στην κατοχύρωση και τις μελέτες για την ανάπτυξή τους. Η αναγκαιότητα για συμμετοχικό σχεδιασμό (εμπραθητικός, στρατηγικός σχεδιασμός- προγραμματισμός) (Κ. Παρθενόπουλος, 2004) που να οδηγεί σε μόνιμα και αποδεκτά από όλους αποτελέσματα έδωσε νέα διάσταση στη λειτουργία και τον ρόλο του ιστορικού κέντρου και των παραδοσιακών πυρήνων. Εφόσον η ύπαρξη του ιστορικού κέντρου μιας πόλης ή και ο παραδοσιακός πυρήνας ενός οικισμού είναι απαραίτητοι για τη βιωσιμότητα και την ομαλή ανάπτυξη των λειτουργιών της πόλης, είναι απαραίτητο να μπορούμε να οριοθετούμε με επιστημονικές μεθόδους και κριτήρια τις περιοχές αυτές, που είναι η καρδιά κάθε πόλης. Σε όλες τις μελέτες ανάπτυξης των πόλεων πρέπει να καθορίζονται ως βασικοί στόχοι ο προσδιορισμός των ιστορικών κέντρων και η ανάλογη θεσμική κατοχύρωσή τους με όρους και περιορισμούς δόμησης και χρήσης κατάλληλους ώστε να διευκολύνουν την προστασία και ήπια ανάπτυξή τους. Οι στόχοι αυτοί οδηγούν στην αποφυγή του λειτουργικού διαχωρισμού, την αναζωογόνηση των κεντρικών περιοχών (κατοικίες, επιστροφή δραστηριοτήτων), την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς με σεβασμό της παράδοσης, την επίλυση των προβλημάτων των πόλεων επί τόπου κ.ά.

Κ: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Αραβαντινός Αθανάσιος, ομότιμος καθηγητής ΕΜΠ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ για μια βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού χώρου- επιστημονικές συμβουλές. Εκδόσεις συμμετρία, Αθήνα 2007 β' έκδοση αναθεωρημένη.
- 2) Πετρόπουλου Μιχάλη, Δρ. Αρχαιολόγου της ΣΤ ΕΠΚΑ., άρθρο : Αρχαία και σύγχρονη Πάτρα, εφημερίδα "Η Καθημερινή", Κυριακή 21 Φεβρουαρίου 1999
- 3) Στεφάνου Ν.Θωμόπουλου «Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΤΩΝ ΠΑΤΡΩΝ ΑΠ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1821» ΕΚΔΟΣΗ ΤΕΤΑΡΤΗ ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ. Επιμέλεια :Βασίλη Κ.Λάζαρη,ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ ,ΑΧΑΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ
- 4) Στεφάνου Ν.Θωμόπουλου «Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΤΩΝ ΠΑΤΡΩΝ ΑΠ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1821» ΕΚΔΟΣΗ ΤΕΤΑΡΤΗ ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ. Επιμέλεια :Βασίλη Κ.Λάζαρη,ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ ,ΑΧΑΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ
- 5) Leake trav. In the Morea, τομοςβ'
- 6) Νομικός Ε.Μιχαήλ «Αποκατάσταση-Επανάχρηση Ιστορικών κτηρίων και Συνόλων»-Μεθοδολογία,Εφαρμογές/Τμήμα Αρχιτεκτόνων Α.Π.Θ/Θεσ/νικη 2004
- 7) Μπρουζής Αλέξανδρος,Παναγιώτου Δημήτριος,Μουρτζανός Χαρίδημος «Αποτύπωση Μνημειακού Έργου»,Αποτύπωση και σχεδιαστική τεκμηρίωση του Ιστορικού Ναού του Παντοκράτορος,Άνω Πόλις Πατρών,Επιβλέπουσα καθηγήτρια:Λαγογιάννη Δέσποινα ,Φεβρουάριος 2013

- 8) Αρχείο επιβλέποντος καθηγητή Ρουμπιέν Διονυσίου/Διδάκτορα Αρχιτέκτονα Μηχανικού Ε.Μ.Π
- 9) Κτηματολόγιο Α.Ε(Ε.Κ.Χ.Α) Δημιουργία αποσπάσματος
- 10) Αρχείο Μνημείων-6^η ΕΦΟΡΕΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΠΑΤΡΩΝ-ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΥΛΙΚΟ
- 11) Τριανταφύλλου Κ.,Ιστορικών Λεξικόν των Πατρών,Πάτρα έκδοση 1995
- 12) Τεχνικές προδιαγραφές για πεζοδρόμια,πεζοδρόμους και πλατείες (Σάββατο,25 Αυγούστου 2012) ιστολόγιο www.Michanikos.gr
- 13) ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ (ΦΕΚ)/Αρ.Φύλλου 153/28 Ιουνίου 2002-ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ/ΝΟΜΟΣ ΥΠ'ΑΡΙΘΜΟΝ 3028 «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς»
- 14) ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ (ΦΕΚ)/Αρ.Φύλλου 499/16 Μαΐου 1996-ΤΕΥΧΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ/ΝΟΜΟΣ ΥΠ'ΑΡΙΘΜΟΝ 4525 «Χαρακτηρισμός ως παραδοσιακού τμήματος της πόλης των Πατρών (Ν.Αχαΐας) και καθορισμός ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης αυτού»
- 15) Αρχείο Αθανασοπούλου Ευανθίας/Διπλ.Πολιτικού Μηχανικού και Χωροτάκτη-Πολεοδόμου Παν.Βερολίνου
- 16) Γενικά αρχεία του κράτους-Αρχειομνήμων
- 17) Ε-ΙΣΤΟΡΙΚΑ /Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ/Ενθετο/24 Ιανουαρίου 2002/119 «ΠΑΤΡΑ-Η ΠΟΛΙΣ ΛΙΜΑΝΙ»
- 18) Γιαννοπούλου-Παπαδάτου Χαρά «Εξέλιξη του Σχεδίου Πόλεως των Πατρών 1829-1989» ΑΧΑΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ,ΠΑΤΡΑ 1991
- 19) Γενικές οδηγίες Ποδηλατοδρόμων-Παραρτήματα ιστολόγιο www.Michanikos.gr
- 20) Πολεοδομικός σχεδιασμός –Πολυδωρίδης/Αρχιτέκτων Πολεοδόμος-Επίτιμος Πρόεδρος του τμήματος Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Παναεπιστημίου Πατρών
- 21) Ρουμπιέν Διονύσιος/Διπλ.Αρχιτέκτων Μηχανικός Ε.Μ.Π «Ανάπλαση Άνω Πετραλώνων»-τεχνική έκθεση- ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ-“ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΜΝΗΜΕΙΩΝ”-ΑΣΚΗΣΗ: ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΣΕ ΚΛΙΜΑΚΑ ΑΣΤΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ Η ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ-ΥΠΕΥΘΥΝΗ:Μ.ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΣ ΦΟΙΤΗΤΗΣ: ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΡΟΥΜΠΙΕΝ
- 22) Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Πάτρων (Γ.Π.Σ) κλίμακα 1/10.000-Δήμος Πατρέων
- 23) Αρχείο σχεδίων παραρτήματος δήμου Πατρέων (φάκελος σχεδίων Παλαιού Νοσοκομείου Άνω Πόλεως Πατρών)